

PASSOLİG:
TÜRK FUTBOLUNDA BİR DEVRİM Mİ YOKSA BİR FİŞLEME SİSTEMİ Mİ?

HANDE MİZRAHİ
109680008

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MEDYA VE İLETİŞİM SİSTEMLERİ

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. İtir Erhart

2016

“Passolig: Is It A Revolution in Turkish Football or A Profiling System?”

“Passolig: Türk Futbolunda Bir Devrim mi Yoksa Bir Fişleme Sistemi mi?”

Hande Mizrahi

10968008

Tez Danışmanı: Yar. Doç. Dr. *Itır ERHART*

Jüri Üyesi: Yar. Doç. Dr. *Erkan SAKA*

Jüri Üyesi: Yar. Doç. Dr. *Ahmet AYAR*

Tezin Onaylandığı Tarih:

20.06.2016

Toplam Sayfa Sayısı:

124

Anahtar Kelimeler (Türkçe):

- 1) Spor
- 2) Futbol
- 3) Siyaset
- 4) Medya
- 5) Passolig

Anahtar Kelimeler (İngilizce):

- 1) Sport
- 2) Football
- 3) Politics
- 4) Media
- 5) Passolig

Abstract (In English)

Football as the most popular sport nowadays, is within the field of interest of politics as it became more massified. In this research, been tried to investigate the relation between football by focusing on recent electronic ticket system called Passolig and politics and its' effects on media. It is a descriptive study that is aiming to identify the situation within the framework of literature; and general scanning model is used as one of the qualitative research method. Written resources are scanned as data collection tool. In an attempt to deepen this research, eight different people about football and recent card system have been interviewed. Verbal interviews took approximately 45 minutes at same period and mainly focused on recent card system questions. Chosen by their ability or authority to talk about the system, despite their own ideas people asked to answer similar questions. Main reason to investigate personal ideas and having these verbal interviews was to broaden general knowledge about Passolig system and giving the chance to explain recent system itself by target questions.

As a result, politicians succeeded to use football as a propaganda instrument for years in order to increase their potential electoral votes, to continue their dominance and to obtain political gains which shown in Salazar example too, and it effected to socity by media (Meneses 2009). Due to crowd puller effects of game and power to mobilize people, politics has taken a close interest in the subject (Sen 2008). Football clubs that want to benefit from economic, social and political powers politicians offer to them, preferred to benefit from these opportunities to the full extent by utilizing politics. Lately, by applying a type of electronic ticket, Passolig Card System, politicians tried to control football. This situation establishes that relation between football and politics is very close and media bravely shows this relation.

Özet

Günümüzün en popüler spor dalı olan futbol kitleliliğinin gün geçtikçe artması ile siyasetin ilgi alanına girmiştir. Bu araştırmada Türkiye’de futbol ve siyaset ilişkisi ile son dönemde uygulanmaya başlanan elektronik bilet Passolig Kart sisteminin medya yansımaları incelenmeye çalışılmıştır. Araştırma literatür çerçevesi içerisinde durum saptamaya yönelik betimsel bir araştırma olup nitel araştırma yöntemlerinden genel tarama modeli kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak yazılı kaynaklar taranmıştır. Araştırmayı derinleştirmek üzere genelden özele bir yaklaşımla konu ile alakadar sekiz farklı kişi ile bire bir görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmeler yaklaşık 45 dakika sürmüş, aynı dönemde yapılmış ve kişilerin izni ile kayıt altına alınan kayıtlar deşifre edilerek çalışmada yer verilmiştir. Görüşme yapılacak kişiler, sorulara yanıt verebilecek derecede konuya hakim ve iç içe olan kişilerden seçilmiş, farklı görüşlere rağmen, kişilere benzer, açık uçlu sorular yöneltilerek görüşmeler tamamlanmıştır. Çalışmaya birebir görüşme tekniğinin eklenmesine; konunun içeriğinin sadece yazılı ve süreli kaynaklar ile kısıtlanmaması, güncel olan bu konu içeriğinin kişisel görüşmeler dahil edilmeden ve hedef sorular cevaplanmadan yetersiz kalacak olması, özellikle Passolig ile ilgili sürece ve futbol esaslarına hakim kişilerle görüşmenin, konunun anlaşılmasında ve aktarılmasında oldukça etkili olacağı gerçeğinden ötürü başvurulmuştur.

Sonuç olarak; siyasilerin oy potansiyellerini arttırmak, iktidarlarını sürdürmek ve rant sağlamak için Salazar örneğinde olduğu gibi yıllarca futbolu propaganda aracı olarak kullanmaları medya aracılığı ile topluma da yansıtılmıştır (Meneses 2009). Büyük kitleleri etkisi altına alma ve harekete geçirme gücü sayesinde futbol, politikanın da yakından ilgilendiği bir spor dalı halini almıştır (Şen 2008). Siyasetin verdiği ekonomik, sosyal ve siyasi güçten faydalanmak isteyen futbol kulüpleri de bu imkânlardan faydalanma yoluna

gitmişlerdir. Son dönemde ise bir elektronik bilet yöntemi olan Passolig Kart Sistemi siyasi çevrelerce kullanılarak futbol üzerindeki kontrol mekanizması pekiştirilmeye çalışılmıştır. Bu durum Türkiye'de de futbol ve siyaset ilişkisinin iç içe olduğunu ve spor medyasının da bunu cesurca gözler önüne serdiğini ortaya koymaktadır.

Kısaltmalar

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AFA	: Argentina Football Association (Arjantin Futbol Federasyonu)
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
CAS	: Uluslararası Spor Tahkim Mahkemesi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
FIFA	: Uluslararası Futbol Federasyonları Birliği
LGBT	: Lezbiyen Gey Biseksüel Transgender
MÖ	: Milattan Önce
PKK	: Partiya Karkerên Kurdistanê (Kürdistan İşçi Partisi)
PTT	: Posta ve Telgraf Teşkilatı
PZPN	: Polski Związek Piłki Nożnej (Polonya Futbol Federasyonu)
TFF	: Türkiye Futbol Federasyonu
THE FA	: English Football Association (İngiliz Futbol Federasyonu)
UEFA	: Avrupa Futbol Federasyonları Birliği

Şekil Listesi

		Sayfa No
Şekil 1.1.	Futbolda Başarı Döngüsü	21
Şekil 3.1.	2013/14 Sezonu Avrupa Ligi Gelir Analizi. (Infografoweb.it)	53
Şekil 3.2.	2015/16 Premier Lig Stadyum Doluluk Oranları. (FourFourTwo.com)	54
Şekil 3.3.	Elektronik, İtalyan Taraftar Kimlik Kartı 'Tessera del Tifosi', Roma	57
Şekil 3.4.	İtalya Serie-A Ligi Şiddet Olayları İncelemesi	58
Şekil 3.5.	Karta Kibica, Elektronik Polonya Taraftar Bilgi Kartı	59
Şekil 3.6.	AFA-Plus, Arjantin Elektronik Taraftar Kartı	61
Şekil 3.7.	Ferencvaros Stadyumu Avuç içi tarama sistemi	62

Tablo Listesi

	Sayfa No
Tablo 2.1. Modern futbolun temellerinin atılmasının tarihi gelişimi	7
Tablo 3.1. Takımların Toplam Passolig Kart Satış Sayıları, Haziran 2015	69
Tablo 3.2. Takımların Toplam Passolig Kart Satış Sayıları, Aralık 2015	71
Tablo 3.3. Majör Liglerde 116 Takım Arasında en fazla Faul yapan 10 takım, 2015	73
Tablo 3.4. Türkiye’de en çok izlenen TV programları, 2015	75

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

1. GİRİŞ.....	1
2. TOPLUM VE SPOR	5
2.1. FUTBOLUN GELİŞİMİ VE TOPLUM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ.....	6
2.2.1. Futbolun Bütünleştirici Etkisi	12
2.2.2. Futbol ve Eğlence.....	13
2.3. FUTBOL VE EKONOMİ.....	17
2.3.1. Futbol Ekonomisi	18
2.3.1.1 Sponsorluk Gelirleri	21
2.3.1.2. Televizyon Yayın Gelirleri.....	23
2.3.1.3. Stadyum İşletme Gelirleri.....	28
2.4. FUTBOL VE SİYASET	31
2.4.1. Dünya’da Futbol ve Siyaset İlişkisi	31
2.4.2. Türkiye’de Futbol ve Siyaset İlişkisi	35
2.4.2.1. Şike Operasyonu	39
2.4.2.2. Gezi Parkı Olayları.....	41
2.5. TÜRK SİYASETİ VE FUTBOL İLİŞKİLERİNİN MEDYA YANSIMALARI..	43
3. FUTBOL VE ELEKTRONİK BİLET	49
3.1. FUTBOL MÜSABAKALARINDA ELEKTRONİK BİLET UYGULAMASI...	49
3.2. TÜRKİYE’DE ELEKTRONİK BİLET VE PASSOLİG	62
3.2.1. Passolig Kart Fişleme Mi?.....	74
3.2.2. Passolig Kart Futbolda Şiddeti Önleyebilir mi?.....	80
3.2.3 Passolig Kart Sistemi Neden Türkiye’de Tercih Edildi?.....	84
3.2.4. Passolig Kart Stadyumları Boşalttı mı??.....	86
3.2.5. Aktif Yatırım Bankası Kart Uygulaması.....	89
3.2.6. Passolig Kart Karaborsaya mı Teşvik Ediyor?	94
3.2.7. Passolig Kart Hakkında Mahkeme Kararları	97
4. TARTIŞMA VE SONUÇ	102
KAYNAKLAR.....	105

1. GİRİŞ

Spor, mücadele, rekabet, kazanma, sosyal birliktelik kazandırma, zihinsel ve fiziksel aktiviteler bütünü olma, yaşattığı aitlik duygusu ile toplumu kaynaştırma yönleriyle birçok insanı gerek hobi olarak gerekse profesyonel olarak içine alan bir sektör olmuştur (Raue ve Schneider 2006). Spor müsabakaları aynı zamanda insanları, stresten uzaklaştıran bir eğlence haline gelmiştir (Basım ve Argan 2009).

Günümüzde toplumun önemli bileşenlerinden biri halini alan futbol, artan popülaritesi sayesinde bir spor dalı olmaktan çok, içerisinde uluslararası birçok kişi, kurum ve destekçi barındıran büyük bir işletme gibidir. Futbola duyulan artan sevgi ve ilgi bu sektörün ekonomik boyutunu da her geçen gün arttırmakta ve onu diğer spor dallarından ayırmaktadır. Sektöre ekonomik yönden hizmet eden, Dünya ve Avrupa Şampiyonaları, Şampiyonlar Ligi, UEFA Avrupa Ligi, ulusal ligler ve kupalar, aynı zamanda izleyicilere de kaçırılmaz görsel bir eğlence sunmaktadır (Demir 2013).

Futbolun dünyanın en fazla ilgi çeken spor dalı olduğu düşünüldüğünde, modern futbolun doğuşundan bu yana ilginin artışı ve kitlesele cazibe merkezi haline gelmesi, oynandığı ülkede ve dünya genelinde bazı siyasi hesaplara maruz kalmasını da beraberinde getirmiştir. Mücadelenin yer aldığı her alanda kendine yer bulan siyasetin sadece politik olaylarla sınırlandırılması mümkün değildir (Gökdemir 1999).

Futbolun kitleleri etkileyerek, toplumu kendi sorunlarından uzaklaştırması siyaseti de bu oyunun taraflarından biri haline getirmiştir. Sporun kitleler üzerindeki etkisinin farkında olan birçok devlet adamı, sporu kendi ideolojilerinin üstünlüğünü göstermek, oy toplamak, siyasal popülaritelerini arttırmak amacıyla kullanmış, futbola olan bu ilgi ile toplumu, siyasi ve ekonomik sorunları algılamaktan ve anlamaktan uzaklaştırmıştır (Akkaya 2009).

Siyaset futbolda çeşitli şekillerde kendini göstermektedir. Özellikle, futbol kulüplerinin ve kulüp yöneticilerinin iktidar mücadelelerinde kullanılmakta ya da futbol, siyasi arenadaki mücadelelerde reklam malzemesi olarak tercih edilmektedir. Örneğin, Fransa’da yapılan 1998 Dünya Kupası Futbol Finalleri’nde İran ulusal takımının ABD’yi 2-1 yenmesiyle sonuçlanan karşılaşmanın ardından, İran’da ulusal bayram ilan edilmiştir. Hatta maçta golü atan oyuncu Bagheri, İran Hükümeti tarafından askerlik görevinden muaf tutulmuştur. Futbol çoğu zaman bu örnekte de görüldüğü gibi, günümüz dünyasında devletlerin uluslararası ilişkilerde çözümleyemediği sorunların bir başka alanda ortaya çıkmasına da imkan sağlamaktadır (Duman, Fişekçioğlu ve Özdağ 2011).

Dünya ülkelerinde kimi siyasi liderlerin futbola olan yakın ilgisinin, Türkiye’de de tekrar etmekte ve oldukça yakın örnekleri bulunmaktadır. 20. yy başında Türkiye’ye, yabancı unsurlar kanalıyla girmiş olan modern futbol, Türkiye’nin siyasi hayatıyla yakın bir ilişki içine girmiştir. Özellikle son dönemde ‘Şike Davası’¹, ‘Gezi Olayları’² ardından gelen ‘Passolig-Elektronik bilet uygulaması’ ile iyiden iyiye stadyumlarda kendini göstermiştir.

Bu çalışmanın ilk bölümünde, literatür kapsamında sporun ve futbolun geçmişten günümüze durumunu ve siyasi akımların futbol üzerindeki etkisini saptamaya yönelik betimsel bir araştırma yapılmış, nitel araştırma yöntemlerinden genel tarama modeli kullanılmış, ikinci bölümünde siyasetin futbol ve dolayısıyla toplum üzerindeki etkisi incelenerek, süreli medya kaynakları belirli aralıklarla taranmış, futbol sektörüne hizmet eden yeni biletleme ve kart uygulamaları incelenmiş, sektörden kişiler ile görüşmelere yer verilmiş ve bilgi toplama aracı olarak yazılı kaynaklar taranmıştır.

¹ Şike Davası; 3 Temmuz 2011 tarihinde başlatılan operasyonda şike yaptıkları iddiası ile çeşitli kulüplerin futbolcuları, yöneticileri, başkanları ve futbol menajerleri gözaltına alınarak tutuklanmıştır. Davanın detaylarına ve sürecine tezin ilerleyen bölümlerinde yer verilmiştir.

² Gezi Olayları; 27 Mayıs 2013 tarihinde, sadece umumi hizmette kullanılmak koşulu ile tapuda İstanbul Büyükşehir Belediyesi’ne tahsis edilmiş olan Taksim Gezi Parkı’na Topçu Kışlası inşaatı projesini protesto etmek için kamp kuran aktivistlere polis müdahalede bulunmuştur. Gezi Olayları Protestosu’nun detaylarına ve sürecine tezin ilerleyen bölümlerinde yer verilmiştir.

Literatür taraması ve süreli kaynaklardan edinilen verilerin, toplum üzerindeki etkilerini medya ve sosyal medyadan takip eden bu çalışmayı derinleştirmek üzere konu ile alakalı sekiz farklı kişi ile birebir görüşmeler gerçekleştirilmiştir. 2015 yılı Aralık ayı boyunca yapılan görüşmeler yaklaşık 45'er dakika sürmüş, kişilerin izni ile kayıt altına alınan kayıtlar deşifre edilerek çalışmanın son bölümünde yer verilmiştir. Görüşme yapılacak kişiler, sorulara yanıt verebilecek derecede konuya hakim ve konuyla iç içe olan kişilerden seçilmiş, farklı görüşlerine rağmen, kişilere benzer sorular yöneltilerek görüşmeler tamamlanmıştır. Çalışmaya bire bir görüşme tekniğinin eklenmesine; konunun içeriğinin sadece yazılı ve süreli kaynaklar ile kısıtlanmaması, güncel bu konu içeriğinin kişisel görüşmeler dahil edilmeden ve hedef sorular cevaplanmadan yetersiz kalacak olması, özellikle Passolig ile ilgili sürece ve futbol esaslarına hakim kişilerle görüşmenin, konunun anlaşılmasında ve aktarılmasında oldukça etkili olacağı gerçeğinden ötürü başvurulmuştur.

Birebir görüşme gerçekleştirilen kişiler alfabetik sıra ile;

- Alen Markaryan; Beşiktaş Amigosu-Eski Tribün Lideri
- Bağış Erten; Eurosport Türkiye Genel Yayın Yönetmeni ve Spor Yazarı
- Fatih Doğan; Sabah Gazetesi Spor Yazarı
- Özgür Gündoğan; Passolig Genel Müdürü
- Serdar Sümer; Aktif Yatırım Bankası Genel Müdürü
- Serhat Ulueren; 360 TV Spor Müdürü
- Şekip Mosturoğlu; Fenerbahçe Spor Kulübü Asbaşkanı ve Avukat
- Uğur Meleke; Hürriyet Gazetesi Spor Yazarı

Görüşmeler süresince kişilere genel olarak; Passolig uygulaması ile ilgili düşünceleri, uygulamanın gerekliliği ve olumlu olumsuz sonuçları, uygulamanın hedeflerinin başında yer alan şiddet olaylarına karşı durumu, diğer dünya devletlerinde yer bulan benzer uygulamalar ile olan ilişkisi ve özellikle Passolig ve Aktif Yatırım Bankası yetkililerine ihale süreci ile ilgili sorular yöneltilmiştir.

2. TOPLUM VE SPOR

Toplum özünde, binlerce yıldır süre gelen bir birlik hayatının hikâyesidir (Evliyaoğlu 1971) Toplumda sosyal yapının önemli unsurlarından biri sosyal kurumlardır. Sosyal kurumlar; bireyin dışında gelişen, onu belirli istikamette davranmaya zorlayan, kendi tabiatı ekseninde değişim göstermesine yarayan sosyal realitelerdir. Bunların en önemlisi dil, din, sanat ve günümüzde artan bir ilgiyle spordur. Spor bir sosyal kurum olarak günümüzün en köklü, popüler ve yaygın bir faaliyet sahası ve kalkınma aracı olarak karşımıza çıkmaktadır (Yazıcı 2014).

Organize ve belirli kurallar çerçevesinde oynanan ilk sportif oyuna Eski Mısır medeniyetinde rastlanmıştır. Başta Firavun olmak üzere tüm halkın, ok atma, avcılık, güreş gibi bazı oyunları oynadığı bilinmektedir. Girit ve Eski Yunan medeniyetlerinde ise spor gösterileri yer yer dini amaçlarla gerçekleştirilmiştir. Geçmiş çok daha eskilere uzanan ve başlangıcı M.Ö. 776 yılı olimpiyat oyunlarında, koşma, atlama, disk ve mızrak atma ve güreşlerin yanı sıra top oyunları da yer almıştır. Romalılar ise Yunanlıların stadyum oyunlarının yerine, bugün spor olarak kabul görmeyen ancak rekabetin ve şiddetin toplum üzerindeki etkisini ortaya koyan zırhlı yumruk dövüşleri, savaş arabası yarışları gibi sert ve acımasız sirk oyunlarını tercih etmişler; ayrıca atletizm, boks, güreş, cirit ve disk atma gibi spor dallarına da ilgi duymuşlardır (Akyüz 2007).

Günümüzde spor denildiği zaman birçok insanın aklına ilk olarak futbol dalı gelmesinin nedenleri arasında; özel bir vücut yapısına gereksinim olmaması, çok kişiyle oynanması, seyirciyi de içine kattığı yüksek bir seyir zevki vermesi, medyanın ve toplumun sürekli hakkında konuşması ve aktif takip etmesi hatta yüzyıldan fazla süredir ana kurallarının değişmemesi yer almaktadır.

Futbol, insanların önceleri sadece zevk için yapması ve izlemesine rağmen, siyasi güçlerin de müdahil olmasıyla farklı bir boyut kazanmıştır. Birbirleriyle mücadele içinde olan gruplar, futbolu da mücadele alanlarına dâhil etmişlerdir.

2.1. FUTBOLUN GELİŞİMİ VE TOPLUM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

İnsanın mevcudiyetinin başındaki çağlardan beri, hayatta kalmak üzere üstlendiği bazı roller, sergilediği bazı temel davranışlar bulunmaktadır. Avcılık, kendini koruma, mücadele etme gibi bu davranışlar insanlığın genetik kodunda yer almaktadır. Bugün modern dünyada yaşarken bu özelliklerin birçoğunu aynı alanda kullanamıyor olsak da genetik kodlarımıza işlenen bu özellikler içgüdüsel olarak farklı alanlarda kendini göstermek, ortaya çıkmak için fırsat aramaktadırlar. Bu manada spor branşları, bu dürtülerin bir yansıması olarak insan yaşamına yerleşmiş bir olgudur. Örneklendirmek gerekirse, atletizm insanın temel avcılık hareketlerinin, güreş temel savunma hareketlerinin bir dışa vurumu, futbol da grup olma, müzadele etme ve hareket halindeki nesnelere takip etme gibi temel davranışlarımızın bir sonucu doğmuştur. Kökeni tam olarak bilinmemekle birlikte, arkeolojik kazılarda ortaya çıkan kalıntılarda, Eski Çin’de top oyunlarının oynandığına dair bilgilere ulaşılmıştır. Maya medeniyetinde de top oyununun yaygın olduğu bilinmekte ve antik kentlerinin hemen hepsinde top sahası benzeri geniş oyun alanları yer almaktadır (Erdoğan 2008).

M.Ö. 1500 yılında Amerika kıtasında oyunlarda kullanılan kauçuk topun, Orta Amerika ve Meksika’da kutsal törenlerde yer aldığı bilinmektedir. Maya medeniyetinde top oyunları oynandığı, bu oyunlarda mücadele eden iki farklı takımın oyuncularının bir topa ayak, diz veya kalçaları ile vurarak galibiyet elde etmeye çalıştıkları da ortaya çıkarılmıştır. Avrupa ise tarihin başından beri, olayların ortaya çıkış ve yayılma noktası olmuştur. Rönesans olarak nitelendirilen sanat, bilim, spor ve ekonomi alanındaki devrimler ve daha birçok

ilerleme önce Avrupa’da kaydedilmiş ve tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Ayrıca bu görüşü futbol için irdeleyen Stemmler (2000), her ne kadar antik medeniyetlerde topla oynanan oyunların izlerine rastlanmış olsa da, aslında antik çağda oynanan oyunun futbol olmadığını ve futbolun ortaçağ Avrupa’sında ortaya çıkarak dünyaya yayıldığını belirtmiştir. Sert’e göre ise (2000), günümüz futbolu oynandığı birçok yere İngilizler tarafından götürülmüştür. Her konuda olduğu gibi bu konuda da farklı tarihi savlar mevcuttur ve Fransızlar, futbolun Normanlar tarafından İngiltere’ye götürülen ‘la soule’ isimli oyundan türediğini, İtalyanlar ise futbolun kendi ülkelerinden çıktığını ileri sürmektedirler (Sert, 2000).

Futbol kavramı, İngiltere’de 19. yüzyılın ortalarında şekillenmeye başlamış, 1857 yılında Sheffield Futbol Kulübü, ardından 1863 yılında ise İngiliz Futbol Federasyonu ‘The FA’ kurulmuştur. Daha sonra ise sırasıyla Avrupa ve Dünya’ya yayılmıştır. Modern Futbolun temellerinin atılmasının tarihi gelişimi Tablo 2.1’de gösterilmiştir.

1841	Futbol topunun küre biçiminin kabulü
1848	'Cambridge Kuralları' adı altında toplanan futbol kuralları ile ilk futbol maçının Cambridge'de öğrencileri arasında oynanması
1855	İngiliz takımının ilk kez yurt dışında futbol oynaması ile Almanya'da futbolun temelini atması
1857	İngiltere'de ilk futbol kulübü Sheffield Club' in kurulması
1863	İngiltere Futbol Federasyonu'nun ve modern futbolun doğuşu
1870	Portekiz'de oturan İngilizlerin burada futbolu yaymaya başlamaları
1871	'Kral Kupası' veya 'İngiltere Federasyon Kupası'nın başlaması

1872	'İngiltere - İskoçya' : ilk milli maç
1875	Kalelere üst direk konulması ve topa kafayla vurulmasına izin verilmesi
1876	Korner kuralının kabulü
1879	Glasgow' dan Darwen'e para teklifiyle futbolcu getirilerek profesyonellik yolunun açılması
1882	Futbol kurallarında değişiklik yapmaya yetkili 'International Board'un kurulması
1885	Profesyonelliğin İngiltere'de resmi kabulü
1886	Ofsayt kuralının resmi kabulü
1889	Danimarka ve Hollanda'da futbol federasyonlarının kurulması
1890	Futbol maçlarında tam yetkinin hakemlere verilmesi
1891	Penaltının resmi kabulü
1893	Amerika'da ilk futbol federasyonunun Arjantin'de kurulması
1895	İngiltere'de bayanların ilk futbol maçını oynaması
1899	Sürenin 90 dakika, ölçülerin 118.4 x 91.4 olarak belirlenmesi
1901	Sheffield United - Tottenham Hotspur federasyon kupası finalini 110.802 kişinin izlemesi
1902	İngiltere dışında oynanan ilk milli maçta Avusturya'nın Macaristan'ı 5 - 0 mağlup etmesi
1903	Averajın resmi kabulü
1904	Belçika, Fransa, Danimarka, Hollanda, İspanya, İsveç, İsviçre'nin FIFA'yı kurması
1906	Kıtalar arası ilk milli maçta Güney Afrika'nın Brezilya'yı 5-0 mağlup etmesi

1907	Kendi sahasındaki futbolcunun ofsayt sayılmamasının kabulü
1908	Londra Olimpiyat Oyunları'nda futbolun ilk kez olimpiyatlarda yer alması

Tablo 2.1. Modern futbolun temellerinin atılmasının tarihi gelişimi (Arıpınar 1992).

Geçtiğimiz yıllar boyunca Almanya başta olmak üzere, İspanya, Fransa ve Portekiz İngiltere'ye futbol alanında meydan okumuş ve Avrupa futbolundaki çeşitliliği artırmıştır. Bugün halen futbol dendiğinde hem sportif hem de ekonomik anlamda Avrupa oldukça güçlüdür ve onun futbola bakış açısı, diğer kıtalara göre çok daha profesyoneldir (Giulianotti ve Robertson 2004: 28). Avrupa için futbol bir kültür ve yaşam biçimidir.

Eski Türklerde top oyunu incelendiğinde ise Kaşgarlı Mahmud'un XI. yüzyılda yazdığı 'Divanü Lûgat-it Türk' isimli eserde 'tepük, çögen, top, yuvarlaşmak' gibi kelimelerle top ve top oyunlarından bahsedildiği görülmektedir (Yıldıran 1997).

19. yüzyılın sonlarına doğru hızla kurumsallaşan ve Avrupa'da yaygınlaşan futbol, Osmanlı topraklarında ilk kez 1875'te Selanik ve 1877'de İzmir'de oynanmıştır. Türkler ise başlarda futboldan uzak kalmış, ilk futbol kulüplerini ancak 1900'lerin başlarında İstanbul ve İzmir'de kurmuşlardır (Duruk, 1998). Bir jimnastik kulübü olarak kurulmuş olan Beşiktaş (1903), ilk Türk futbol kulübü olan Galatasaray (1905) ve Fenerbahçe (1907) gibi köklü spor kulüpleri, bugün halen Türk futbolunun merkezini oluşturmaktadırlar. Günler 24 Eylül 1951 tarihini gösterdiğinde ise Türkiye'de profesyonel futbol kabul edilmiş, böylece Türk Futbolunda yeni bir dönem başlamıştır. 1954 yılında 'UEFA- Avrupa Futbol Federasyonları Birliği' nin kurulması ile Türkiye futbolda bir Avrupa ülkesi olarak kabul edilme mücadelesi vermiş ve bu isteği 'FIFA- Uluslararası Futbol Federasyonları Birliği' tarafından 10 Şubat 1962 yılında kabul edilmiştir (Babacan 1993).

Futbola sosyo-kültürel açıdan yaklaşan Ata (1998), futbolu globalleştiren değerleri irdelemiştir. Birbirinden farklı ırk, din, dil ve kıtadan gelen bireylerin, bu denli ilgisini çeken futbolun, globalleşmesindeki ana neden; insanların, hayattan beklentileri ile örtüşen özellikler barındırıyor olmasıdır. Heyecan, mutluluk, birliktelik, coşku, motivasyon vb. duygular kişilerin psikososyal niteliği ile bütünleşen ve topluma yansıyan olgulardır. Futbola, bir de bu açıdan bakıldığında, neden diğer spor dallarından ayrıldığı anlaşılabilir (Ata 1998: 7).

Futbol, peşinden sürüklediği kitlelerin gücü sebebiyle, hemen hemen her alanın içinde kendine yer bulmuştur. Aslında sadece bir oyun olan futbol, bir spor ve aynı zamanda kitlesel bir tutkudur.

Futbol tarihine 3F söylemi ile geçen ve Portekiz'i 1932'den 1968'e dek yönetmiş olan Antonio de Oliveira Salazar'ın iktidarda kalma formülüne bakılırsa, futbolun toplumdaki önemi daha anlaşılır hale gelmektedir. Futbol literatüründe sıkça karşılaşılan Salazar, "Futbol olmasaydı, ülkeyi yarım saat bile yönetemezdim" söylemi ile ülkeyi yönetim şeklini '3F; futbol, fado ve fiesta' kelimeleri ile tanımlayarak futbolun kitleler üzerindeki etkisini gözler önüne sermiştir. Salazar için fado, kendisinin çok severek dinlediği ve halkına da dinlemesini önerdiği müzik, hemde Portekiz için vazgeçilmez bir faktördür. Fiesta, Akdeniz kültürünün, olmazsa olmaz parti eğlencesidir. Sıkıntıları, üzüntüleri ne denli yoğun olursa olsun, Fiesta, insanların eğlenmeleri için inşa edilmiştir. Futbolun kendisi ise, Salazar için başlı başına fırsat olarak şekillendirdiği futbol dünyası ile insanların akılını karıştırmak ve problemlerini unutturmak, onları sakinleştirmek adına çok mantıklı bir hamle olmuştur (Meneses 2009).

İspanya'da ise futbolun yükselişi, siyasi anlamda güç ve sahada puan kaybettiği, iç savaş dönemine denk gelmiştir. Diktatörlük rejimi uygulayan General Francis Franco yönetimi altındaki ülke bölünmenin eşiğine gelmiştir. Franco hemen harekete geçerek, bu süreci yumuşatmak ve ülkedeki bütünlüğü korumak için kültürel ve sportif bileşenlere yönelmiştir (Corelly ve Hand 2006). İspanyol General Francisco Franco'ya göre bütün

stadyumlar birer uyku tulumudur ve bu ‘uyku tulumları’ ne kadar büyük olursa, içine o kadar çok insan sığmaktadır. Santiago Bernabéu stadyumu inşası sırasında, “Bana 150 bin kişilik bir uyku tulumu yapın” sözleri günümüze kadar futbolun kitleler üzerindeki etkisini gözler önüne sermiştir. Franco'da Salazar'ın izinden giderek futbolu kitlelerin yönetiminde başarıyla kullanmıştır (Orhan 2011).

İtalya’da faşist bir diktatörlük kuran Benito Mussolini, ülkenin Birinci Dünya Savaşı sırasında yaşadığı başarısız politikaları bahane ederek, askeri hamlelerle ülke yönetimini ele geçirmiştir. Mussolini için, esas olan güç İtalya yönetiminde yaratacağı süreklilik ve bu sürekliliği yaratacağı alan olmuştur. Ülke tarihinde yeri büyük olan sanat dalından, kendisine karşı ayaklanmalara sebep olacak özgürlükçü akımları uyandırabilmesi sebebiyle çekinmiştir. Ardından kurmaylarının sunduğu bir diğer fikir olan Futbol ise onu gerçekten heyecanlandırmayı başarmıştır ve bu vesile ile ‘Il Duce’, yani ‘Büyük Lider’ olarak anılan lider futbolun İtalya’da bir tutku haline gelmesi için çabalamıştır (Martin 2004).

Mussolini için futbol, diğer baskıcı diktatörlerin düşüncesinden daha farklı olmuştur. Futbol sadece spor alanında kalmamış, kendi peşinden siyasi ve askeri idealleri de hayata geçirmede destek noktası olmuştur. Mussolini’nin futbol konusunda gerçekleştirmek istediği ilk hedef, halkı etkisi altına almaktan ziyade, futbolun dilinden faydalanarak, genç nesilleri hedef almak ve kendisine itaat eden yeni bir nesil oluşturmaya çalışmaktı. Gençlerin askeri eğitimlerinin yanına futbolu da birincil spor dalı olarak sunmuştur. Atılımları bununla da kalmamış, göreve başladığı 1922 yılından 1930’a kadar bu mecrayı beslemek için çok ciddi futbol yatırımları yapmış ve 1900 yılında Roma’lı takım S.S. Lazio’ya bir devlet lideri olarak sahip çıkarak kendi yönetimi ile futbol arasında bugünlere kadar uzanan bir bağ kurmuştur. Bugünlerde hala, S.S. Lazio taraftarları, ‘Mussolini’nin torunları’ olarak anılmaktadırlar (Armstrong ve Testa 2010: 113-115).

2.2.1. Futbolun Bütünleştirici Etkisi

Günümüzde spor dalları arasında en çok ilgiyi görmesi ve dünyada geniş kitlelere ulaşabiliyor olması nedeniyle futbolda müsabakalarında kazanan taraf büyük bir zafer elde edilmişçesine birlik ve beraberlik içinde kutlamalar yapmakta, mağlubiyetin ardından yine aynı birlik içinde üzüntü yaşamaktadır. İnsanlar içgüdüsel olarak, mutlulukları, zaferleri, başarıları herkesle paylaşmak ister; buna rağmen mutsuzluğu, başarısızlığı ve yenilgiyi kendine saklar ve diğerlerinin bu durumlarına da ortak olmaktan kaçmaktadır. Öyle ki aidiyet duygusunun da teşvikiyle zaferden herkes kendine bir pay alabilirken yenilgiler ise tam tersi bir etki yapmaktadır. Başarısızlık olarak adledilen bu tip durumlar, bireyler arasındaki ilişkileri gerer, yaşama sevincini baltalar (Kuyumcu 2009). Aralarında çeşitli sorunlar ve farklılıklar var olan toplumun farklı kesimleri ancak daha üstün bir olay veya değer katan kimlik ile bir araya gelerek ortak bir anlayış sağlanır. 2000 yılında UEFA Kupasını kazanan Galatasaray'ın başarısı buna iyi bir örnek olmuştur. İnsanlar, kupanın sevinciyle, adeta milli takım kazanmış gibi sınıf ayrımı gözetmeden Galatasaray'ın başarısına ortak olmuş ve zafer sevincini paylaşmıştır (Çoban 2008).

1990 Dünya Kupası esnasında İtalya'da, Kamerun takımı sempatisi ve oyunu ile dünyanın ilgisini çekmiştir. Kamerun'lu futbolcu Roger Milla daha sonra yaptığı açıklamada, Dünya Kupası ile ilgili aklında kalan en güzel anının; takımının zaferinin ardından Kamerun Devlet Başkanı Paul Biya'nın diğer devlet başkanlarıyla el sıkıştığı an olduğunu dile getirmiştir. Milla röportaj verdiği (Kuyumcu 2009) France Football'a, "Sizce de güzel değil mi? Maçtan zaferle çıkan Afrikalı bir devlet başkanı, diğer devletlerin başkanlarını gülümseyerek selamlıyor" şeklinde demeç verdiğinde dergi, bunun futbolla ilgili bir görüntü olmadığını söyleyerek itiraz etmiştir. Ancak Milla hemen yanıtlamıştır; "Küçük bir ülke, futbol sayesinde bir anda büyüdü" (Kuyumcu 2009).

Bir diğer örnek de Sovyetler Birliği döneminden, Ararat taraftarlarının kazanılan maçı ardından sloganlarla Erivan sokaklarını arşınlamasıdır (Kuper 2014) Futbolun ana vatanından İngiliz futbolcu Paul Gascoigne, 1990 Dünya Kupası'nın ardından büyük hayranlık kazanmıştır. Her ülkenin, farklı alanlarda dönem dönem taptığı kahramanları varken, İngiltere, Dünya Kupası ardından aniden ortaya çıkan Gazzamania'nın (Kuper 2012) etkisi altına girmiş; bu etki İngiltere-Almanya yarı final maçında da kendini göstermiştir. Maçın bitmesine dakikalar kala Gascoigne faul yaparak sarı kart görmüş, böylece final maçında oynama ümidini tamamen yitirerek ağlamaya başlamıştır. Kameralar ise bu görüntüyü televizyon ekranından kusursuz bir şekilde milyonlarca İngiliz'in evine ulaştırmış ve oturdukları koltuğu gözyaşlarıyla ıslatmalarına sebep olmuştur (Kuyumcu 2009).

2.2.2. Futbol ve Eğlence

Oyun, toplumsal iletişimin temelinde önemli bir öğe olduğundan, her ne kadar çocukluk dönemi ile örtüşse de yetişkinler için de büyük önem taşımaktadır. Toplumun diğer temel öğeleri ile yakın ilişki içerisinde ve bireyin eğlenceli vakit geçirmesini amaçlayan bir serbest zaman etkinliğidir (Porter 2000). Oyunlar sosyalleşmenin, toplumsal kabulün ve sağlıklı iletişimin kaynağını yaratmaktadır (Çoban 2008). İnsan, oyun ile kendine ait bir dünya yaratabilmekte ve iktidar ilişkilerinden kendisini soyutlayabilmektedir. Bu anlamda oyun, başkalarına değil, bize aittir (Huizinga 1995).

Neredeyse insanlık tarihi kadar eski olan oyun; tarihin başlangıcında hayatta kalmak için geliştirilen yeteneklerin bir bileşkesi iken, insanlığın yerleşik hayata geçmesiyle birlikte bir eğlence aracı haline almıştır. Zamanla takım olmanın getirdiği zevkle birlikte mücadele heyecanı, takımın renklerinden, oyuncuların kişiliklerine kadar bir sahiplenme olgusu

yaratmıştır. Yarattığı biz ve aidiyet duygusu sayesinde, toplulukları ortak bir bilinç etrafında birleştiren futbol, bugün yalnızca spor ve eğlence ürünü değil, ticari ve siyasi uzantıları da olan bir endüstridir (Doğan 1999).

Nüfus artışı, hızla artan teknolojik gelişmeler, enformasyon çağının yerini deneyim çağına bırakması, küreselleşme vb. ani değişimlerden dolayı insanoglu, maddi yönden belki tatmin olsa da, manevi yönden süregelen bir tatminsizlik içerisinde. Bu tatminsizliği ve etkilerini azaltmak için kullanılan deşarj yöntemlerinin bir kısmı futbol alanından karşılanmaktadır. Yirminci yüzyılın sonlarına doğru futbol, doğu blokunun yıkılması, küreselleşmenin hızlanması, toplumsal yapıdaki değişimler ve bireyselleşmenin ardından bireyin değer ve eğlence yargılarının değişmesi ile bir tüketim sektörü halini almıştır ve futbol ile seyirci arasında karşılıklı bir tüketim ilişkisi kurulmuştur.

Seyirciler, maçı stadyumdan veya televizyon – internet yayınından izleyerek gerçekleştirdikleri tüketimleri ile sadece futbolun üretiminin doğasını yeniden şekillendirmekle kalmaz, aynı zamanda, bu faaliyetle doğrudan veya dolaylı olan bütün örgütlü yapıları ve çıkarları da yeniden üretmektedir. Bu sebeple, futbol seyircileri taraftarlık faaliyetleriyle hem futbol takımlarının ekonomik varlığını garantiye almakta, hem de özellikle televizyon ve reklam endüstrilerinin amaçlarını gerçekleştirmektedir. Bu sayede futbol izleyicisi ve taraftarlar, izleme ve taraftarlık faaliyetleriyle kendileri için psikolojik doyum sağlamakta, deşarj olmakta, dinlenmekte ve eğlenmekte iken, aynı zamanda, futbol başta olmak üzere ekonomik ve siyasal yapıların üretimden tüketime kadar olan bütün aşamalardaki egemenlik ve mücadele koşullarını yeniden şekillendirmektedirler (Erdoğan 2008).

Futbolun var oluşundan beri kitleleri bir arada tutan ve deşarj edici özellikleri, Afrika kıtası için olumlu olarak değerlendirilen neredeyse tek konudur. Zira Afrika kıtası takımlarının futbol karşılaşmalarında tribünlere bakıldığında açıkça görülmektedir ki Afrika insanlar, futbolu eğlenebilecekleri esas olgulardan biri olarak görmektedirler (Darby 2002).

Toplumun sayısız problemlerinin arasında futbol, Afrika insanı için unutmak adına en önemli araç haline gelmiştir. Dünya genelinde, lig organizasyonu bakımından oldukça geride olan, çoğu zaman oldukça ucuz ya da ücretsiz maç bileti edinen Afrikalılar için futbol, yaşananların çok ötesinde bir olay ve takip edilmesi, her ne pahasına olursa olsun gerekli olan bir serüvendir. Yoksul, aç ve hasta bir kıtanın sığınabileceği tek güç belki de futbol olarak görülmüştür. Afrika’da futbola, olumsuz her şeyin sonlandırıldığı bir alan olarak bakılmaktadır (Parlak 2013).

Latin Amerika’da yetenekli futbolcu gençlerin tek kurtuluş yolu futbol oynamak ve başarı kazanmak olmuştur. Bu sayede kulüp takımları ve özellikle milli takımlar önemli başarılarla imza atmışlardır. Böylece İkinci Dünya Savaşı’nın ardından, dünya futbolu üzerinde baskın bir Latin Amerika ekolü oluşmuştur. Bugün de Latin Amerikalı futbolcular dünyanın dört bir yanında futbol oynamakta ve ciddi rakamlarla sözleşmelere imza atmaktadır. İsmi yediden yetmişe bilinen Maradona¹ latin ekolünün en önde gelen örneklerindedir.

1. Maradona, Diego Armando, Arjantinli teknik direktör ve eski futbolcu. Birçok uzman, futbol eleştirmenleri, eski futbolcular, şimdiki futbolcular ve futbol taraftarlarınca tüm zamanların en iyi futbolcularından biri olarak görülmektedir. Pelé ile beraber ‘FIFA 20. Yüzyılın Oyuncusu’ ödülü almıştır. Transferde iki kez ücret rekoru kıran tek futbolcudur. Barcelona’ya 5 milyon £ karşılığında transfer rekorunun ardından Napoli’ye 6,9 milyon £ ile yeni rekor kırmıştır. Profesyonel futbol kariyeri boyunca Argentinos Juniors, Boca Juniors, Barcelona, Napoli, Sevilla ve Newell's Old Boys takımlarında oynamıştır (The Viewspaper 2010).

Öte yandan Latin Amerika'nın geçmişi baskıcı liderleri, futbolu ego tatmini olarak görmüşlerdir. Başka bir bakışa göre de, liderler için futbol halk gücü anlamına gelmiş ve futbolu yöneten kendileriyle, kendilerinin halkın bizzat kendisi olduğunu öne sürmüşlerdir (Galeano 1998). Latin Amerika futbolu için en önemli gelişme, Dünya Kupası organizasyonları olmuştur. Hali hazırda var olan düzensiz ve başarısız sosyo-politik ve sosyo-ekonomik politikalar, futbolda gelen başarılarla ya kısa bir süreliğine unutulmuş ya da tam tersine sebep olarak mevcut ortamı daha da içinden çıkılmaz bir kaosa sürüklemiştir. Arjantin, Bolivya, El Salvador, Honduras ve Şili bu durumu en ağır şekilde yaşamış Latin Amerika ülkelerinin başında gelmektedir (Parlak 2013).

Brezilya'da tüm Dünya Kupaları olmazsa olmaz bir hal alarak, hayati döngünün parçası olmuş, milli takım için mutlaka başarı elde edilmesi gereken çok önemli bir turnuva olarak görülmüştür. Bu maç dönemlerinde ülke halkı televizyon başına kilitlenmekte, birlik olmakta, eğlence sektörü tamamen futbolu hedeflemekte ve halk sadece maçlardan gelecek olumlu haberleri beklemektedirler. Öyle ki Brezilya'da futbol milli takımı Dünya Kupası'ndan elenene kadar iş verimliliğinde düşüş yaşandığı ve Brezilya ekonomisinde yaklaşık 2 milyar sterlin değerinde kayıp görüldüğü tespit edilmiştir (Kuper 2014).

2.3. FUTBOL VE EKONOMİ

Futbol sektörü, 1990'lı yıllara gelindiğinde dramatik bir değişim yaşamıştır. 1980'li yılların sonuna kadar ekonomik açıdan kendini finanse etmekte zorlanan, büyük maddi kayıplar yaşayan ve bu nedenle zengin finansörlere ihtiyaç duyan sektör, sonunda milyon dolarlar gerektiren stratejik tekniklerle 'sürekli kar eden' şartlara göre yönetilen kapitalist bir sektör haline gelmiştir (Akşar ve Merih 2006).

Sektördeki esas değişim ise futbol kulüplerinin yönetimine, giderek daha ticari düşünceye sahip önemli aktörler olan iş adamı yöneticilerin gelmesidir. İş adamları futbolu da bir ürün olarak görmüşler, futbol kulüp yönetimlerinde yer almış, kulüpler satın almışlardır. Bu alanda, futbol kulüplerinin başarıları ile kendi popülaritelerini artırmışlardır. Örneğin; Rusya'nın en zengin iş adamlarından biri olan Roman Abramovich İngiltere'den Chelsea kulübünü satın almış, Abramovich'in sağladığı kaynaklarla da kulüp gelişim göstermiş ve Avrupa kupalarında önemli başarılarla imza atmıştır (Akkaya 2008). Abramovich'in bu yatırımı paranın küresel dolaşımına (Rusya'dan İngiltere'ye) örnek teşkil etmektedir. Büyük şirketler, hem futbol kulübü hem de televizyon kanalı sahibi olarak futbola her geçen gün artan yatırımlar yapmaktadırlar. Örneğin İtalyan Milan A.C. futbol kulübü sahibi, İtalya başbakanı Silvio Berlusconi İtalya'da bir de yayın grubuna (Fininvest) sahiptir. Berlusconi futbolun iktidarla olan ilişkisinin çok canlı bir kanıtı olarak, 1994 yılında da spor aracılığı ile başbakanlık seçimlerini kazanmıştır. Milan takımının sportif başarısından, kendi iktidarını kurmak için destek almıştır (Akkaya 2008).

Futboldan para kazanmak çok uzun bir süre ilk gündem maddesi olmamış, televizyon yayını ve dijital yayınların yaygınlaşmasıyla bu sektörün gücü keşfedilmiştir. Yayın yapan mecraların futbol ligi yayın haklarına büyük ödemeler yapması, sektörün de kendine yeni finansörler bulmasını sağlamıştır (Akşar ve Merih 2006).

2.3.1. Futbol Ekonomisi

Modern futbol serüvenine 19. yüzyılın ortalarında başlamış ve sanayileşme süreçleri ile üretim ve organizasyon modelleri arasında paralel olarak ilerlemiştir. Futbolun markalaşması, endüstri haline gelmesi ile spor dalı olan futbola bakış açımız, karşılaşmalardan aldığımız haz ve tatminin boyutları da değişmektedir. Gelişen rekabet ortamında tüm amaç oyundan zevk almak değil, sonuca yüklenmek, kazanmak ya da kaybetmek olgusu etrafında toplanmıştır. Futbolcuların profesyonelleşip, serbest dolaşımalarının da önemi ortaya çıkınca alınan Bosmann kararları sonrasında futboldaki globalleşme hızlanmıştır. Bu kararlar sayesinde Avrupa Birliği üyesi ülkelerin ulusal liglerinde -transfer edilen oyuncunun Avrupa Birliği vatandaşı olması koşu ile- yabancı oyuncu sınırlaması kaldırılmış, futbol oyuncularının anlaşma süreleri dolduğunda bonservis bedeli olmaksızın istedikleri kulübe geçmelerinin önü açılmıştır (Talismciler 2008).

Futbolda profesyonelleşme ve sektörel hale gelme, televizyon kanallarının yayına geçtiği 1990'lı yılların başlarında hızlanmıştır. Futbol profesyonelleşirken futbol kulüpleri ticari doğrultulara yönelmektedir. Sporun özellikle de futbolun, güncel toplumsal değerini ve global popülaritesini medyanın etkiden bağımsız düşünemeyiz. Futbol, medyanın etkisi ile günlük yaşamın bir parçası olmuş ve özellikle de televizyon, futbol ve tüketim arasındaki ilişkinin kurulmasında yönlendirici olmuştur (Alver 2008).

Futbol birinci liglerinde kar oranları, televizyon yayın haklarının satılmaya başlanması ile hızla artmıştır. Futbol takımlarına ve futbolculara olan yoğun global ilgi, futbol kulüplerine, sponsor firmalarına ve medyaya ekonomik katkılar yapmıştır. Televizyon yayınları futbolseverlere ulaşmak için dünya çapında yeniden saat ve içerik düzenlemesine gitmiş, spor ve futbol ile özelleşen televizyon kanalı sayısı da artırılmıştır. Yayın saatlerinin artması ve spor/futbol televizyon kanallarının kurulması futbol için ayrılan program süresinin

artışına olanak sağlamaktadır. ABD’de 80’li yılların başında kurulan Kablolü Kanal ESPN, geçen zaman içinde ABD’li ailelerin üçte ikisine ulaşmış ve yılda 200 milyon Dolar’dan fazla kar elde etmiştir (Friedrichsen 2006).

Ulusal liglerin yanı sıra, diğer ulusların da ligleri ilgi çekmekte böylece de uluslararası karşılaşmalarda izleyici sayısı artmaktadır. Futbol, kanalların izlenme oranlarını doğrudan artırdığı için, kanal sahipleri futbol yayınlarını satın almak üzere çok yüksek fiyatlar ödemektedirler. “1996 yılında Atlanta’daki Olimpiyat oyunlarını televizyon ve radyo aracılığıyla izleyenlerin sayısı yaklaşık 3 milyar iken bu sayı dünya nüfusunun yarısına yakındır” (Fanizadeh 2000). Bu rakamlar da gözler önüne sermektedir ki, Olimpiyat Oyunları, Dünya ve Avrupa Futbol Şampiyonaları, küresel bir olaya dönüşmektedir.

FIFA’dan elde edilen verilere göre, Japonya ve Kore’de gerçekleştirilen 2002 Dünya Futbol Şampiyonası, 213 ülkede 41 bin saat süreyle yayınlanmıştır (Quitau 2007). Dünya Kupaları sadece bir futbol izlencesi ötesinde, ciddi ekonomik güçleri ateşleyen, hatta bazı ülkelerin büyümesini hızlandıran bir pazar halini almıştır. Seyircisi, konaklaması, naklen yayını, reklamı, promosyonu, gıda sektörü, hediyelik eşyası, eğlencesi, içeceği, giyeceği vb. ile dünya kupaları çok uluslu şirketlerin önemsedığı ve büyük atılımlar umduğu organizasyonların başında gelmektedir (Arık 2008).

Pazar amaçlarının ve kapitalizmin girdiği her yerde olduğu gibi futbol pazarında da ciroların önemli oranda yükseldiği görülmektedir. Birinci ligde oynayan takımların yıllık ciroları da bu gerçeği ortaya koymaktadır. Birinci lig takımlarının gelir kaynakları; izleyici bilet ücretleri, sponsorluk ve yayın haklarının satışlarından sağlanmaktadır. Almanya’da 1988 - 1989 sezonunda futbol kulüplerinin gelirleri yaklaşık 20 milyon Euro dolaylarında iken, televizyon yayın haklarının satışı ile de 2000 - 2001 sezonunda 355 milyon Euro gelir elde edilmiştir. Pay-TV’nin yayına başlaması ise, ek gelir faktörü oluşturmuştur. Günümüzde

Almanya gibi Avrupa ülkelerinde birinci ve ikinci lig futbol kulüpleri, her oyun döneminde 400 Milyon Euro civarında ciro yapmaktadır (Quitzeau 2007).

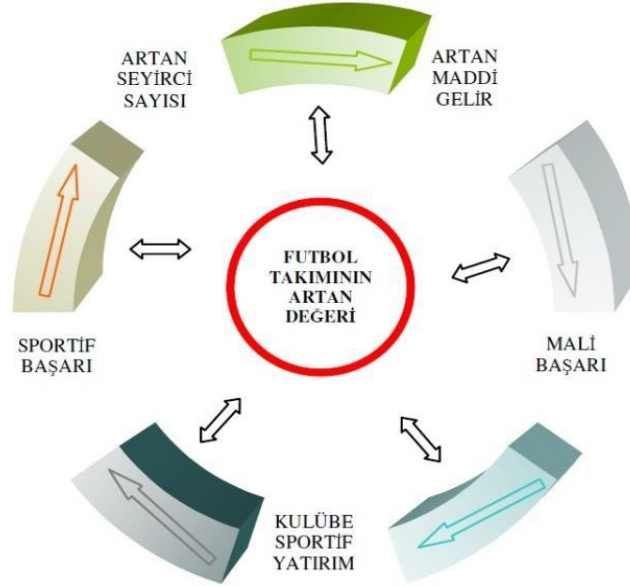
Oynandığı birçok ülkeye, mucidi kabul edilen İngilizler tarafından tanıtılan futbol, Tanzimat Dönemi'nde batılılaşma reformlarının kabulü ile modern sporlardan biri olarak bizim de topraklarımıza girmiştir. Wahl'a göre de “Futbolun yayılmasını sağlayanlar, dünyadaki İngiliz ekonomik yayılımının aktörleridir” (Wahl 2005).

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de hızla büyüyen ve kendi dinamiklerine sahip bu endüstri, futbol kulüplerinin yönetsel ve ekonomik yapısına etki etmekte, onları günden güne finansal bir çıkmaza sürüklemektedir. Bu durum da kulüpleri çıkmazdan kurtarmak için gelir artırıcı kaynaklar bulmaya itmektedir. Genel olarak futbol kulüplerinin temel gelir kaynağı olan maç günü stadyumdaki bilet ve diğer ürünlerin satış hasılatı, kulüplerin artan giderlerinin karşılanmasında yetmeyince, geçmişten günümüze yeni gelir kaynaklarının ortaya çıkarılması gerekmiştir. Naklen yayın hakkı gelirleri, lisanslı ürün satış gelirleri, reklam ve sponsorluk gelirleri, kombine kart ve loca satış gelirleri bunlardan bazılarıdır. Kulüplerin gelir kalemleri detaylı incelendiğinde, odak nokta kulübün hem destekçisi hem müşterisi olan ‘ taraftarlar’dır (Demirtaş ve Orçun 2015).

Szymanski, 1998 yılında gerçekleştirmiş olduğu bir çalışmada, futbol kulüplerinin finansal başarılarının sahadaki başarıları ile doğru orantılı olduğunu öne sürmüştü ve bir önceki döneme göre ligdeki sıralaması düşen takımların, karlılıklarının azaldığını, sıralaması yükselen takımların ise karlılıklarının arttığını tespit etmiştir.

Bu kapsamda, kulüpleri sportif başarıya götürecek olan nokta, finansal başarıdan geçmektedir ve finansal başarının temelinde, ‘kulüp gelirlerinin artırılması’ büyük yer tutmaktadır. Futbol kulüplerinin, finansal başarılarını sportif başarılarla, ardından sportif başarılarını tekrar finansal başarılarla dönüştürüp, bunu bir döngü haline getirmelerine, ‘futbolun başarı döngüsü’ adı verilmektedir (Rekabet Kurumu 2011).

İnan (2007: 87) tarafından futbolun başarı döngüsü Şekil 1.1’de verilmiştir. Döngünün en önemli noktasını yine maddi kaygılar yani ‘yaratılacak yeni finansman kaynakları’ oluşturmaktadır.

Şekil 1.1. Futbolda Başarı Döngüsü (İnan 2007)

Günümüzde futbol kulüpleri, naklen yayın hakkı, lisanslı ürün satış, maç günü stadyum hasılat, kombine kart ve loca satış, reklam ve sponsorluk, isim ve lisans hakkı, futbolcu satış ve kiralama, yetiştirme tazminatı, kulübe üyelik, bahis oyunları ve FIFA ve UEFA aracılığıyla gelir etmeye devam etmektedirler.

2.3.1.1 Sponsorluk Gelirleri

Sporun, doğal olarak futbolun bugünkü ekonomik güce sahip olması anlamında en büyük katkı şüphesiz ki sponsorlardan sağlanmıştır. Aslında futbolun da endüstriyellesmesinin temelinde sponsor kuruluşlar ve onlardan sağlanan gelirler yer almaktadır. Sponsorluk, son yıllarda yapılan yasal düzenlemelerle de daha da sporun, yani futbolun içine işlemiştir. Temel

anlamda sponsorluk hizmeti, sponsor firma adının, gösteri veya yarışma sırasında anılması karşılığında, sportif veya kültürel bir yarışmanın/gösterinin giderlerinin tümü ya da bir bölümünün karşılanması taahhüt edilmesidir (Akşar 2005).

Sponsorluk spor endüstrisine bir destek anlamına geldiğinden bir kamu hizmeti dahi sayılabilir. Sponsorluk hizmeti alan spor faaliyeti açısından bu bir destek özelliği taşıırken, sponsor kurum açısından ise olay tümüyle ticaretten ibarettir (Ekren ve Çağlar 2003).

Bir futbol takımının sponsorluğunu üstlenerek, geniş kitlelere ulaşmak oldukça kolaydır. Şirketler bir çok ürün çeşidi ile futbol takımlarına sponsor olabilirken, takımlar da sponsorluk sayesinde ciddi gelir elde edebilmektedirler (Akşar 2005). Sponsorluk olgusu, reklamda olduğu gibi, firma açısından karın artırılmasına yönelik bir ekonomik karar olarak analiz edilebilir bir nitelik taşımaktadır (Erken ve Çağlar 2003).

Avea ile yapılan 2003/2004 ve 2006/2007 sezonlarını kapsayan ana sponsorluk bedeli olarak, 2007 Kamu Aydınlatma Platformu verilerine göre Fenerbahçe ve Galatasaray yıllık 3 milyon dolarlık, ana sponsorluk ücreti almışlardır. Beşiktaş'ın ana sponsorluk ücreti, yıllık toplam sponsorluk ücreti 2003/2004 sezonu için 8.115.130 dolar olarak kayıtlara geçmiştir (Akşar ve Merih 2006).

2014-2015 sezonu itibarıyla, formasında yer alacak göğüs reklamı için Vodafone şirketi ile seneliği 29 milyon dolardan 5 senelik anlaşma yapan Beşiktaş (Kamu Aydınlatma Platformu verilerine göre), aynı zamanda yeni stadyumuna da isim veren şirket Vodafone'dan, Türk spor tarihinin en yüksek sponsorluk gelirini (Toplam 145 milyon dolar) elde etmiştir. 2015 Kamu aydınlatma platformu verilerine göre Galatasaray ise bu sezon özelinde farklı bir yol izleyerek Süper Lig ve Türkiye Kupası maçlarında forma sponsorluğu için Huawei Telekomünikasyon Dış Ticaret Ltd. Şti ile anlaşmıştır. Sarı kırmızılar sezon sonuna kadar geçerli olacak bu anlaşmadan 4 milyon 130 bin dolar kazanacaktır, diğer yandan

Fenerbahçe spor kulübü ise bu sezon formasının göğüs kısmına reklam almamıştır (Kamu Aydınlatma Platformu 2015).

2.3.1.2. Televizyon Yayın Gelirleri

Futbolun endüstrileşmesinde kuşkusuz en önemli unsurlardan biri de günümüz toplumsal söylemlerinin temsilcisi medyadır (Gökalp 2005). Televizyonun futbolla geçirdiği dönemler incelendiğinde, 50’li yıllarda futbol, televizyonun yayılmasına yardım etmiş ve ona para kazandırmıştır. 60’lı ve 70’li yılları kapsayan ikinci evre, futbolun ve televizyonun birbirlerinden gerçekten kâr elde ettiği dönemdir. Üçüncü (günümüze değin) evre ise; belirgin bir maddi ilişkiden öte, yeni bir medya anlayışıyla futbolu ve futbolcuyu birleştirmiş, özellikle kişileri saha dışında medyatik hale getirmiştir (Zeytinoğlu 2002). 80’li yılların ortasından itibaren televizyon, futbol maçları yayınında daha etkin hale gelmiş, futbol endüstrileşme sürecinde rol oynayan temel dinamiklerden en önemlisi olmuştur.

Futbol ticari bir işkolu olmaya doğru en önemli adımları atarak endüstriyel gelişimini tamamlamaya çalışırken; taraftar seyirciler, birer müşteri seyirciye dönüşmüştür. Profesyonelleşme ve kitlesel medyatik pazarlama çerçevesinde, yeni ekonominin bir ürünü olarak futbolun bir meta haline gelmesi; futbolun sadece ‘alt gelir grubu sporu’ olmaktan çıkmasını, orta ve üst gelir grubunun da sporu haline gelmesini sağlamıştır (Akşar 2005).

Bugün yüz milyonlarca insan için futbol ne doğrudan içinde yer alınan ne de stadyumlarda birebir seyredilen bir etkinlik olarak algılanmaktadır. Özellikle de televizyon sayesinde dolaylı olarak yaşanan bir deneyim haline gelmiştir. Meydana gelen sporcu ile izleyici arasındaki bu kopuş hali ve stadyum seyircisi ile televizyon izleyicisi arasındaki ayrışma nedeniyle yüz milyonların televizyonda futbol izleyicisi haline gelmesi, futbol endüstrisi ve medya endüstrisini bir diğerinden vazgeçemez kılmıştır. Türkiye’de, futbol

karşılaşmalarının yayın hakları asli olarak kulüplerde bulunmaktadır. Yayın hakları ve her türlü resmi/özel maçın yayın esasları ile usul tespitinde yetkili olan kurum TFF (Türkiye Futbol Federasyonu)dir. Bu anlamda yasadan aldığı güçle yayın hakkı tekeline elinde bulunduran TFF her 4 yılda bir bu yayın hakkını bir sözleşme ile ihaleye çıkararak en yüksek teklifi veren şirkete kiralamaktadır. Yayın haklarına sahip şirket ve kulüplerin yayın hakları gelirleri başlıca üç ana kalemden oluşmaktadır.

- Profesyonel Türkiye 1. Süper Ligi ile 2. Ligi A kategorisi karşılaşmalarının birbirinden bağımsız yayın havuzları oluşturulmak suretiyle yayınlanması;
- Şampiyonlar Ligi karşılaşmalarının, UEFA ile yerel bir medya şirketi arasında yapılan anlaşmaya göre yine "havuz sistemi" ile yayınlanması,
- Yayın haklarına sahip şirket ve kulüplerin havuz sistemi dışında kalan (Türkiye Kupası, Avrupa Kupası özel statülü maçlar ile Şampiyonlar Ligi ön eleme maçları) profesyonel futbol takımları karşılaşmalarının yayınlanması ile yayın geliri elde edilmektedir (Akşar 2005).

Federasyon ile yayıncı kuruluş arasında imzalanan sözleşmeler ile elde edilen yayın ücretleri TFF tarafından 'havuz sistemi' çerçevesinde kulüpler veya yayın haklarına sahip şirketler arasında pay edilmektedir. Süper Lig'de olmayı hak eden her kulübe sezon başında 16 milyon TL verilmekte olup, Ligde şampiyon olmuş Fenerbahçe, Galatasaray, Beşiktaş, Trabzonspor ve Bursaspor'a şampiyonluk primi olarak her şampiyonlukları için 1.5 milyon TL verilmektedir. Ayrıca ligi ilk altı sırada bitiren takımlara para verilirken, takımların her galibiyetine 1.2 milyon TL, beraberliğe ise 600.000 TL verilmektedir (Fanatik Mayıs 2015).

15 Temmuz 2004 tarihli, 2004/2008 sezonları yayın ihalesine ilişkin üç kurum başvuru belgesi almış olmasına karşın; ihalenin başlangıç bedelinin yüksekliği sebebiyle Türk Telekom ve Doğan Grubu'na ait Free TV ihaleye girmekten vazgeçmiştir. İhalede tek başına kalan Digtürk+TRT ortaklığı, Süper Lig maçlarının 4 yıllık bir süre içinde yayın hakkını, yıllığı 135 Trilyon 950 milyar liraya kazanmış ve yayına başlamıştır. 2004/2008 dönemi ihale

bedellerine göz atıldığında, kulüplere ödenen payın 94,4 milyon dolar; %10 olan Federasyon payının 9,44 milyon dolar; % 2 olan organizasyon payının 1,888 milyon dolar; 19,031 milyon dolar KDV ile toplam ödenen tutarın 124,759 milyon dolar olduğu görülmektedir (Akşar 2004).

2004/2005 sezonu öncesindeki ihaleyi yıllık 135 trilyon 950 milyar lira vererek dört sezonluğuna almış Lig TV, daha sonradan yapılan eklemeler sonucunda yayın hakkını 2009-10 sezonu sonuna kadar uzatmıştır.

TFF tarafından 2010/2014 sezonları için yapılan yayın hakları ihalesinde, 3'lü paket sistemi kullanılmıştır. Bu paket sistemi, dünyadaki çağdaş modellerin ülkemize uyarlanmış halidir. Bu sistem, rekabeti en üst düzeyde tutarak kaynak yaratmayı artırmak, ayrıca kaynak yaratan kurumların yatırımlarının karşılığını alması ve tüketicilere daha kaliteli yayınlar futbol sunmasını da hedeflemektedir. Bu modelde A Paketi; Süper Lig'in farklı teknolojilerle canlı yayınlarını şifreli olarak, B Paketi; Süper Lig'in geniş ve kısa özetleri ile TFF 1. Lig'in canlı yayınını şifresiz olarak, C Paketi de Süper Lig ve TFF 1. Lig'in mobil haklarını içermektedir. Turkcell Süper Lig'in canlı yayın haklarını içeren A Paketi'ni, 321 milyon dolarlık teklifiyle Digitürk; B Paketi 40 milyon 210 bin dolarlık teklif ile TRT, C Paketi ise 13,5 milyon dolarlık teklifiyle Türk Telekom kazanmıştır. Böylece, yapılan üç paketin ihalesi, toplamda 374 milyon 710 bin doları bulmuştur (TFF, 2010/14 Süper Lig ve 1. Lig Medya Hakları İhalesi).

Rekabet Kurumunun, TFF ile Digitürk 'ün 2 sezon daha anlaşma uzatması hakkında aldığı son karara göre; Digitürk, Süper Lig maçlarını 2016-2017 futbol sezonu sonuna kadar yayınlamaya devam edecektir. "TFF ile Digitürk tarafından akdedilen ek sözleşmeye göre, Digitürk'ün sahip olduğu Paket A yayın haklarının, özellikle canlı maç yayın haklarının, kısmen veya bir bütün olarak (alıcının tercihleri saklı kalmak kaydı ile) rakip teşebbüs(ler)e ve alternatif teknoloji ile yayın yapan teşebbüslere makul piyasa koşullarında alt lisanslama

yoluyla devredilmesi ve paylaşılması koşulu ile 4054 sayılı Kanun'un 5. maddesi uyarınca bireysel muafiyet tanınmıştır." Yeni bir yargı kararı olmaması halinde, Digiturk ile anlaşma yapmaları halinde D-Smart, Teledünya, Tivibu ve Turkcell TV üzerinden de Spor Toto Süper Lig maçları izlenebilecektir (Akşar 2014).

Avrupa futbolunu sportif ve mali anlamda yöneten beş büyük lig bulunmaktadır. Avrupa'daki elli dört ülke futbol ligi arasında İngiltere Premier Ligi, İspanyol La Liga, Alman Bundesliga, İtalya Serie-A ve Fransa Ligi'in, böylesi bir maddi üstünlük sağlamasında en büyük pay şüphesiz ki, yayın gelirlerindeki hızlı artıştır. Bu beş büyük ligin arkasından Rusya Ligi, Türkiye Süper Ligi ve Hollanda Ligi olarak sıralanmaktadır. Yine bu üç ülkede de toplam gelirler içinde en önemli gelir kalemini naklen yayın gelirleri oluşturmaktadır.

İtalyanların ligi, Serie-A'da 2009/2010 sezonuna kadar uyguladıkları dağıtım modelinde, İtalya'da ligi domine eden dört büyük kulüp olan, Milan, Inter, Roma ve Juventus kulüpleri yayıncı kuruluşları Sky-Italia ile yaptıkları serbest pazarlık sonucunda, toplam naklen yayın gelirlerinin yaklaşık %65'ini kendi aralarında paylaşmaktaydı. Ancak, İtalyan Futbol Federasyonu alınan bir kararla 2009/2010 sezonundan itibaren havuz sistemine geçmiştir. Günümüzde, İtalyan Serie A'nın yıllık naklen yayın gelirleri 829 milyon Euro civarına ulaşmıştır. Bu ligdeki gelirlerin dağılımı konusunda 6 faktör dikkate alınırken, gelirin yüzde 40'ı 20 takıma eşit şekilde dağıtılıyor. Gelirlerin yüzde 25'i taraftar sayısına göre verilirken, yüzde 15'i son 5 sezon performansına, yüzde 10'u tarihi başarılarla, yüzde 5'i bir önceki sezon performansına ve yüzde 5'i de takımın bulunduğu yerin nüfusuna göre dağıtılıyor (Hürriyet Gazetesi Mart 2015).

Alman Bundesliga liginde ise, Skytv 2012/2016 sezonları için yapılan yayın ihalesini kazanmıştır. Buna göre yıllık 412 milyon Euro olan yayın hakları bu kez 628 milyon Euro'ya çıkmıştır. Bu gelirlerin yüzde 50'si yine eşit olarak dağılıtılırken, geri kalan yüzde 50'nin 4'te

3'ü son 3 sezon baz alınarak kulüplerin başarısına göre, kalan yüzde 25 ise kulüplerin sportif performansları sonucu aldıkları puana göre veriliyor (Hürriyet Gazetesi Mart 2015).

Fransa ligi 590 milyon avro gelire sahip bulunuyor. Bu organizasyonda gelirlerin yüzde 50'si eşit verilirken, kulüpler yüzde 20'lik bölümü yayınlanan maçlara göre, yüzde 30'u ise performansa göre alıyor (Hürriyet Gazetesi Mart 2015).

Giderek artan naklen yayın gelirleri ile İngiltere Premier Ligi için, 2015 yılının Şubat ayında yayıncı kuruluş Sky Sports ve BT Sport ile 2016-2017 sezonundan itibaren geçerli olan yeni anlaşma imzalanmıştır. Anlaşmanın 3 yıllığına, toplam 5 milyar 136 milyon sterlin bedel karşılığı olacağı açıklanmıştır (BBC Sport 2015). Premier Lig'in yapısı gereği, ligde yer alan 20 takımın ortak olduğu şirkette, kulüpler, başkan ve üst yönetici seçip, yönetim kurulunu kendileri belirliyor. Bu ligde küme düşen takımlara üç yıl boyunca "paraşüt ödemesi" yapılırken, yayın gelirlerinin yüzde 50'si 20 takıma eşit olarak bölünüyor. Gelirlerin yüzde 25'i lig sonu puan durumuna göre dağıtılırken, kalan yüzde 25'lik bölüm de yayınlanan maç sayısına göre veriliyor (Hürriyet Gazetesi Mart 2015).

Bugün adeta iki takımlı bir lige dönüşmüş olan İspanyol La Liga'da ise tartışmaların temel konusunu, Barcelona ve Real Madrid'in diğer takımlara karşı olan ekonomik üstünlükleri ve bunun neden olduğu sportif rekabet üstünlüğü oluşturmaktadır. Havuz sisteminin uygulanmadığı La Liga'da, Real Madrid yıllık 183,5 Milyon Euro, Barcelona da yıllık 183,7 milyon Euro naklen yayın geliri elde etmektedir ve iki kulüp ligdeki toplam naklen yayın gelirlerinin yaklaşık %50'sini kendi aralarında paylaşmaktadırlar. Bununla beraber bugün Avrupa'da La Liga maçlarının 'El Clasico' dışında ilgi çekmemesi ve yeterli izlenilirliğinin olmaması, İspanyol futbolunun ve hatta Barcelona ve Real Madrid kulüplerinin de geleceğini tehdit edebilecek duruma gelmesinden korkulmaktadır (Akşar 2012).

Avrupa'daki beş büyük ligin yıllık futbol yayın maliyetleri, abone sayıları ve kişi başına düşen milli gelir baz alınarak bir abone başına maliyet analizi yapılacak olursa; futbol

yayınının abone başına düşen birim maliyetinin en yüksek olduğu ülkelerden biri olarak karşımıza Türkiye çıkması kaçınılmazdır. Bu duruma yol açan temel faktör olarak, kişi başına düşen milli gelirimizin ve abone sayımızın diğer ülkelere göre çok düşük olmasına karşın, futbolun yıllık maliyetlerinin, neredeyse bu ülkelerle başa baş giden bir grafik izlemesidir (Akşar 2004).

2.3.1.3. Stadyum İşletme Gelirleri

Endüstriyel futbolun en önemli göstergelerinden biri olan stadyumlar, müsabakaların gerçekleştiği ve futbol severler tarafından büyük bir heyecanla gidilen mekanlardır. Eskiden hem futbolcular hem de taraftarlar için konforsuz olan bu yapılar, artık çarkın en önemli dişlilerinden biri olduğu için, parasını verip maç izlemeye gelen müşterinin konforunu ve ihtiyacı olan değişik imkanları sağlamaktadır. Futbolun dev bir endüstriye dönüşmesiyle birlikte bu işten para kazanan kulüpler, kazançlarını ya yeni bir stadyum yaparak, ya da var olan stadyumlarını daha yüksek standartlara ulaştırmaya harcamaktadırlar (Başaran 2006 ve Taha 2005).

Futbolun mabedi olarak görülen İngiltere'nin Wembley Stadyumu'nun maliyeti 757 milyon pound, Arsenal'in Emirates Stadyumu'nun maliyeti ise 357 milyon pound değerindedir. (Taha 2005). 90.000 seyirci kapasiteli stadyumun içinde 26 adet asansör, 30 adet yürüyen merdiven, her biri 1'er kilometre arayla olmak üzere 3 adet meydan, 688 adet yiyecek/içecek noktası, 2000 kişi kapasiteli 4 adet restoran, 98 adet mutfak ve 2618 adet tuvalet bulunmaktadır. Ayrıca 600 adet televizyonun bir araya getirilmesi ile oluşturulmuş iki adet dev ekran ve devamlı açık olacak sergi alanı bulunmaktadır. Bu içeriği ile Wembley Stadyumu sadece futbolcular ve taraftar için kutsal bir mekân değil, aynı zamanda futbol endüstrisi için de 'kutsal bir hazine' anlamı taşımaktadır (Başaran 2006).

Gelişen teknoloji ve artan taleplerle, kulüpler yeni bir stadyum inşa ettirmek için gerekli nedeni ve isteği bulmakta zorlanmamaktadır. Yeni yapılan stadyumlarda stratejik olarak; tribünler sahaya çok yakın inşa edilmekte, hem taraftarın rakip takımı psikolojik baskı altına alması ve hem de taraftarın maç deneyiminden aldığı hazzın artırılması amaçlanmıştır. Ayrıca yüklü masraflar yapılarak inşa edilen bu alanların, sadece 90 dakika değil 24 saat hizmet vermesi amacıyla farklı alanlara hitap eden eklemeler de yapılmıştır. Portekiz sadece stadyum inşaatı için 800 milyon Euro harcamış, 2006 yılında dünya kupasının ev sahibi olan Almanya ise 1,5 milyar Euro bütçeyi stadyumlara yatırmıştır (Başaran 2006). Bir diğer örnek bölge, Kore'de 10 ve Japonya'da da 10 stat olmak üzere, toplam 20 statın yapımına harcanan toplam miktar ise 4,4 milyar dolara ulaşmıştır. Toplam kapasitesi 988 bin 708 kişi olan 20 stadın, toplam otopark kapasitesi ise 70 bin 762 kişidir. Stat başına ortalama maliyet 219 milyon 720 bin dolar; kişi başına düşen birim maliyet ise 4,453 dolar olarak kayıtlara geçmiştir (Aksar 2005).

Wembley ve Emirates statları özeline dönersek, Hem Wembley hem de Emirates Stadyumları Londra'ya ekonomik anlamda da katkı sağlamaktadır. Wembley Stadyumu'nun inşaatı süresince 1679 yeni iş yaratılmışken, stadyumun açılması ile birlikte 7540 sürekliliği olan yeni iş devreye girmiştir. Sadece organizasyonların olduğu günlerde bile 4000 kişi günlük olarak istihdam edilmektedir. Ayrıca Londra Metrosunun kapasitesi de yeni Wembley Stadyumu'ndan dolayı 35 milyon poundluk bir yenileme ile yüzde 42 oranında arttırılarak saatte 40.000 yolcu taşıma kapasitesine ulaşılmıştır. Arsenal stadyumunun inşa edildiği bölge olan Islington'da stadyum inşaatı projesi çerçevesinde 2000 yeni apartman yapılmış, 1800 adet yeni iş alanı da stadyumun ekonomik getirilerinden biri olmuştur (Başaran 2006).

Ülkemizde takımların stadyuma gelen seyirci sayılarını inceleyecek olursak; Spor Toto Süper Lig 2013/2014 sezonu ortalama 12.964 seyirci sayısı ile Avrupalı ligler arasında 21.sırada yer almaktadır. 18 kulübümüzün maçlarını oynadıkları statların toplam seyirci

kapasitesi 404.884 kişiye ulaşmakta, statların ortalama seyirci kapasitesi ise 22.494 kişi civarında seyretmektedir. Buna göre Spor Toto Süper Lig’de ortalama doluluk oranı %57,6 olarak hesaplanabilir. Doluluk oranları, Anadolu takımlarının hedef kitlelerinin yani seyirci sayılarının az olması nedeniyle bu kadar düşük kalmıştır. Aynı sezon genelinde Galatasaray ve Fenerbahçe spor kulüplerinin stattaki seyirci oranlarına bakıldığında %70 civarında bir doluluk oranı gözlenmektedir.

2014 / 2015 futbol sezonunda ise durum biraz daha farklılaşmış, özellikle kombine ve bilet satışlarında ciddi bir düşüş söz konusu olmuştur. Bunun ana sebebi, 'Sporda Şiddet ve Düzensizliği Önleme Kanunu' kapsamında getirilen e-bilet ve passolig uygulamalarıdır. Bu uygulamayla, kulüpler ciddi bir maddi kayba uğratılmış ve kendilerine zorla empoze ettirilen bu sistem sebebiyle maddi kaybın yanısıra taraftar desteğinden de yoksun bırakılmışlardır (Akşar 2014).

2.4. FUTBOL VE SİYASET

Her ne kadar futbol ve siyaset çok farklı disiplinler olsa da, tüm spor dalları içinden futbol, serbest zaman etkinliği halini aldıkça, iktidarların dikkatini üzerine çekmeye başlamıştır. Futbol kitlelerin sporu iken, siyaset de bu kitlelerin yönetim şeklidir. Dolayısıyla bu iki büyük gücün ortak bir noktada birleşmesi, her ne kadar sporun evrensel ilkelerine aykırı olsa da birbirlerini etkilemeleri kaçınılmaz olmuştur.

1900'lü yılların başından itibaren yaygınlaşan futbol, kitlelerin aitlik duygusunu kamçılayan en önemli unsular arasında yerini almış ve sahalar, politik, etnik veya dini unsurların temsil edildiği birer mücadele alanına dönüşmüştür. Sahada kazanılan başarı, kazanan takımı destekleyen grubun da başarısı olarak algılanmaya başlanmıştır (Huizinga 2006).

Futbol yaygınlaştıkça iktidarlar tarafından da ilgi gören bir oyun haline gelmesinin en önemli nedeni, futbolun toplumu etkileyerek sorunlarının ötesine götürebilen dinamiklere sahip olmasıdır. Futbol sayesinde kitleler ülkenin siyasi ve ekonomik sorunlarını algılamaktan ve anlamaktan uzaklaşmaktadır. Böylece iktidarlar da rahatça yönetimlerini sürdürmektedir (Akkaya 2009). Kitleleri etkileme ve harekete geçirme gücünü elinde bulunduran futbol bu özellikleri nedeniyle politikanın da yakından ilgilendiği bir spor haline almıştır (Şen 2008).

2.4.1. Dünya'da Futbol ve Siyaset İlişkisi

Futbolun ortaya çıktığı 19. yüzyılda yeni yeni keşfedilip kurallar konulan halinin dönüşerek, kitlelerin sporu haline geldiği 20. yüzyıla göz attığımızda, siyasetin futbolu nasıl kullandığını, futbolun siyaseti ne kadar çok etkilediğini, bazen de futbolun siyasetin önüne nasıl geçtiğini çok açık bir şekilde görmek mümkün olmaktadır. Futbol, yıldan yıla kiteselleştikçe siyasallaşmış, siyasallaştıkça da asıl amacından uzaklaşmıştır.

Arjantin Devlet Başkanı General Vidala'nın futbolla ilgili “Halkınızın sizi sevmesini istiyorsanız, onlara bir Dünya Kupası verin” (Kuper 2014) sözleri hatırlanacak olunursa, 1978 yılında Arjantin'de gerçekleştirilen ve dönemin en pahalıya mal olmuş şampiyonası olan dünya kupası için yapılan harcamalar anlaşılır gelebilir. 1976 yılında darbe yaparak iktidara gelmiş olan Vidala, fakirlik içinde kıvranan halkın yaşadığı gecekondular görünmesin diye otoyolların kenarına yüksek duvarlar dikerek ve Peru'ya rüşvet vererek hazırlanmıştır. Bu duvarlar gecekonduda yaşayan halk tarafından her gece yağmalanırken, Arjantin ikinci turda, çok güçlü bir takım olan Peru ile karşılaşmış ve maçı 6-0 yenerek şampiyon olmuştur. Arjantin'in Dünya Kupası'nı kazanmasının ardında yatan siyasi gerçekler irdelendiğinde bu durumun bir spor müsabakasından çok, karşılıklı bir anlaşmadan ibaret olduğu anlaşılmaktadır. Yoğun olarak para sıkıntısı çeken Peru'lu generaller, Arjantin tarafından teklif edilen 35 bin ton tahıl, silah ve Peru devletine verilen 50 bin dolarlık krediyi kabul ederek sahaya sadece yedek oyuncularını ile çıkmışlardır. Sonuçta ise Arjantin oynanan final maçında Peru'yu 6-0 yenerek dünya kupasını kazanmıştır (Kola 1997).

Güç sahibi olmanın en kısa yolunun futbol haline geldiği Arjantin, sadece yöneticilerinin futbola olan büyük düşkünlüğü ile değil, ‘Stadyumda Ölüm’ kitabının yazarı Amilcar Romero ile de oldukça ünlüdür. Romero'nun futbol ve siyaset hakkındaki görüşlerini inceleyecek olursak, “1943'te, yani bir askeri darbenin olduğu yılda doğdum. Futbol rejimi, benim hayatımda cuntalardan çok daha istikrarlı bir varlıktır. Politikalar gelip geçicidir fakat futbol hep vakıadır. Futbol, devlet içinde devlet mi? Evet ama futbol devleti daha uygun, daha doğru, daha kullanışlı yapar. Hiç değilse orada insan, demokrasi endişesi olmaksızın istediği gibi davranabilir” sözleri futbola hayatı pahasına bağlı olan bireylerin gerçekliğini göstermiştir (Kola 1997).

Günümüzde futbolun en çok ilgi çektiği ülkelerden biri olan İspanya'da da durum çok farklı değildir. Katalanlar kendilerini öncelikle 'Katalan', ardından İspanyol olarak

değerlendirdiklerinden uzun yıllar İspanyol devletinin merkezi olan Madrid ile mücadele içinde olmuşlardır. General Franco'ya karşı en çok direnen ırk olmalarına rağmen, 1975 yılında Franco ölene dek yönetiminde yaşamak zorunda kalmışlardır. Varlıklarını ispat etmek ve tepkilerini göstermek için, çözümü futbolda bulan ve Franco'ya karşı olan neredeyse her Katalan, Barcelona Spor Kulübü'ne üye olarak, maçlara gitmesede kulübe maddi manevi destek olmuş, takımın bugünkü güçlü Barcelona halini almasının temellerini atmışlardır (Kola 1997). Simon Kuper'in 'Futbol Asla Futbol Değildir' adlı kitabında, Katalan ihtiyar bir kadın, susturulan bir ulusun futbola nasıl yöneldiğini şöyle anlatmaktadır: “Franco özerkliğimizi yok etti, dilimizi yasakladı ve Real Madrid taraftarıydı. Sokaklarda 'Katil Franco' diye bağırAMYORDUK. Bu yüzden insanlar, Real Madridli futbolculara bağırabilmek için stadyuma koşuyorlardı, Nou Camp Stadı Katalanya'nın bayraklarıyla doluyordu.” Günümüzde Barcelona Katalanya'nın sembolüdür ve Avrupa şampiyonu çok güçlü bir kulüptür. Katalanlar şimdi, “Avrupa'nın, devleti olmadığı halde en güçlü ulusu Katalanya'dır” diyebilmektedir (Kuper 2014).

Avrupa ülkelerinin bir kısmında özellikle de Güney ve Doğu Avrupa'da 2. Dünya savaşı öncesi ve sonrasında yaşanan politik kaos, futbolun politize olmasına neden olmuştur. Bazı kulüplerin hatta şehirlerin belli bir politik görüşün simgesi halini alması, futbol maçlarının zaman zaman İç Savaş atmosferinde geçmesini beraberinde getirmiştir.

1921 yılında İtalya'nın Livorno şehrinde kurulan Komünist Parti sayesinde şehir, her zaman için Çizme'nin solundaki aşırı solcu bir kent olarak anılmıştır. Livorno'nun stadyumunda bulunan 'Curva Nord'da (Kuzey Açık Tribün) büyük bir Che Guevara bayrağı halen asılı durmaktadır. Rusça pankartlar, kıvıll bayraklar ve anti-faşist semboller bugün bile tribünlerinin vazgeçilmezidir. Mavi-beyazlı İtalyan Lazio takımına gelecek olur ise, geniş taraftar grupları aşırı sağ görüşlüdür ve tribünlerinde süregelen ırkçı sloganlara rastlanmaktadır. Yine İtalya'nın bir diğere sağ görüşlü kentlerinden Udine'nin takımı olan

Udinese Napoli takımı, kuzey deplasmanlarında yıllarca, “Afrikalılar, Avrupa’ya hoş geldiniz” pankartlarıyla karşılanmıştır. Bu durum sadece politik düşüncenin futbola dışavurumundan ibarettir. Bunlara karşıt, 1990 Dünya Kupası yarı finali öncesinde Maradona’nın, Napolililer’e seslenerek, “Size yılın 364 günü Afrikalı diyen İtalyanlar’ı mı yoksa Napolili Maradona’yı mı destekleyeceksiniz” şeklinde hitap etmesi de büyük olay yaratmıştır (Hafif.org 2007).

Politikayla iç içe taraftar gruplarını Sırbistan’da da bulmak oldukça kolaydır. Partizan ile Kızılyıldız takımları arasında oynanan Belgrad derbisi Yugoslavya döneminden bu yana hep politik mesajların verildiği maçlardan olmuştur. Henüz ülke dağılmadan oynanmış olan Dinamo Zagreb ile Kızılyıldız arasındaki maçta, Sırp bir polisi tekmeleyerek, Dinamo taraftarını kurtaran Hırvat Boban, dönemin milli kahramanı ilan edilmiştir. Her ne kadar sınırlar kalkıyor, Avrupa ülkeleri birleşiyor fikirleri etrafta dolaşıyor olsa da futbol taraftarlarının politik duruşu en azından yeşil sahalarda durumun çok da kolay olmadığını açıkça göstermektedir (Hafif.org 2007).

Halkın takımı olarak bilinen Spartak Moskova ve Kızıl Ordu'nun takımı olarak anılan CSKA Moskova, Rusya'nın iki farklı kitleye hitap eden futbol kulüpleridir. Her ikisi de ne kadar güçlü olduklarını futbolda aldıkları başarılarla ispat etmeye çalışmakta ancak halkın sürekli gücünü arkalarında hissedememektedirler. Bakıldığında Spartak'ın maçlarının tribünleri tıklım tıklım doldurduğu ancak CSKA'nın maçlarına birkaç bin kişinin bile zar zor geldiği gözlenmektedir. Öyleki CSKA taraftarı olarak gelenler de genelde çocuk yaştaki genç insanlardır. Konuyla ilgili, eskiden CSKA taraftarı, şu an ise Spartak'lı olan bir taraftarın durumu özetleyiş biçimi, yine futbol ve devletin futbol üzerindeki siyasi etkisini gözler önüne sermektedir; “Biz Ruslar 18 yaşına kadar CSKA'yı tutarız. Çünkü o zamana kadar subaylar gözümüzde çok büyüktür. 18 yaşında orduya katılınca gerçeği öğrenir, bir daha da asla CSKA'yı tutmayız” (Kola 1997).

Dünya kupaları ise vaatlerle doludur. Diğer ülkeler, gerek altyapılarını geliştirmek, gerek vatandaşlarına fırsatlar yaratmak için gerekse etkilerini yayabilmek için dünya kupasına ev sahipliği yapmaya aday olurken; Katar, ülkedeki güvenlik kaygısı sebebiyle 2022'deki dünya kupası ev sahipliği için çalışmalara odaklanmıştır. Çünkü Dünya Kupası, gelişmekte olan ülkeler için ulusal güvenliğin sağlanması açısından çok önemli bir araç olmaktadır. Öte yandan, Katar'ın futbol sahalarındaki seyircisinin zayıflığı da birtakım soruları akıllara düşürmüştür. Ülkeye sürekli istihdam edilen yabancı işçiler ülkede yalnızca geçici sakinler olarak bulunmaktadır ve bu nedenle fanatik futbol taraftarı olmaları ihtimali çok azdır. Bununla birlikte ülke vatandaşlarının birçoğunun da devlete ait futbol kulüplerini desteklemek gibi bir niyeti olmadığı açıkça görülmektedir. Bu durum da devlete ait şirketlerin kamu sektörüne transferi olasılığını gündeme getirmiştir. Daha geniş ölçüde de Katar belki de, yukarıdan aşağıya bir spor endüstrisi kuran ilk devlet olma yolunda ilerlerken, bu bağlamda sektörde spor hekimliği ve spor güvenliği gibi pek çok farklı alanı da bulundurabilecektir. Bu sayede krallık, ulusal kimliğini spor ile bağlantılandırarak ortaya çıkaracaktır (Dorsey 2013).

2.4.2. Türkiye'de Futbol ve Siyaset İlişkisi

Ülkemizde 1890'lı yıllarda oynanmaya başlanan futbolun yasakları beraberinde getirmesi çok uzun sürmemiş, İzmir ve İstanbul'daki İngiliz ve Rum vatandaşlar tarafından oynanıyor olması kitle sporu olarak algılanmamış ve çeşitli yasaklar getirilmiştir. 2.Abdülhamit döneminde ise Müslüman gençlerden kurulan takımlar ve maçlar basılmış, futbolun ülkemizde ilk kez siyaset ile tanışması bu olaylarla olmuştur. Milliyetçilik akımını güçlendirmek isteyen İttihat ve Terakkiciler o dönemde İzmir'de Altay Spor Kulübü'nü kurmuş ve İstanbul'da ise Galatasaray'dan ayrılan Progres kulübünü satın almış, isim

değişikliğine giderek Altınordu yapmışlardır. Birinci Dünya Savaşı esnasında Fenerbahçe, Beşiktaş ve Galatasaraylı futbolcular cepheye giderken Altınordu'lu futbolculara ise muafiyet kararı çıkartılmış, oyuncu sıkıntısı çeken bugünün büyük kulüpleri sahaya eksik oyuncu ile çıkarken Altınordu maçlara tam kadro devam ederek, 2 yıl üst üste şampiyonluk kazanmıştır (Karataş 2014).

Bugün Türk sporundan sorumlu “Türkiye Gençlik ve Spor Genel Bakanlığı’nın atılmış ilk temelleri Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (1922-1936)’nın kurulması ile gerçekleşmiştir. Ardından yerini Türk Spor Kurumu’na (1936-1938) devrettiğinde ise dönemin tek partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi’nin (CHP) yan kuruluşu gibi çalışmalarını sürdürmüştür (Kılıçgil, 2008). 1936 yılı Berlin Olimpiyatları’ndan önceki 19 Mayıs gösterilerinde, sporcu gençlerin CHP parti bayraklarıyla yürümesi Atatürk’ü rahatsız etmiş ve Türk sporuna partizanlık karıştığını düşündüğü bu durumu engellemek için çalışmıştır. Atatürk’ün direktiflerini, 29 Haziran 1938 günü Meclis’te dile getiren İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, “Spor, devletin işidir. Onun içindir ki bu işi bütünüyle devlete veriyoruz.” sözleri ile spor ve özellikle futbol, çıkarılan Beden Terbiyesi Kanunu ile CHP’nin tekelinden alınarak devlete ait kılınmış ve boş zamanlarda beden terbiyesi faaliyetleri de zorunlu kılınmıştır (Atabeyoğlu 2001).

Türkiye'ye geldiğinden beri siyasetin gölgesinde ilerlemiş olan futbol, itibarının hayli arttığı, günlük konuşma ve yaşamın bir parçası haline geldiği 1950'li yıllarda da iktidarın gözetiminde olmuş, ülkenin siyasi ve ekonomik koşullarından etkilenmiştir. Ortaya çıkan ulusal basın ve ülkeye giren yabancı sermayelerin ardından, futbol da artık profesyonel bir meslek olarak kabul görmeye başlanmıştır. Varoluşundan beri iktidarın etkilerini taşıyan futbolun kitleleşmesi, ticarileşmesi, profesyonelleşmesiyle üzerinde siyasetin müdahalesi de artmıştır. 1963 yılında 2. Lig ve 1967 yılında da 3. Lig, futbol ligleri kurularak, her ilin bir futbol takımı oluşturulmuş o dönemki milletvekilleri seçildikleri illerin takımlarının

profesyonel liglerde olması için uğraşmışlardır (Kılıç 2006). Bu dönemden sonra gelen siyasetçiler de kendi bölgelerindeki yerel takımlara destek göstererek, maçlarda şeref tribününde yer almışlardır (Akkaya 2009). Futbolun Milli Ligi'nin kurulması, böylelikle futbolun coğrafi yayılımının da ilk işaretlerini vermiştir. Milli Lig'in, ülkenin teritoryal (sınır ve toprak bakımından) bütünlüğünün teyit edilmesinde ve işlerliğinin sağlanmasında üstlenmiş olduğu işlev de çok büyüktür. Lig, yerel müsabakaları ve turnuvaları ülke çapında bütünleştirmekle, uluslaşmanın adımlarını atmaktadır. Milli Lig kurmak, ulusal pazar kurmakla eşdeğer gibidir. (Bora ve ark. 2009).

Çok partili rejimin getirisi olan siyaset gündeminin, oy kaygısıyla, Anadolu kentlerine çimento, şeker fabrikaları dağıttığı gibi, seçmenlere kentin futbol takımını kurma, liglere sokma vaadini de beraberinde getirdiğinden bahseden Sönmez, Anadolu'nun illerinde, ve bazı gelişmiş ilçelerinde, futbol endüstrisi için hatırı sayılır sayıda profesyonel kulüp kurulduğundan bahsetmiş ve sözlerine eklemiştir; "1950 sonrası yazılı medya ve radyo yayınındaki gelişme, bu endüstriye ilgiyi artırmış, seyirci sayısını da beraberinde artırmış, 'futbol tüketicisi' sayısını, star olma hevesiyle meşin yuvarlak peşinde koşuşturan genç sayısını da hızla artırmıştır" (Sönmez 2002).

2000'li yıllarda ise özellikle genel seçimler öncesi siyasiler vaatlerine göz bebekleri futbolu da eklemişlerdir. Futbol kulüplerine yardımlar gönderilmiş, bakanlar, milletvekilleri gibi birçok siyasetçi aday olduğu ilin futbol kulüplerini içeren seçim öncesi vaatlerinde bulunurken, kulüplerin isteklerine olumlu cevaplar vermişler, bu sayede siyaset ve futbol yine kol kola girmiştir (Yedigün 2013).

Devletimizin futbolla ilişkisinin bir diğer önemli boyutu ise, ülkedeki etnik terör sorununa çare arayışlarında futbolu kullanmış olmasıdır. 1990'lı yıllarda artan terör olayları, spora, başta da futbola terörü azaltmaya yarayacak çözümlerden biri olma işlevini yüklemiş, 1999 yılında PKK lideri Abdullah Öcalan'ın yakalanması sonrası devletin Diyarbakırspor'a

olan ilgisini artırmıştır. Kulübün bizzat devletin üst düzey emniyet yetkilisi Gaffar Okan tarafından yönetilmesi ve kulübün bir bakıma ona himaye edilmiş olması ise devletin bu konudaki kararlılığını da kamuoyuna yansıtan bir gösterge olmuştur. Ancak Diyarbakırspor'un Kürt kimliğiyle özdeşleşmesi, özellikle 2005 yılı sonrası PKK terörünün artmasıyla, milliyetçi kesimler tarafından itici karşılanmış ve gerilimli bir ilişkiye sebep olmuştur (Bora 2010). Gaffar Okan'ın gazetecilerle yaptığı bir sohbette Diyarbakırspor'un hep 1. Lig'de tutulması gerektiğine dair söylemleri, bunların bizzat devlet yetkilileri tarafından dillendirilmesi, medya ve kamuoyunda da paydaşlarını bulması, bu söylemlerin gerçekleşmesi için zemin hazırlamıştır. 2009 yılına gelindiğinde ise iktidardaki AK Parti'nin 'Kürt Açılımı' projesi devreye girmiştir. 2009-2010 sezonunu Süper Lig'de geçiren Diyarbakırspor, Kürt Açılımı'nın ilerleme sürecine denk gelmiş olan ve milliyetçi taraftar gruplarıyla ün salmış Bursaspor ile deplasmanda oynadığı maçta tepkilerle karşılaşmıştır. Kürt Açılımı bu süreçten sonra toplumda olumsuz bir algı yaratmaya başlamıştır. 1 sezon Süper Lig'de kalan, 2013 sezonu itibariyle 3. Lig'in son sıralarında yer alan bu kulübün ilerleyen yıllarda art arda yaşadığı düşüşler, kulübün artık devlet yöneticileri açısından cazibe merkezi olmaktan çıktığını da gösteren bir durum olmuştur. "Siyaset, kendine olan faydası ve amacı sonlandığında Diyarbakırspor üzerinden elini çekmiştir" (Zelyurt 2014).

2002'de iktidara gelmiş ve üst üste üç genel seçim kazanmış olan Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) iktidarı döneminde, Bursaspor'un şampiyon olması, Anadolu futbolundaki bu gelişmenin spor dışı toplumsal dinamiklerle açıklanabileceğine dair yorumlara neden olmuştur. Bu başarı ise AKP ve onun başarısıyla koşut giden bir sosyoekonomik güç olan Anadolu sermayesinin oluşturduğu koşullara bağlanmaktadır. Futbolda İstanbul iktidarının, uzun yıllar sonra gelen Anadolu kulüplerinin başarısıyla kırılmaya başladığı da göze çarpan bir gelişme olmuştur (Haber365 2013).

2.4.2.1. Şike Operasyonu

Geçtiğimiz yıllarda ülke gündemine oturan, siyaset ve futbolda da büyük yankılar uyandıran olay Türkiye Cumhuriyeti İstanbul Emniyet Müdürlüğü ekiplerince başlatılan Şike Operasyonu olmuştur. 3 Temmuz 2011 tarihinde başlatılan operasyonda çeşitli kulüplerin futbolcuları, yöneticileri, başkanları ve futbol menajerleri gözaltına alınarak tutuklanmıştır. Bu operasyon bazı kesimlere göre futboldaki mevcut iktidar yapısını yıkmaya yönelik bir ‘iktidar operasyonu’ olarak yorumlanırken, muhafazakâr kesimdeki bazı yazarlara göre ise ‘Yeni Türkiye’ retrotiği ile açıklanmıştır ve Ergenekon, Balyoz vb. operasyonlarla devam eden sürecin Futbolun Dokunulmazlar'ı olarak nitelendirilen kesimlere de yansıdığı ifade edilmiştir. Operasyonda şüphesiz en çarpıcı olay, Fenerbahçe Kulüp Başkanı Aziz Yıldırım ve yardımcılarının gözaltına alınması olmuştur. Fenerbahçe Başkanı'nın tutuklanması ile Fenerbahçe taraftarları organize eylemler düzenlemeye başlamış, bu eylemler bir toplumsal harekete dönüşerek, Türkiye’de futbolun baskın kimliklerden biri haline geldiğini de gözler önüne sermiştir. Eylemlere katılan Fenerbahçe taraftarlarının algısında, operasyonun Fenerbahçe’ye yönelik olumsuz bir amacının olduğu fikri baskındır (Zelyurt 2014).

Şike davası sürecinde yaşanmış 'Fenerbahçe Olayı', basit bir futbol taraftarlığından farklı, Türkiye gündeminde aylar süren ciddi bir kriz yaratmış olması açısından da özgündür. Bu olay, Alman sosyolog ve siyaset bilimci Jürgen Habermas'ın ‘Meşruiyet Krizi’ kavramı ile örtüşür ve çağdaş dünyanın yeni toplumsal ve siyasal krizlerini değerlendirmede bir model sunması açısından önemlidir. Habermas’a göre Kapitalizm günümüzde, ekonomik temelli sınıf çatışmalarını zayıflatıp tehdit edici olmaktan çıkarmayı başarmış, ancak bu kez sınıf hareketlerinin yerini alan yeni toplumsal hareketlere dayalı krizlerle karşı karşıya kalmıştır.

Yaşantı dünyasındaki değerlere yönelik mücadele veren barış, öğrenci, ekolojik, kadın hareketi vs. yeni toplumsal hareketlerin yarattığı gerilimler, siyasal sistemde ekonomik

krizlerden daha büyük tehlike arz eden meşruiyet krizleri yaratabilmektedir (Suğur 2011). Yeni çatışma biçimlerinin ve temsilci protesto gruplarının ülkelere göre değişiklik göstereceğini ileri süren Habermas'ın (Timur, 2008) teorisinden hareketle; 3 Temmuz 2011 tarihinden sonra devlet güçleriyle Fenerbahçe Spor Kulübü Başkanı'nın tutukluluğu ve dava boyunca cezaevi önünde sık sık karşı karşıya gelmeyi göze alan Fenerbahçe taraftarlarının eylemleri; iktidar ilişkileri bağlamında gerçekleşen, Türkiye'ye özgü yaşantı dünyasına ait bir kimlik krizine neden olmuştur.

Gözaltına alınan Aziz Yıldırım konu ile ilgili; “Biz şike yapmadık. Siyasi bir olayın içerisindeyiz. Fenerbahçe ve Aziz Yıldırım'ın tek farkı hep Cumhuriyet'in yanında oldu. Bu kulübe hiçbir zaman siyaset sokmadık. Hepimizin bir düşüncesi var ama bunu hiçbir zaman kulüp bünyesine sokmadık. Fenerbahçe Atatürk'ün kulübüdür. Fenerbahçe Türkiye'nin son kalesidir ve bu kale hiçbir zaman yıkılmaz. Bugün gelinen noktada Fenerbahçeliler ve kamu vicdanı bunun bir şike olayı olmadığını görüyordur” şeklinde yaptığı basın açıklamasında olayın boyutlarının spordan çok siyasi olan içeriğini vurgulamıştır (Hürriyet Gazetesi 26 Ocak 2014).

Davanın en önemli aktörü olan Aziz Yıldırım'ın konuşmalarında yer verdiği “Tek suçumuz var; o da Atatürkçü olmak” ifadesi; kimilerine samimi, kimilerine ise göstermelik gelmiş olsa da Fenerbahçe maçlarında tribünlerden sık sık “Mustafa Kemal'in Askerleriyiz” sloganlarının yükselmesine sebep olmuştur (Baltacı 2014).

Şike Davası, 3 Temmuz 2011 yılından bu yana kesin bir sonuca kavuşmamış ve hem medyanın hem de kamuoyunun yıllardır ilgisini çekmeye devam etmiştir. Tarafların zaman zaman yaptığı açıklamalar, devlet ve iktidarın dava sürecindeki açıklama ve dâhiliyeleri, Şike Davası'nın Fenerbahçe Kulüp Başkanı Aziz Yıldırım'ın da sık sık yinelediği açıklamalarda olduğu gibi siyasi bir davanın futbola yansımaları olarak değerlendirilebilir.

2.4.2.2. *Gezi Parkı Olayları*

Siyasi açıdan her gün yeni bir olayla sarsılan Türkiye gündeminde şüphesiz ki futbol ve siyasetin tekrar bir araya geldiği ve yankıları halen sürmekte olan diğer bir olay ‘Gezi Olayları’ ve bu direnişe futbol kulüplerinin birlikte verdiği destektir.

2013 Taksim Gezi Parkı olayları (protestoları), 61. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin, İstanbul, Beyoğlu ilçesinde bulunan ve sadece umumi hizmette kullanılmak koşulu ile tapuda İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne tahsis edilmiş olan Taksim Gezi Parkı'na İstanbul 6'ncı İdare Mahkemesi ve 2 Nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu kararı olduğu halde Topçu Kışlası'nı Taksim Yayalaştırma Projesi çerçevesinde imar izni olmadan yeniden inşa etmesini engelleme eylemi olarak başlamıştır. 27 Mayıs 2013 tarihinde, ağır iş makinelerinin inşaat için parka girmesinin ardından, haber sosyal medyada hızla yayılmış ve birçok aktivisti parka çekmiştir. Polis kuvvetlerinin aktivistlere karşı şiddetli müdahaleleri ve dönemin Başbakanı Erdoğan'nın inşaatın yapımında ısrarcı ve toplumu geren açıklamaları ile protestolar hükümet karşıtı gösterilere dönüşmüş ve başta Ankara, İzmir gibi büyükşehirler olmak üzere Türkiye'nin diğer illerine de yayılmıştır. Dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından ‘çevre hassasiyeti ile alakası yok’¹ cümlesiyle de medyaya lanse edilen ‘Gezi Parkı Protestosu’ kendi içinde büyüyerek, hükümetin o güne kadar haksız olarak aldığı düşünülen tüm kararlara bir tepki haline bürünmüştür. 1 Haziran 2013 tarihinde polis kuvvetlerinin Taksim meydanından çekilmesi ile katılımcılar, Gezi parkında gönüllülerin çalıştığı kütüphane, revir, mutfak gibi tesisleri içeren bir kamp kurmuşlardır. 15 Haziran 2013 akşamı polis müdahalesi ile Gezi kampı dağıtılmış ancak ardından Türkiye'nin farklı bölgelerindeki parklarda destekleyici forumlar düzenlenmeye başlanmıştır (Arat 2013).

Katılımcılar kendilerini çevreci, feminist, LGBT, kemalist, kürt, alevi, kapitalizm karşıtı, sanatçı, müslüman, spor kulübü taraftarı, öğrenci olarak tanımlayan farklı kimlikli

değişik görüşteki insanlardan oluşmuştur. İnsanlar arasındaki dayanışma sadece farklı grupların birleşmesi ile değil, farklı nesillerin arasında da meydana gelmiştir. Protestolara katılanlar, örgütsüz ve lidersiz ortak amaç uğrunda bir araya gelerek, sosyal medya ve gençlik gruplarının yardımıyla 'Gezi Parkı Olayları'na imza atmıştır. Eylemlerin en önemli özelliği şiddetle bastırılmaya karşılık, katılımcıların şiddete başvurmadan hiciv, mizah, sanat gibi alternatif direniş repertuarları ile demokratik hak arayışını sürdürmeye çalışmalarıdır. Medyada yer alan, 'Gitar Çalan Çocuk', 'Duran Adam Protestosu', 'Kırmızılı Kadın', 'Polise Kitap Okuyan Adam', 'Çıplak Vatandaş', 'Çarşı', 'Siyahlı Kadın, protestoları sivil itaatsizliğin belki de en saf biçimini direniş diline ekleyerek onu zenginleştirmiştir (Arat 2013).

Futbol ve siyasi ilişkiler incelenirken, gerek Gezi Olayları döneminde adından sıklıkla bahsedilen gerekse büyük bir toplumsal bütünleşmeye imza atan Çarşı adıyla anılan Beşiktaş Spor Kulübü'nü destekleyen taraftar grubunu anmamak mümkün değildir. Çarşı grubunu hem diğer takımların hem de Beşiktaş'ın taraftar gruplarından ayıran özelliği, sadece Beşiktaş'la veya futbolla ilgili değil farklı birçok sosyal alanda da ön plana çıkmasından kaynaklanmaktadır. Gezi protestoları sırasında Çarşı grubu, eylemlerin neredeyse simgesi haline gelmiştir (Erhart 2014).

Kurulduğu günden bu yana Beşiktaş'ı desteklemenin yanı sıra birçok siyasi ve toplumsal olayda boy göstermiş, kimi zaman destekleyici kimi zaman da lider konumda olmuşlardır. Çarşı içerisinde birçok sosyal sınıfa ve kimliğe ait, toplumun farklı kesimlerinden insan ortak amaçlar doğrultusunda bir arada bulunmaktadır. Çarşı kendine özgü duruşunun içerisinde sol tandanslı bir duruş belirlemiştir. Bu özelliğiyle her ne kadar bir politik duruş ve mesaj içeriyor olsa da bir siyasi grup ya da parti ile anılmamaktadır (Açıksözlü 2013).

1. Recep Tayyip Erdoğan'ın 2013 Haziran T.B.M.M. parti grup konuşması; grup toplantısındaki konuşmada Gezi Olaylarının asıl nedeninin 'çevre meselesi' olmadığına altında farklı sebeplerin olduğuna dikkat çekmiştir (BBC Türkçe 11 Haziran 2013)

2.5 TÜRK SİYASETİ VE FUTBOL İLİŞKİLERİNİN MEDYA YANSIMALARI

Futbol, Türkiye'nin her döneminde kitlelerin ilgisini üzerinde toplamayı başaran bir alan olma özelliğini korumuştur. Özel televizyonlar bu ilginin artmasında aracı olmuş ve yaptıkları yayınlarla futbol sahalarını evlerimizin ortasına yerleştirmişlerdir. 1990'lar; Türk toplumunun, medyanın yaygınlaşması ile birlikte dönüşüm yaşadığı yıllar olmuştur. Bu dönemde gündemi medya tarafından belirlenmiş, futbolda yaşanan yükseliş trendi ve Avrupa'da elde edilen başarılar futbol-medya ilişkisini perçinlemiştir.

Futbol, Türk popüler kültüründe ezelden beri önemli yer işgal etmektedir. Futbol birçok güney ülkede olduğu gibi, ülkemizde de aitlik hissini sağlayan çok güçlü bir araçtır. Jamaikalı kültürel teorist ve sosyolog Stuart Hall'un modeline göre "Medya olanı biteni basitçe bize anlatmaktan öte, bir hammadde olan olayı, bir ürün olan habere dönüştüren ve bu dönüştürmeyi yaparken de neyin haber değeri taşıdığına karar veren zımnî mekanizmalar, ideolojik ve mesleki kodlarla çalışan bir ajandır" (Gürkan 1997). Birinci derece gerçeklik okuyucular, izleyiciler olarak bizlere hiçbir zaman direk olarak gösterilmemekte, medya tarafından yaratılan olaylardan haberimiz olması sağlanmaktadır. Fakat hangi olaylardan haberdar olup olamayacağımız yine bizim dışımızda medya tarafından belirlenmekte 'hayat haberdar' denilip 'hayata bihaber' kalmamızın koşulları yaratılmaktadır. Aslında "Haber medyası, toplumsal olayları bizlere yansıtan araçlar olmayıp, toplumsal güç/iktidarın kurulduğu inşa edildiği araçlardır" (İnal 1996).

Spor gazeteleri ve özel spor televizyon kanallarının ortaya çıkması da bu dönemin ardından gerçekleşmiştir. Hazırlanan futbol programları ve futbol sayfalarında ana tema başlarda, dört büyük kulüp (Galatasaray - Fenerbahçe - Beşiktaş - Trabzonspor) ve onların yaptıkları ya da yapacaklarıydı. Böylesi sınırlı bir yapılanma içinde bulunan Türk futbolu ve onu topluma aktarmakla görevli olan futbol medyası da ister istemez bu durumun sonucu

olarak fanatikleşmiştir. Medyanın içinde bulunduğu durum, rekabet anlayışı ve dili, fanatizm üzerinde odaklanmak zorunda kalmıştır. Medya, futbol fanatizmini yaratmakta ve daha sonra futbol fanatizminin tehlikelerini göstermek suretiyle yaratmış olduğu heyecanla bizi futbola bağımlı kılmaktadır. Medya futbol fanatizmini üretmekte, geliştirmekte, empoze etmekte, sonra da bize fanatizmin ne kadar korkunç bir şey olduğunu, futbolun aslında bu olmadığını anlatmaya çalışmaktadır. Medya kullandığı iletişimin temel taşıyıcısı olan dil ile halkı ve bilinçaltını yönlendirebilir bir pratik uygulamaktadır. Futbol Federasyonu'nun Sosyal Araştırmalar Merkezi'ne yaptırmış olduğu 30 ilde 1223 kişi ile görüşülerek gerçekleştirilen 'Türkiye'de Futbol Algısı' ve 'Futbolda Şiddet ve Fanatizm' konulu araştırmada medya ve futbolda şiddetin birlikteliği sorgulanmıştır. 437 katılımcıya yöneltilen 'futbolda yaşanan şiddet olaylarından hangi kesim ya da kişileri sorumlu tuttuklarına yönelik soruya göre medyanın futbolda şiddeti desteklediğine dair izlenimler elde edilmiştir. Araştırma sonucuna göre çoklu yanıtlardan %68,6 oranla medya ilk sırada yer alırken, % 63,8 ile taraftar ve %52,4 ile futbol kulüplerinin yönetimleri, %46,9 ile amigolar, %30,4 ile güvenlik güçleri, %16,7 ile futbolcular, %16,5 ile hakemler, %6,2 ile teknik kadro şeklinde sıralanmıştır (Yeniçeri ve Kökdemir 2004). Hall'a göre ideolojinin biçimlendirildiği temel ortam dildir. "Medyanın yerine getirdiği ideolojik 'iş', düzenli ve alışıldık bir şekilde söylemi başat ideolojiler içindeki ana konumlardan birini ya da öbürünü dolaysız olarak desteklemek için alt üst etmeye dayanmaz. Konumların hareket ettikleri ve üzerinde 'mücadeleye girdikleri' yapılanmış ideolojik alanı donatmaya ve alttan alta desteklemeye dayanır" (Hall 1993). Bu bağlamda bir cümle, bir bakıma kastettiği olgunun yerine geçen bir göstergedir. Medyada 'Eleyeceksiniz Çünkü Türksünüz, Haydi Türkün Gücünü Gösterin' şeklindeki slogan başlıkların atılması milliyetçi söylemlerin futbol aracılığıyla yeniden oluşturulmasıdır. Dikkatli bir çözümleme sayesinde, kullanılan dil temel alınarak tüm toplumların tarihsel bilinçaltı gözler önüne serilebilir. Medya özellikle televizyon vasıtasıyla tüm insanlığa birtakım değer yargılarını,

düşünceleri aktarabilme ve kitleleri istediği yönde manipüle edebilme olanağı elde etmiştir. Alman felsefe profesörü, sosyolog ve siyaset bilimci Jürgen Habermas'a göre de modern toplumlarda iletişim bir iktidar aracı haline gelmiştir (Talimciler 1999).

Türk toplumuna geldiğimizde ise, çoğunluğun spor yapmaktan ziyade, spor üzerine konuşmaktan zevk alıyor olması, medyaya büyük bir imkân sağlamaktadır. Gazetelerde spor haberleri kendi sayfaları ve sütunlarını da aşarak, zaman içinde spor özelinde ayrı gazetelerde yer bulmuşlardır. Bu bağlamda spor (futbol) gazetelerinin geçmişi ise son on yıllık periyodu kapsamaktadır. Gazetelerin spor ekleri olmasının yanı sıra, Fotospor ile başlayan başlı başına spor (futbol) gazeteleri dönemini; Taraftar, Fotomaç, Fanatik gibi gazeteler takip etmiştir. Bu gazetelerin fiyatı daha ucuzdur ve ortalama yarım milyonluk bir okuyucu kitlesine sahiptir. Ayrıca bu gazeteler dört büyük takımın taraftarlarına hitap eden sayfalar ayırıp, sadece bu takımlar üzerine yazan köşe yazarları döneminin de öncüleri olmuşlardır (Talimciler 1999).

Türk medyasının büyük çoğunluğunu bir arada bulunduran iki dev basın kuruluşunda çalışan spor yazarları, bu grupların sahip olduğu çeşitli gazetelerde aynı anda yazmakta, aynı hafta 3-4 spor gazetesi, eleştirileri/yorumları TV'lerin spor programlarında yer almaktadır. Bu durum benzer görüşlerin, farklı yayın organlarından kitlelere ulaştırılmasında tek yönlü bir bilgi ya da görüş akışı ortaya çıkmaktadır (Sert 2000).

Basın her güçlü olguda olduğu gibi, Türkiye'deki fanatizmi de kendisine bir tiraj unsuru olarak kullanmaktadır. Spor özelinde yayınlanan gazetelerin günlük tirajlarının, ulusal gazetelerle başabaş gittiği kimi zaman ise önüne geçtiği medyatava web sitesinde yayınlanan güncel tiraj sıralamaları da bunu kanıtlar niteliktedir (www.medyatava.com/tiraj). Öyledir ki Yer yer şiddeti ve fanatizmi körükleyici bir dil kullanırken, bir yandan da bu olguların doğurduğu sonuçları tartışır. Maçlarda sıkça duyduğumuz, maçı anlatan spikerlerimizin sarf ettiği 'Türkün Türkten başka dostu yoktur' , 'evet sayın seyirciler hakemin rengi yavaş yavaş belli olmaya başladı' gibi cümleler, futbol maçlarının uluslararası savaş ortamı gibi lanse

edilmesine neden olmaktadır. 'Spora siyaset karıştırılmamalı' ilkesi her fırsatta sarf edilen sihirli cümledir. Ancak bizzat medyanın kendisi kullanmış olduğu söylemlerle futbolun siyasetle olan ilişkisini sürdürmeye katkıda bulunmaktadır. Taraftarın yanlış yöne kaymasında basını suçlamayan basın mensubu ise neredeyse yok gibidir. Can Bartu, basının seyirciyi hem körüklediğini hem de centilmenliğe davet ettiğini söylerken; Ali Sami Alkış da, basının üzerine düşen görev yerine futbolda amigo olduğuna işaret etmiştir (Türkiye Gazetesi 21 Nisan 1998). Bunun yanında Deniz Gökçe basının taraftarlardan daha fanatik olduğunu, basınla birlikte insanımızın da eğitilmesi gerektiğini düşünürken (Tesyev.org 2010), İslam Çupi ise, Türkiye’de stada maç izlemeye giden seyircinin vahşiliğinin, spor sayfalarının vahşiliğinden kaynaklandığını, ‘adam gibi’ spor sayfalarının ‘adam gibi’ seyirci yaratacağını ileri sürmektedir. Basını suçlayanlar sadece basın mensupları değil; taraftarlar, futbolcular, hatta hakemler de bu konuda basından şikâyetçi olmaktadır (Çupi 2002). Galatasaray amigosu Mehmet’e göre basın, daha fazla satış yapmak için gencecik çocukların canına kıymaktadır. Fenerbahçe’li amigo Sefa’ya göre ise, basın maçtan önce yaptığı yayınlarla insanları şartlandırmakta, daha çok satabilmek için elinden geleni yapmaktadır. Hakem Oğuz Sarvan da medyanın, üç büyük kulübün yöneticilerinin açıklamalarına geniş yer vermek suretiyle maçın atmosferinin gerilmesine katkıda bulunduğunu belirtmiştir (Kola 1995).

Bu konuda yazar Erol Mutlu konuya medyanın tutumunu eleştirir bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. Futbolun hem bireysel hem de kolektif mücadeleye dayanan bir spor olduğu için medyanın doğası gereği bu mücadelenin unsurlarını vurgulamasını yerinde bulmaktadır. Ancak Mutlu’ya göre medya bu dilin kullanımında gözetmesi gereken dengeyi sağlarken takım taraftarlarını incitici yorumları ve tek yanlı bir dili benimsemiştir. Mutlu’nun sözlerine kulak verecek olursak; “Ne var ki Türkiye’de mücadele unsurlarının medya temsillerindeki oranı, oynanan futbolun tekniği, incelikleri ve niteliğine ilişkin değerlendirmeleri tümüyle bastırarak düzeye ulaşmıştır. Basında spor sayfaları, TV’de spor bültenleri artık neredeyse

tümüyle ‘erkek sayfaları, programları’ haline dönüşmüştür” sözleriyle de konuya açıklık getirmiştir (Mutlu 1996). Aşınası olduğumuz, derbi öncesinde ‘Kartal Aslan avında-Aslan bu kez kükreyccek’ başlıkları, maçtan sonra yerini ‘Aslan yara aldı-Kartal yenildi ama hala umutlu’ başlıklarına bırakmaktadır. Kazanan takımın oyuncuları ‘cengâverce mücadele etmiş-yüreğiyle oynamış’ iken; yenilen takımın oyuncuları ise ‘topa girmekten korkmuş öylece sahada dolaşmıştır’.

Küçük takımların ise medyadaki yeri genelde ikinci plana atılır. Öyle ki lig takımlarından biri, dört büyük takımdan birini yendiğinde bile konu galibiyet değil, büyük takımın mağlubiyeti olmaktadır. Uluslararası maçlarda ise medyanın işini çok daha kolaylaşmaktadır. Medya ister istemez anlatım dilini biz/onlar karşıtlığı temelinde kurmaktadır. Mutlu, medyanın futbol ile tarih arasında bağ kurduğuna işaret ederek durumu şöyle özetlemektedir; “Geçmişteki büyük uygarlığımıza, öz değerlerimize, savaşlardaki cengâverliğimize göndermelerle bütün bir tarih medyanın hizmetindedir. Futbolcular sahada sadece futbol topunun ağırlığını değil, tüm bir ulusun geçmişini, bugününü ve geleceğini de taşımakla görevlidirler. Ulusal kimliğin bekası futbolcuların ayaklarının ucundadır” (Mutlu 1996).

İnkâr edilemezdir ki, kitle iletişim araçları ile sporun birlikteliği başka hiçbir kurumun gerçekleştiremeyeceği bir bütünleşme duygusu yaratır ve bu birlik duygusu özellikle uluslararası karşılaşmalar esnasında bir millete ait olma hissini kitlelerde uyandırmaktadır. Bu nedenle, uluslararası karşılaşmalarda ülke içindeki takım rekabetleri bir yana bırakılarak karşılaşması olan her Türk takımı ‘bizim’ takımımız olarak desteklenmektedir. Erdoğan ve Bora, Türkiye’de futbol ve milliyetçilik ilişkisi konusunda şu saptamayı yapmaktadırlar; “Türkiye’de medyatik futbol söylemi millî kimliğin yeniden kuruluşunda ihmal edilmez bir paya sahiptir. Oyun hakkında basitçe haber veriyormuş, sadece sahada olup biteni aktarıyormuş gibi yapan medya, aslında bunu yapılaşmış bir ideolojik-söylemsel kompleksin

içine yerleştirerek sunar. Bunun en güzel örneklerinden biri, uluslararası maçların milliyetçi bir bağlamda yeniden kurulmasıdır. Medyatik futbol söylemi, uluslararası maçları Türk milleti açısından ‘ölüm-kalım’ meselesi (beka davası) havasında sunarken, lig maçlarında da kullandığı askeri söyleme özgü lügatçeye daha sık başvurarak milletlerarası ‘savaş’ efektini pekiştirir” (Bora ve Erdoğan 1993).

Futbolun medya manşetlerine taşınması şüphesiz ki sadece gerçekleşen müsabakalar ile değil, ülke gündeminde yer alan sosyal, siyasi ve ekonomik tüm olayları da kapsar biçimde gerçekleşmektedir. Kitleleri birleştiren bu yüce spor, yine kitlelerin hareketlendiği her olayda sahne almaktadır.

3. FUTBOL VE ELEKTRONİK BİLET

3.1. FUTBOL MÜSABAKALARINDA ELEKTRONİK BİLET UYGULAMASI

Elektronik biletin uygulama kolaylığı getirdiği spor ve sanat etkinliklerindeki başarısının ardından, yıllardır çözümlenmeye çalışılan ve çağa ayak uydurması beklenen futbol bilet satışlarında da uygulanmasını planlayan sistemler çok dikkat çekmiştir. Türkiye online bilet sektöründe yer alan ilk şirket olan Biletix'in basın açıklamalarına göre şirketin sadece 2005 yılı özelinde online bilet satış rakamı toplam satışların %35 ile ciddi bir pay almaya başlamıştır (Biletix Business Week). Temelde bilete ve bilgiye sağladığı erişim, elde etme ve kullanma kolaylığı gibi tüm faydalarına ek olarak esasen, sahalarda yaygınlaşan şiddet ve nefret ortamını ortadan kaldırma amacı, elektronik bilet uygulamasının futbola yansıtılmasında büyük bir etken olmuştur.

Futbol bir yandan insanları eğlendirip, oynanması ve seyredilmesi ile zevk verirken, diğer bir yandan da olağanüstü şiddet olaylarının yaşanmasına ortam hazırlayacak heyecanı içinde barındırır. Futbol oyunu sırasında ya da sonrasında futbolla ilgili olarak ortaya çıkan şiddet olayları ülkemizde olduğu gibi tüm dünyada da giderek artan ölçüde yaygınlık kazanmıştır (Donuk 2006). Futbol tarihinin en büyük şiddet olayları, birbiriyle savaşan iki ülkenin savaş sonrasındaki futbol karşılaşmalarında görüldüğü gibi, kimi zaman da iki ülkenin yaptığı futbol karşılaşması bir savaşa neden olabilmektedir. Örneğin 1982 İngiltere-Arjantin savaşı iki ülke halkı ve futbol takımları arasında gerilimlere neden olmuş, Honduras – El Salvador savaşı ise, bu iki ülkenin futbol takımlarının, 1969 yılı futbol karşılaşmalarında yaşanan şiddet olayları sonucu yaşanmıştır. Söz konusu savaşta 4.000 kişi hayatını kaybetmiş, 12.000 kişi ise yaralanmıştır (Somalı 1989).

Doğrudan futbol sahalarında yaşanan kitlesel ölümler ve şiddet olayları ise azımsanamayacak sayıda kayba neden olmuştur. 24 Mayıs 1964 tarihinde Lima’da oynanan Arjantin-Peru maçında Peru taraftarlarınca başlatılan olaylarda 318 kişi ölmüş ve 500’den fazla kişi de yaralanmıştır. Futbol sahalarında gerçekleşen bir diğer büyük şiddet olayı 2 Ocak 1971 tarihinde İskoçya’da yaşanmıştır. Burada Ibrox Park’da oynanan maçın ardından çıkan olaylarda 66 kişi ölmüş 140 kişi de yaralanmıştır. 1985 yılında Bradford City - Lincoln City takımları arasında oynanan maç sırasında çıkan olaylar sonucu 53 kişinin ölümü de futbol şiddeti olarak tarihe geçmiştir. Bir diğer Futbol faciası da, 29 Mayıs 1985’de Brüksel’de Liverpool ve Juventus takımları arasında oynanan Avrupa Şampiyonlar Kupası final maçı sırasında 39 kişinin ezilerek can vermesi ve 400 kişinin çeşitli derecelerde yaralanması olayıdır. 1982 yılında Kolombiya’da 24 kişi ölmüş, 200 kişi yaralanmış; aynı yıl Sovyetler Birliğinde bir maç sonrasında 340 kişi ölmüş, 1991’de Güney Afrika’da 40 kişi, 1992’de Bastia’da 17 kişi, 1996 da Zambia’da 9 kişi, 1996’da Guatemala’da 78 kişi, 2000 ve 2001’de Güney Afrika’da 55 kişi çeşitli şekillerde hayatını kaybetmiştir. Bununla birlikte oldukça sık karşılaşılan futbolda şiddet olaylarının tarihi de çok eskilere uzanmaktadır. Örneğin; 12. yy.da İngiltere’de futbol yarışmaları dolayısıyla kentler ve kasabalar arasında olağanüstü bir rekabet ortaya çıkmış ve bunun tehlikeli sonuçlarını engellemek amacıyla futbol, Kral II. Edvard tarafından yasaklanmıştır. Bu yasak 19. yy. başlarında Kral II. Charles tarafından kaldırılana kadar devam etmiştir (Somalı 1989).

Son yıllarda gerek dünyada gerekse Türkiye’de, futbol şiddetine dair örneklerde amatör olsun profesyonel olsun oyuncular ve taraftarlar arasında kavgaların çok sık olmasa da hala sürdüğü, hakemlerin tartaklandığı görülmektedir. Ayrıca bazı müsabakalar sırasında stadyumlarda veya müsabakanın ardından stadyum çıkışlarında çeşitli öldürülme olayları yaşandığı, güvenlik güçlerinin dövüldüğü, insanların yaralandığı da medyadan ve çevreden duyulan bir gerçektir. Fakat bu şiddet suçlarının sorumluluğunu üzerine yükleyip işaret

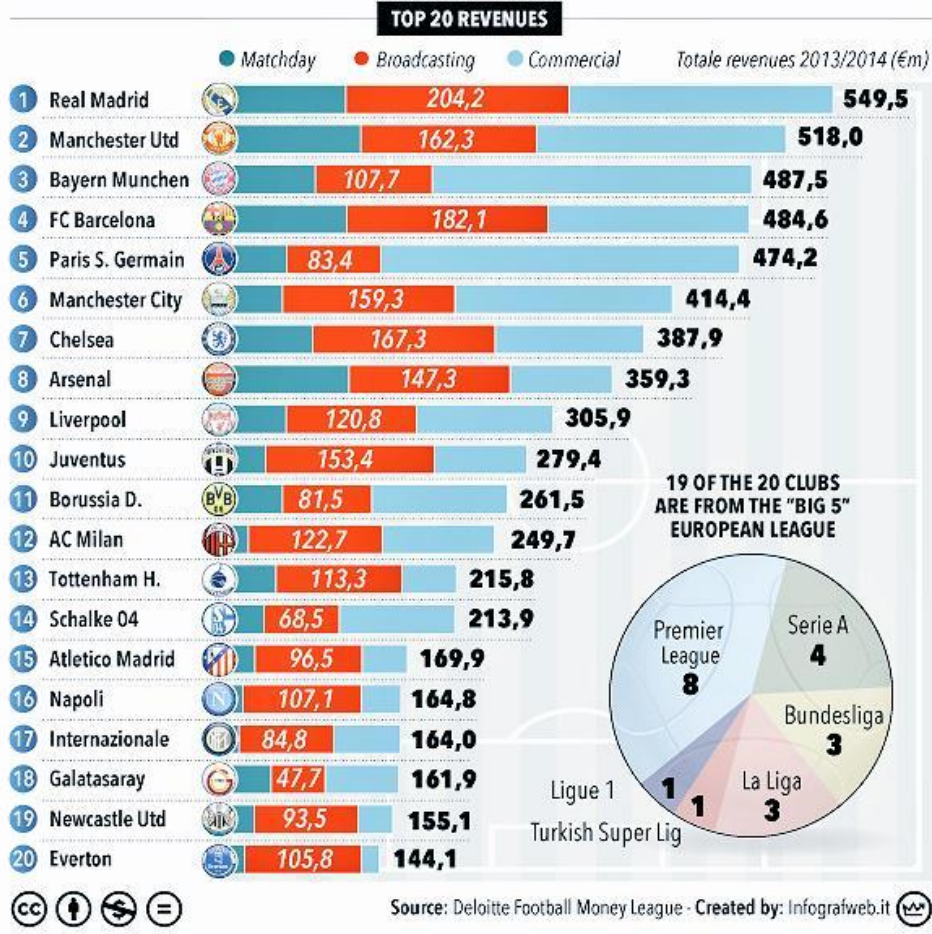
edebileceğimiz ne tek bir takım, ne tek başına bir kurum ne de bir birey mevcuttur (Kazan 2009).

Parmakla gösterilen medya belki içimizde olmayan bir şiddet duygusunu yoktan var etmemektedir ancak o potansiyel duyguyu harekete geçirebilecek ya da isterse dizginleyebilecek güce sahiptir. Ülkemizde spor medyasının futbol şiddetine etkisi ile ilgili en özenli çalışmayı yapmış olan Talimciler, ‘Türkiye’de Futbol Fanatizmi ve Medya İlişkisi’ adlı çalışmasında Türk futbol medyasının sıkça şiddet, milliyetçilik, homofobi, cinsiyetçilik ve argo içeren söylemler ürettiğinden bahsetmiştir: ‘Aslan ava hazır’, ‘ Vur cim bom dağıt şu İngiliz’i’, ‘Gidin, vurun, gelin’, ‘ Trabzon boğayı gebertir’, ‘Çak Roma’ya sok komaya’ ‘Kafadan koparın şu işi’, ‘ İnönü’de boğarız’, ‘ Manchester’i imha planı’ ‘ Silahlar bileniyor’, ‘Kartal horozu parçaladı’, ‘Ya istiklal ya ölüm’, ‘Türkiyem yolla füzelerini’, ‘Eleyeceksiniz çünkü Türk’sünüz’, ‘Türkiye için vur Trabzon’um’, ‘Yavşaklar’, ‘ Sevgilim seni özlemişim’, ‘ Ölümüne oynamayan yavşaktır’, ‘ Balık kavağa çıktı’, ‘ Sıradaki 7’si de oyulacak’, ‘ O kartalı yolacağız’, ‘ Yakalarsam affetmem’, ‘ Olur olur bal gibi olur’, ‘Bandıra bandıra ’, ‘ Böhürlenme Avrupa’, ‘ Macarlar’a gözdağı’, ‘Savulun Türkler geliyor’, ‘ Avrupalı bizden korksun’, ‘ O gol şehitlerimize armağandır’, ‘Huzur içinde yatın Mehmetçikler’ gibi ifadeler, Talimciler’e göre şiddeti yeniden üreten ifadelerin sadece bir kısmıdır (Talimciler 1999).

2013 yılında ülke genelinde 1000 kişinin katılımıyla, Bahçeşehir Üniversitesi ve İKSARA Araştırma Şirketi işbirliğiyle yapılmış olan ‘Sporda Şiddet ve Stadyum Güvenliği’ araştırmasının sonuçları Türkiye’de taraftarların %73’ünün stadyumlarda şiddet gördüğünü ortaya koymuştur. Stadyumlara duyulan güvensizlik, karşılaşmaları izlemek için statlara gitmeye engel teşkil ederken; her 4 kişiden 1’i şiddet sebebiyle stadyuma gitmediğini dile getirmiştir. Yine her 3 kişiden 1’i güvensiz bulunduğu için ailesiyle birlikte stadyuma gidemediğini eklemiştir. Her 10 kişiden 8’i ise stadyuma giden bir yakını için endişe duymaktadır. Stadyuma gidenlerin %73’ü stadyuma gittiğinde ya şiddete maruz kalmakta ya

da şiddete tanık olmaktadır: katılımcıların %13'ü fiziksel şiddete maruz kaldığını belirtirken, %30'u sözlü şiddete maruz kalmıştır. %30'u ise fiziksel veya sözlü şiddete kendisi maruz kalmasa bile tanık olduğunu dile getirmiştir. Katılımcıların %70'i polis, özel güvenlik ve savcı işbirliğinin sporda güvenliği artıracaklarını düşünmektedir. Katılımcıların %65'i stadyumlarda ırkçı, ideolojik ve siyasi içerikli slogan atılması ile şiddet suçlarının ve holiganizmin önlenmesi için spor savcılarının görevlendirilmesini uygun bulmaktadır (Bahcesehir.edu 2013).

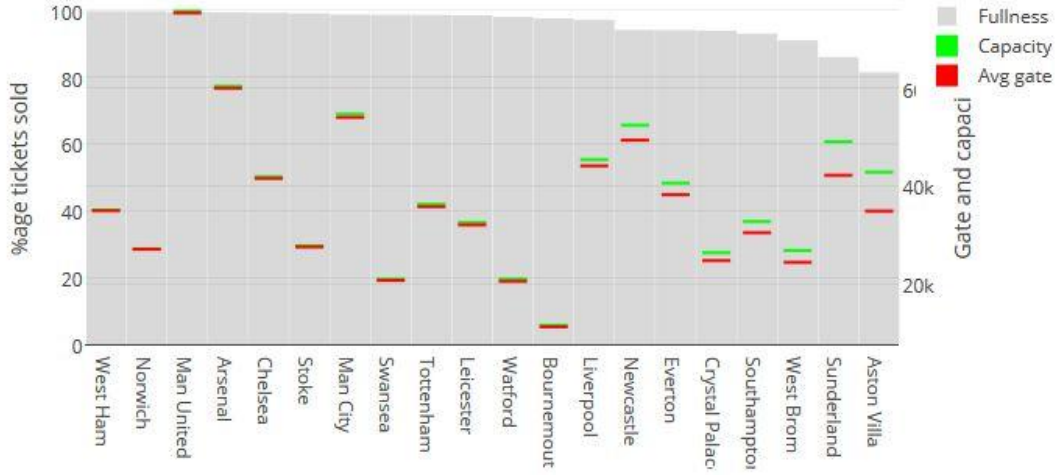
Aynı yıl Deloitte Football Money League tarafından yapılan, Avrupa'nın ilk 20 takımını içeren gelir analizine göre de müsabakaların öncesi ve esnasında yapılan kazançlar gözler önüne serilmiştir. Avrupa'nın en büyük futbol endüstrisini yaratan top 5 olarak adlandırılan liglerinden takımların yer aldığı ilk 20 takımın içerisinde Türkiye Süper Ligi'nden yer alan tek takım 18. sırada yer alan Galatasaray'dır. Analizde özellikle dikkat çeken kısım; müsabakalar öncesi kulüplere oldukça büyük gelir kaynağı olan reklam ve yayın haklarıdır. Analizde maç günü olarak belirtilen kazançların geneline bakıldığında, tüm takımlar için toplam kazancın neredeyse %25'inin de altında olduğu, İtalyan takımlarında bu oranın hatırı sayılır şekilde düştüğü gözlenmiştir. Tüm ligler genelinde görülen gelir kaynakları arasındaki bu keskin farkların sebepleri çeşitlenmekle birlikte; Premier Lig dışında, insanların maçlara erken gelip, aileleri ile vakit geçirebileceği ortamı bulamaması bu nedenle evde izlemeyi tercih etmesi, içgüdüsel olarak kalabalık ortamdaki ve şiddet olaylarından kaçınmak istemesi, giderek kısalan topun aktif olduğu süreler ve oyunlarda artan duraksamalar ile keyfin azalması, kulüplerin izlediği politikalar, takip etmekten zevk aldıkları oyuncular özelinde maçları değerlendirmeleri vb. onlarca neden bireysel seyircinin maç günü takımı için yaptığı harcamaları azaltmaktadır (Deloitte 2013).

Şekil 3.1. 2013/14 Sezonu Avrupa Ligi Gelir Analizi, (Infografoweb.it)

Premier Lig’de, içinde bulunduğumuz 2015/16 sezonu stat doluluk oranları hakkında yapılan analize göre ise stadyumların doluluk oranlarının %95’in üzerinde olduğu gözlenmiştir. My Voucher Codes UK web sitesi tarafından yapılan ve Mart 2016’da yayınlanan analize Resim 3.2’de yer verilmiştir. Stadyum doluluk oranları yüzdelik oranla gri taralı alanda, stadyum kapasiteleri yeşil, satılan bilet oranı kırmızı renkle belirtilmiştir (FourFourTwo.com Mart 2016).

Premier League 2015/16

Şekil 3.2. 2015/16 Premier Lig Stadyum Doluluk Oranları, (FourFourTwo.com)

Stadyum doluluk oranlarını birinci dereceden ilgilendiren güvenli müsabaka izleme keyfi kaygıları ile ilgili, İngiltere'de artan şiddet vakalarını önlemek amacıyla, spora ilişkin yeni kanunlar çıkarılarak etkinleştirilmektedir. Futbol şiddetini önlemek üzere çıkartılan futbol seyircileri kanununun içeriğine göre;

—(1985) Stat çevresinde alkol satışı, stada alkol sokulması ve alkollü olarak stada girilmesi yasaklanmıştır.

—(1989) Şiddet olaylarına karıştığı belirlenenlerin yurtdışında yapılan maçlara katılmaları yasaklanmıştır. Bu kişilere maç günlerinde buldukları bölgenin polis istasyonlarında bulunma zorunluluğu getirilmiştir.

—(1991) Ahlak dışı ve ırkçı tezahürat yapılması, seyircilerin sahaya girmesi ve karaborsa bilet satışı suç sayılmaya başlanmıştır. Polis şeflerine gerekli hallerde araçları durdurma ve arama yetkisi tanınmıştır.

—(1999) Daha önce şiddet olaylarına karışmış olanlar için mahkemelere, ülke içi ve dışındaki maçlara 2–10 yıl arası katılmama cezası verme yetkisi tanınmıştır.

Günümüzde şiddetin varlığı kadar, onun engellenme ve ortadan kaldırılma yollarının araştırılması ve saptanması da öncelik taşımaktadır. Sporun tüm dallarında olduğu gibi futbolda da ‘centilmence’ rekabet edilmesi gerekmektedir. Özellikle genç insan gruplarındaki enerjinin şiddet eylemlerine dönüşmeden, sosyal hayata adapte edici, yapıcı yollara yönlendirilmesi, aile ve toplum içinde maruz kalabileceği baskılar yüzünden oluşan negatif duygularını, spor yaparak atması, şiddet uygulamadan yaşayacağı bir hayatın getireceği pozitifliği önemsemesi çok önemlidir. Bu ancak bireyin çok küçük yaşlardan itibaren spor yapması, daha ilköğretim döneminde onunla tanışmış olmasıyla olanaklıdır (Kazan 2009).

Ülkemizdeki duruma gelince futbol şiddetine ilişkin olarak, ülkemizde de İngiltere’dekine benzer bir biçimde bir kısım hukuki önlemlerin her ne kadar geç kalınmış da olsa, alınmakta olduğunu bilinmektedir. Türkiye’de 2004 yılı 7 Mayıs günü yürürlüğe giren 5149 sayılı ‘Spor Müsabakalarında Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun’ ile spor ve özellikle de futbol dünyasında artmakta olan şiddetin engellenmeye çalışıldığını görülmektedir.

Söz konusu Kanun’un amaçlarını belirten 1. maddede şu ifadeler yer almaktadır:

“Bu Kanunun amacı: spor müsabakalarının yapıldığı alanlar ile bunların eklenti ve çevresinde müsabaka öncesinde, müsabaka esnasında veya sonrasında, şiddetli rekabet ve bunun doğurduğu fanatizm sonucu patlayıcı, parlayıcı, yanıcı, yakıcı, kesici ve delici maddelerin kullanılmasının, şiddet ve düzensizliğin, kişilik haklarına, ailevi veya manevi değerlere yönelik hakaret, sövme ve aşağılayıcı slogan ve davranışların yer aldığı sporun ruhuna, ilke ve kurallarına uymayan kötü tezahüratın önlenmesi suretiyle huzur ve güvenliğin, kişi dokunulmazlığı ve kamu düzeninin sağlanmasına yönelik olarak alınacak önlemler ve uygulanacak yaptırımlarla ilgili usul ve esasları düzenlemektir.”

Bu maddede yansıdığı kadarıyla futbol şiddetinin, ‘şiddetli rekabet ve bunun doğurduğu fanatizm sonucu’ ortaya çıktığı görüşü dile getirilmektedir. 2. maddede ise aynı kanunun kapsamı belirtilmektedir:

“Bu Kanun; spor müsabakalarının yapılacağı alanlarda uygulanacak güvenlik önlemlerini, yasak fiil ve davranışları, bunlara uygulanacak yaptırımları, spor kulüplerinin, taraftarların, taraftar derneklerinin, taraftar temsilcilerinin, spor federasyonlarının, yayın kuruluşları ile diğer ilgili kişi ve kurumların spor müsabakalarında şiddet ve düzensizliğin önlenmesine ilişkin hususlardaki görev ve sorumluluklarını kapsar”.

Dünyadaki önlemlerden örnekleri incelersek, ilk akla gelen İtalya’nın 2009-2010 sezonunda tanıtmış olduğu “Tessera del Tifoso” adlı elektronik taraftar kimlik kartıdır. 2010-2011 sezonunda, İtalya’da maçlardaki holiganizm ve şiddetin önüne geçebilmek adına, tüm müsabakalarda zorunlu hale getirilmiş ve birçok sivil toplum örgütü ve taraftar grubu tarafından çokça eleştirilmiştir. Ancak İtalya’daki liglerde, saha içi ve dışı şiddet olaylarının da artması üzerine hükümet yeni bir düzenlemeye gitmek zorunda kalmış, bu kart sistemi ile tribün içerisinde olan olaylar ileri teknolojinin de yardımıyla izlenmiş, olay çıkaranlar ve olaylara karışanlar anında tespit edilip engellenmeye çalışılmış, takip sistemi sayesinde haklarında cezai yaptırımlarda bulunulması kolaylaşmıştır. Hayata geçirilen projedeki taraftar kimlik kartı sistemi, sonradan alınan bir kararla bankaya bağlı bir kredi kartı olarak işlemiş ve sahibinin tüm kimlik, adres bilgilerinin kayıt altına alınmasını sağlamıştır. Ayrıca kart başvuruları sadece polis tarafından değerlendirilmekte, son 5 yıl içerisinde stadyum suçu işleyen ve spor müsabakalarına giriş yasağı bulunan kişilere kart verilmemektedir. Yani bir İtalyan taraftar, bir kereliğine stadyum suçu işlemişse ya da karmaşada binlerce kişi arasından suçsuz da olsa yakalanmışsa; karta sahip olamamaktadır. Maçı izlemek için stada girmek isteyen taraftarlar bu karttan almak zorundadır çünkü biletleri ancak kart sahipleri kendi kimlik bilgileri ile temin edebilmekte ve içeri giriş yapabilmektedir. Üstelik sistem, takım ve

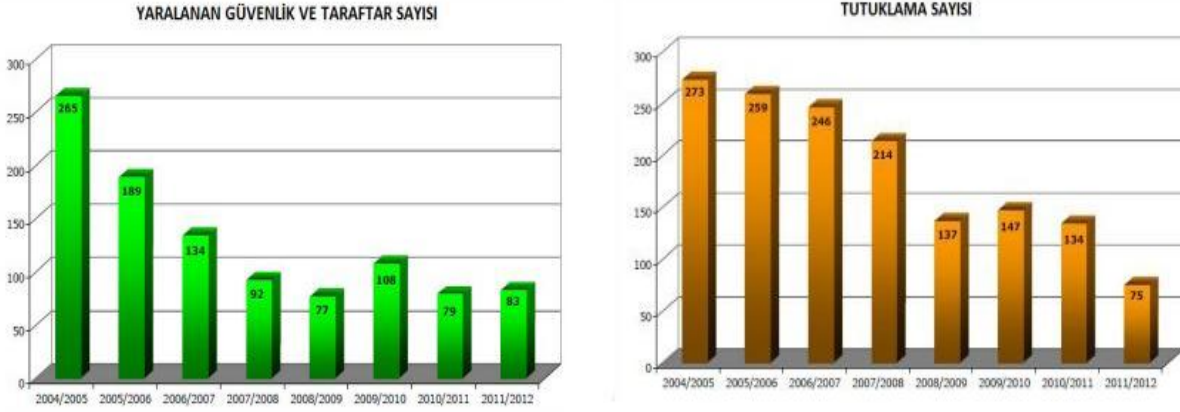
tribün girişlerine de düzenleme getirmiş ve kişi hangi takımın taraftarı ise o takımın kartına ve biletine sahip olması gerekmektedir (Wurbs 2011). Tüm bilgilendirme, stada giren herkesin kayıt altına alınması ve alınan önlemlere rağmen, maçlardaki şiddetin azalmadığına olan inanç ve aksine yaşanan seyirci kaybı nedeniyle kart sistemi, İtalyan taraftarlar tarafından yoğun protestolara maruz kalmıştır.

Şekil 3.3. Elektronik, İtalyan Taraftar Kimlik Kartı ‘Tessera del Tifosi’, Roma

Kartların çıkmasının ardından “No Alla Tessera Del Tifoso” sloganıyla tepki gösteren taraftar gruplarının protestosuyla karşılaşan bu uygulamanın 2012 yılında yürürlükten kaldırılması için başvurulmuştur (Anonim).

Ancak, İtalya’da her sezon başbakanlık, içişleri, ulaştırma ve spor bakanlığının da temsilcisinin bulunduğu, federasyon, kulüpler ve güvenlik güçleri delegeinden oluşan bir gözlemci kurulun, maç ve bağlı olarak kartın performansının takibini yaptığı, 3034 gözlemlenmiş maç sonucuna göre yayımlanan rapor şiddet olaylarının azaldığını gösteren çarpıcı veriler içermektedir.

Şekil 3.4. İtalya Serie-A Ligi Şiddet Olayları İncelemesi (Öcal 2013)

Grafikler incelediğinde uygulamanın başladığı ilk yıl olan 2008-09 sezonunun ardından Serie A’da yaralanmayla sonuçlanan olay sayısında % 28 düşüş olurken, statlarda görev alan güvenlik gücü ve polis sayısında da azalma gözlenmektedir. Tüm ligler dahil edildiğinde ve rapora daha geniş açıdan bakıldığında 2004 - 2005 sezonunda 209 maç olaylı geçmişken, 2011 - 2012 sezonunda bu sayı sadece 60 olarak raporlanmıştır. Ancak bu raporlar, tribünlerdeki seyirci sayısının azalmasını da beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla stadyuma gelmeyen taraftar, herhangi bir şiddet eğilimde de bulunamamakta ve kimlik kartı, kağıt üzerinde düşürdüğü şiddet oranları ile işlevini yerine getirmektedir. Kartın kullanılmaya başlandığı 2009-2010 sezonundan, 2013 - 2014 sezonuna kadar maçları kart ile izleyen seyirci sayısı 22,000’in altında kalırken, kartın yürürlüğe girmesinden önce sadece 2008-2009 sezonunda yaklaşık 25,500 kişi tribünlerde yer almıştır (Öcal 2013).

Benzer bir uygulamayı 2009 yılından bu yana sürdürmüş olan bir diğer Avrupa ülkesi de Polonya olmuştur. Başlarda Polonya Taraftarlar Derneği tarafından bile desteklenmiş olan bu proje, diğer ülkelerde de olduğu gibi futbol maçlarındaki güvenlik önlemlerini artırmak amacıyla tasarlanmıştır. 2009 yılında çıkan ‘Toplu Organizasyon Güvenliği Yasası’ direkt

olarak bir kart sistemini zorunlu kılmaya da, çoğunluk tarafından en uygun seçenek olarak görülmüştür. Teoride taraftar kartı çıkartmak sadece birkaç dakika sürmekte ve daha sonra taraftarlara stadyumlarda ve çeşitli yerlerde indirimler sağlanmaktadır. Ancak 4 yıllık operasyon verileri incelendiğinde kart sisteminin, stat güvenliğini artırması veya şiddeti azaltması istenilen oranlarda gerçekleşmemiştir. Aksine, bu kart uygulaması taraftarları, 2012 Avrupa Şampiyonası için yapılan çok sayıda yeni stadyuma ve turnuva sayesinde futbolun daha popüler olmasına rağmen, maçlara gitmekten caydırmıştır. Stadyum doluluk oranları başlarda küçük ölçekte artmış olsa da, devamında adeta çakılmıştır. 2013/14 sezonu Polonya 1. Ligi olan 'Ekstraklasa'nın toplam bilet satışlarında maç sayısı artırılarak rekor kırması sağlanmış ancak ortalama seyirci sayısı neredeyse tüm kulüpler genelinde oldukça düşmüştür.

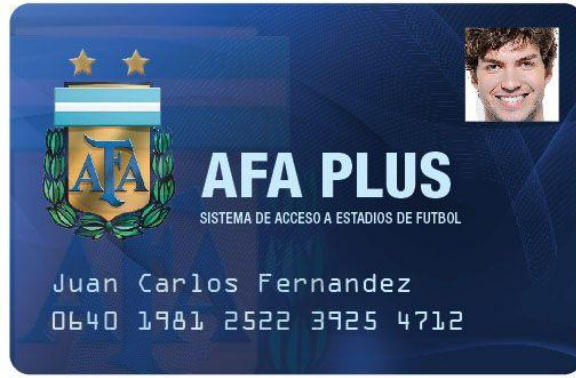
Şekil 3.5. Karta Kibica, Elektronik Polonya Taraftar Bilgi Kartı (Lacznaspilka.pl).

Sezon boyunca Lech Poznan takımı 3 bin, Slask Wroclaw ise 4 bin 600 seyirci kaybetmiştir. PZPN (Polonya Futbol Federasyonu) ve Ekstraklasa'ya göre bu kaybın birincil sebebi stadyumlara girişlerin adeta uçağa girişten dahi zorlaşmış olmasıdır. Etkinlik girişleri için, hatırı sayılır miktarda kişisel bilgi ve fotoğraf gösterme zorunluluğu da caydırıcı etki göstermektedir. Ekstraklasa güvelik danışmanı Dr. Seweryn Dmowski'ye göre bir uçağa girmek bir Ekstraklasa stadyumuna girmekten daha kolay hale gelmiştir. Bu sebeplerden

dolayı 2 senenin ardından, Ekstraklasa taraftar kartı uygulamasında geri adım atmaya başlamış, yasanın hafifletilmesi ve zorunlu fotoğraf-yüz tespiti uygulamasının kaldırılmasını, sadece ulusal kimlik kartı ibrazı ile bilet alımının uygulanmasını önermiştir.

Talepler üzerine, Spor ve Turizm Parlamenter Komisyonu toplanarak, Toplu Organizasyon Güvenliği Yasası üzerinde çalışmalar yapmış ve ‘her taraftarın sadece kimlik kartı ile bilet alabileceği’ yeni bir yasa tasarısı hazırlamıştır (Özer 2015). Yasa tasarısının ardından, 2015-2016 sezonunda aralarında, Legia Warszawa, Cracovia, Górnik Zabrze, Korona Kielce, Lechia Gdańsk, Piast Gliwice ve Śląsk Wrocław gibi güçlü kulüplerin de olduğu futbol kulüpleri stadyum girişlerinde kart zorunluluğunu kaldırdığını duyurmuştur. Legia Warszawa stadyum girişine astığı bir afişle, çok fazla kişi tarafından istenmeyen bu kartların maç girişlerinde artık gerekli olmadığını “Artık giriş kartı gerekmiyor, Legia Stadyum’u isteyen herkese açıktır” sözleri ile belirtmiştir (Stadiumdb 2015).

Elektronik kayıt ve bilet yönteminin bir versiyonunu uygulayan Güney Amerika ülkesi Arjantin ise 2013- 2014 sezonunda kullanımına başlanan “AFA-Plus” kart sistemine geçmiştir. Kredi kartına benzer özelliklerde ve 65 Peso karşılığında, maçları stadyumda izlemek isteyen her taraftarın edinmesi gereken, içinde tüm kişisel bilgiler ve fotoğrafın yanı sıra parmak izini de barındıran kart sisteminin kullanımı ile şiddet suçlarını en aza indirmeyi planlamışlardır. Yeni kart sistemi ile sabıkası olan kişilerin maçlara gelmesi de bilet satın almadan önce adli sicil kayıtları incelenerek önlenmiştir. Bu sistem sayesinde, önceden satın alınmış olan bilet hakkı, kartın hafızasına işlenmekte ve stadyuma giriş, kart ve parmak izinden elde edilen bilgilerin uyuşması ile sağlanmaktadır. Ayrıca AFA (Argentina Football Association) taraftarların deplasmanda oynanan maçlara gitmesini de tüm liglerde yasaklayan şiddet karşıtı önlemler almıştır (Weil 2012).

Şekil 3.6. AFA-Plus, Arjantin Elektronik Taraftar Kartı (Weil 2012)

Ancak uygulamaya çeşitli yönlerden eleştirel bir yaklaşımda bulunan Sportsworld spor yazarı Eric Weil'e göre; AFA'nın kartlarla ilgili uyguladığı hataların ilki, futbol kulüplerinin taraftarları adına kart çıkartmasına izin vermek olduğudur. Weil; "Böylece gerçek holiganlar kartlara kolayca ve ücretsiz olarak ulaştı, AFA bizzat kendisi veya tarafsız bir otorite kartların dağıtımını yönetmeliydi" açıklamasında bulunmuştur.

Şiddetin önüne geçmek amacıyla, Macaristan'da stadyumlarda Vein Scanner adıyla kurulan avuç içi taramasına dayalı bir giriş sistemi başlatmıştır. Gelişmiş teknoloji kullanılarak 61 milyon dolara mal olan, ileri seviye güvenlik tarama sistemi içeren Ferencvaros stadyumunda uygulanan ve 1 saniye içerisinde kimlik doğrulama yapabilen bu sistem ile birlikte kişiye özel veriler Fradi Güvenlik merkezinde toplanmaktadır. Böylece kişinin izlenmesi ve istenilen zamanda yakalanması da daha kolay hale gelmiştir. Avuç içi tarama sistemi, yüz tarama ve parmak izinden farklı olarak, stada giren kişilerin bilgileri ile kimliklerini saniyeler içerisinde eşleştirebilen ve kişilerin takibini yapabilen oldukça hızlı bir sistemdir. Çünkü diğer yüz tanımlama sistemleri gibi kalabalık içerisinden yüz eşleştirmesi yapma gereksinimi olmaksızın, kişisel bilgileri hafızaya alabilmektedir. UEFA ve FIFA'da dahi uygulanmayan bu son teknolojik giriş sistemine karşı Macaristan'ın tüm ultra taraftar grupları, insanları boykota çağırmıştır (Evrensel.net 2014) .

Şekil 3.7. Ferencvaros Stadyumu AvuÇ işi tarama sistemi

Dünya'da kendine yeni yeni yer edinen bu tür sistemlerden biri olan, Türkiye'de 14 Nisan 2014 tarihi itibarı ile uygulanmaya başlanan elektronik bilet yöntemi ürünü 'Passolig Taraftar Kartı' ayrıca incelenmiştir.

3.2. TÜRKİYE' DE ELEKTRONİK BİLET VE PASSOLİG

GeŐmiŐ yıllarda, uluslararası platformlarda futbol konuŐulduĐunda, Türk trib nlerinden övgüyle bahsedilmekteydi. CoŐkuyla, tutkuyla, heyecanla takımlarını destekleyen taraftarlar olarak, futbol performansımızla hep zirvede olmasak da tribünde farkımızı ortaya koyan bir millet olduğumuz İngiliz taraftarların fan sitelerine ve basına da "Bu tribünlere Şapka Őıkarılır" cümleleri ile yansımıŐtır (Milliyet Gazetesi 26 Ekim 2007). Türk taraftarların kendi aralarında kullandığı bir mottosu dahi vardır; "Sahada belki yenilebiliriz ama tribünde asla" (OtonomiBlog 17 Kasım 2014).

Futbolun endüstriyel bir konuma sürüklenerek piyasalaŐtırılması, ticarileŐtirilmesine karşı devrimci kiŐiliklerini her fırsatta dile getiren ve profesyonel branŐta yer alan sporculardan; Breitner, Lucarelli, Maradona, Zanetti, Fowler, Romario ve ülkemizden de spor

emekçilerinin örgütlenebilmesi ve haklarını araması için kurmuş olduğu Spor-Sen sendikasıyla anılan Galatasaraylı Metin Kurt, Deniz'lerin asılmaması için imza toplayıp kamuoyu oluşturan Metin Oktay da yeşil sahaların dışında benimsedikleri dünya görüşleriyle her zaman futbolda iz bırakan isimler arasında olmuşlardır (Solaçık.org 3 Kasım 2014). Endüstriyel futbola karşı, eski futbol aşkını savunan ve diriltmeye çalışan böyle isimler ve topluluklar artarken, futbol federasyonumuz, geçtiğimiz yıllarda bir benzeri İtalya'da uygulanan ve İtalyan futboluna büyük darbe vurduğu savunulan, taraftar olgusunu ve ilgisini azaltan, dolayısıyla da artık uygulanmasına son verilmiş olan bir sisteme, 'e-bilet' ülkemizde kullanılan diğer bir adıyla 'Passolig' uygulamasına geçmiştir.

Futbol maçlarına girişte 14 Nisan 2014 tarihinde başlayan, kağıt bilet kullanımını aşamalı olarak elektronik kart sistemi ile değiştiren Passolig uygulamasına geçiş ve uygulamanın detayları Türkiye Futbol Federasyonu web sitesinde detaylıca açıklanmıştır. Açıklamaya göre, elektronik kart sayesinde müsabakalar çok daha hızlı bir şekilde, uzun kuyruklarda beklemeden, alınan kağıt biletlerde kayıp ve hasar dertleri ortadan kalkarak daha kullanıcı dostu bir şekilde gerçekleşecektir. Taraftarlar ister internetten, ister satış noktaları ve stadyum girişlerinden bir defaya mahsus olmak üzere çıkartacakları e-kartlar sayesinde istedikleri maçın biletini satın alabileceklerdir. Akıllı kart teknolojisiyle donatılan elektronik sportif kimlik kartları; stadyumların yanı sıra ulaşım, alışveriş olmak üzere günlük hayatın birçok alanında da kullanılabilir tasarlanmış olup, maç güvenliğini de maksimize etmektedir. Uygulamanın en önemli özelliği, elektronik kartların kişiye özel olması ve satın alınan elektronik maç biletlerinin bu kartlara yüklenerek yine kişi tarafından kullanılabilir olmasıdır. Kombine bilet sahiplerinin de maçları kart sahibi olmalarıyla birlikte kartlarına tanımlanacak ve satın alınan tüm maçların bilgisinin, saat, gün, saha, kapı ve koltuk numarası detaylarıyla kart sahibinin e-posta adresi ve cep telefonu ile paylaşılacağı, TFF tarafından

uygulamanın 14 Nisan 2014 tarihi itibariyle Spor Toto Süper Lig ve PTT 1. Lig'de oynanacak bütün maçlarda uygulanmaya başlayacağını duyurulmuştur (TFF 7 Mart 2014).

Passolig kart, kağıt biletleri elektronik hale getiren, yeri geldiğinde anlaşmalı şehirlerde toplu taşıma araçlarında ulaşım kartı olarak da kullanılabilen, yeri geldiğinde kredi kartı ve banka kartı işlevi ile yurt içi ve yurt dışında anlaşmalı mağazalarda kullanımı olan akıllı bir kart olarak tasarlanmıştır. Kart kullanımı tüm kulüpler ve liglere yönelik olsa da maç başına 100.000 TL cezai işlemi ödemeyi göze alacak her kulübün bu uygulamanın dışında tutulabileceği belirtilmiştir. Ancak kulüpler kendi veri bankalarını oluşturarak satacakları tüm e-biletleri, Türkiye Futbol Federasyonu e-Bilet Merkezi'ne kayıt ettirmek zorundadırlar. Bu durum da aslında yeni sistemin ne kadar da kararlı olduğunu göstermektedir (TFF 7 Mart 2014).

Passolig kart için anlaşmalı banka olarak ihaleyi kazanan Çalık Grubuna ait Aktif Yatırım Bankası, kartların satışını yapmaktadır. Aktif Yatırım Bankası, yeniden yapılanmaya başladığı 2006 yılından bu yana 93 kat büyümüş, yılda 150,000 TL civarında kredi veren, 700,000 TL para transferi gerçekleştiren bir kurum haline gelmiştir. 1930'lu yıllardan bu yana ticari faaliyetleri devam etmekte olan Çalık ailesinin bir mensubu olan Ahmet Çalık'ın girişimleriyle 1981 yılında temelleri atılan Çalık Holding, hali hazırda enerji, madencilik, inşaat ve gayrimenkul, finans, tekstil ve telekom sektörlerinde faaliyet göstermektedir. Türkiye'nin büyük sanayi kuruluşları arasında yer alan Çalık Holding, 17 ülkede yaklaşık 24,000 kişiye istihdam sağlamaktadır. Grup; Orta Asya, Balkanlar, Orta Doğu ve Afrika'daki Türk yatırımcılardan biri olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Geçtiğimiz yıllarda Aktif Yatırım Bankası olarak yatırım yaptığı birçok iş kolundan en çok ses getireni şüphesiz ki 'Passo' şirketi ile yapmış olduğu ve tüm ülkedeki futbol seyircisini etkileyen Passolig Kart uygulaması olmuştur (Aktifbank Faaliyet Raporu 2014).

Başlatılan Passolig Kart uygulamasıyla, 6222 sayılı ‘Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun’ ile uygulamaya alınan Elektronik Bilet Sistemi ile sporda şiddet olaylarının azaltılması, stadyuma biletsiz seyirci girişlerinin önlenmesi, insanların küfür ve şiddetin olmadığı tribünlerde karşılaşmaları seyredebilmesi, çocuk ve kadınların daha çok stadyumlara gelmesinin sağlanması, şiddete ve olumsuz tezahürlere sebep olan bireylerin anında tespit edilerek müsabakalardan men edilmesi ve karaborsa bilet satışını engellemesi amaçlanmıştır. Planlanan projenin ürünü olan Passolig karta; kişinin tüm kimlik ve adres bilgileri, sabıka kaydı bilgileri, parmak izi, yüz tanıma sistemine entegre edilecek görsel bilgiler gibi veriler tanımlanarak, kişilerin anında tespiti ve takibinin yapılması amaçlanmıştır.

14 Nisan 2011 günü Resmi Gazete'de yayınlanmış olan 6222 sayılı ‘Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun’un ilgili maddelerine aşağıda yer verilmiştir:

“ (4) Spor müsabakalarının yapıldığı alanlara giriş sağlayacak biletler, elektronik sistem üzerinden oluşturulur. Bilet satın almak isteyen kişilerle ilgili olarak, üzerinde adı, soyadı, Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası ve fotoğrafı olan bir elektronik kart oluşturulur. Kişinin yabancı olması halinde kart üzerinde Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası yerine uyruğu olduğu devletin adı ile Türkiye’ye giriş yaptığı pasaportun seri numarası kaydedilir. Bilet satışları kişilere özgü elektronik kart üzerinden yapılabilir. Spor müsabakalarına, kişi ancak adına düzenlenen elektronik kart ile izleyici olarak girebilir. Spor müsabakasına izleyici olarak girecek kişilerin kontrolünü ev sahibi kulüp yapmakla yükümlüdür. Bu yükümlülük ev sahibi olmayan müsabakalarda, müsabakaya katılan her iki kulüp; milli müsabakalarda ise, ilgili federasyon tarafından yerine getirilir.

.....(11) Dördüncü fıkrada belirtilen elektronik kart uygulaması ile ilgili olarak;

a) Bilet organizasyonu ve seyircilerin müsabaka alanlarına giriş ve çıkışına ilişkin kontrol ve denetim yetkisi federasyonlara ait olup federasyonlar bu

amaçla bünyelerinde merkezi kontrol sistemi oluşturur. Elektronik kart oluşturulmak amacıyla alınacak kişisel bilgiler federasyon bünyesinde oluşturulan merkezi veri tabanında tutulur. Bu veri tabanı Maliye Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı erişimine açıktır.

b) Elektronik kart ile elektronik kart kapsamında satışı gerçekleştirilecek biletlerin basım, satış ve dağıtımına ilişkin yerel uygulamalar kulüpler tarafından, sistem üzerinden merkezi satışları ise ilgili federasyonlar tarafından gerçekleştirilir.

c) Elektronik kart bilgilerinin kulüpler adına reklam ve pazarlamasında ilgili federasyonlar yetkilidir. Merkezi pazarlama ve bilet satışından elde edilecek gelirler kulüplere ait olup federasyon ya da yetki verdiği üçüncü kişiler nezdinde oluşacak bu gelirler kamu kurum ve kuruluşlara ilişkin alacaklar hariç olmak üzere haczedilemez, devir ve temlik edilemez. Federasyonlar bu fıkra kapsamında belirtilen yetkilerini kısmen veya tamamen üçüncü kişilere devredebilir.”

Passolig sisteminin temelini, stadyumlarda uygulanacak teknik takip sistemleri ve alınacak önlemler oluşturacağından ülkedeki stadyumların durumunda da iyileştirilmeler yapılması gerekmektedir. Teknik altyapı gereksinimi sebebiyle, Kadıköy Şükrü Saracoğlu ve Türk Telekom Arena stadyumlarında başlatılması planlanmış olan elektronik bilet uygulaması, yasanın getirdiği dayatma nedeniyle 2014 yılının nisan ayına kadar tüm Süper Lig maçlarının oynandığı stadyumlarda uygulanmaya başlanmıştır. Pilot bölge İstanbul'dan sonra Kayseri, Bursa, Trabzon, Antalya ve Eskişehir'de de e-bilet uygulamasına geçilmiştir.

Başlangıç olarak kulüp üyeleri, taraftar kart ve kombine bilet sahipleri, ihaleyi kazanan Aktif Yatırım Bankası - Çalık Grubu ortaklığının açmış olduğu ödeme kanalları ile kart başvurusunda bulunmuş, fotoğraflı bir kimlik belgesi görünümündeki 'e-futbol' kartının içerisindeki manyetik okuyucu bölüme kişisel bilgilerinin yüklenmesini kabul etmiştir. Kartın uygulaması ise taraftarın izleyeceği maçın biletinin ödemesini yaparak Passolig kartına önceden işletmesi ve maç günü stadyumdaki turnikeden kartını okutarak kağıt biletsiz geçiş

yapması şeklinde işlemektedir. Böylece futbolsever tribündeki yerini kolay ve doğru bir şekilde alacak, hiç kimsenin birbirinin yerine oturmasına izin verilmeyecek, tribünde olay çıkaran taraftarlar hakkında ise anında kamera ile yer ve kimlik tespiti yapılarak yasal işlem başlatılacaktır.

Sisteme geçişin yankıları halen sürerken, bankanın siyasi anlamda hükümet yanlısı olduğu iddialarından dolayı, eleştiriler özellikle Aktif Yatırım Bankası etrafında toplanmaktadır. Aktifbank'a verilen Passolig kart ihalesiyle ilgili, ekonomik tabloya ilişkin ayrıntılı bir araştırma haberi yayınlamış olan Bloomberg News, uygulama ile 'riskli' görülen bankaya sunulan dev müşteri portföyüne dikkat çekmiştir. Haberden derlenmiş olan verilere göre; “Taraftarlar kart için 15-25 TL ve aldıkları her bilet için 2 lira ödeme yapacaklardır”, “S&P'nin son raporuna göre bankanın sahibi Çalık Holding, 1.3 milyar dolar kısa vadeli borcuyla yatırım yapılabilir seviyenin altı basamak altında derecelendirilmektedir” diyen yazar Tuğrul Akşar, asıl amacın, Aktifbank'ın yeni bir müşteri kitlesine erişimini sağlamak olduğunu dile getirirken, Türkiye Futbol Federasyonu'ndan Kemal Hacıoğlu, ihaleye giren ve en yüksek teklifi veren Aktifbank'ın 100 milyon dolarlık maliyeti karşılayacağını, önümüzdeki 10 yıl içinde kulüplere verilmek üzere en az 150 milyon lira taahhüt ettiğini, ayrıca Ağustos ayında da federasyona 15 milyon TL ödeyeceğini kaydetmiştir. Hacıoğlu, Çalık'ın şirketi E-Kent'in ihaleyi 104 açık artırma turundan sonra kazandığını belirtmiştir. Garanti Bankası Başkan Yardımcısı Alpaslan Özbey ise başlangıçta ihaleyle ilgilendiklerini ancak şartların değişmesiyle karlılığın ortadan kalktığını dile getirmiştir. Aktifbank, Temmuz ayında kartlı ödeme sistemleri alanında faaliyet konusunda ‘Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu’ndan onay almıştır. Aktifbank Genel Müdür Yardımcısı Murat Emre Duman ise, Bloomberg News'e, projeden en az 8.5 yıl sonra kar edilebileceğini belirterek, bankanın bu ihaleyi yeni bir markayla kart piyasasına girmek için bir fırsat olarak gördüğünü açıklamıştır. Duman, Aktifbank'ın ilk yıl 1.5 milyon kart çıkarmayı, ileride de kartların

kullanımını ulaşım ve eğlence alanlarına taşımayı planladıklarını vurgulamıştır. Bankanın bilet başına ödenecek 2 lira ücretin sadece 1.06 lirasını alacağını, gerisini federasyona vereceğini de sözlerine eklemiştir. Cumhuriyet Halk Parti'li Sezgin Tanrıkulu ise, bu kartın bankaya devasa bir müşteri portföyü sunduğunu, Başbakan Erdoğan'ın iş alemindeki en yakınlarından birinin böylece çıkar elde edeceğini dile getirerek işin yine siyasi boyutuna dikkat çekmiştir (Bloomberg News 2014).

Passolig uygulamasının tartışmaları ve eleştirileri sürerken, taraftarlar maçlarda izleyici olabilmek için kartın zorunlu kullanımına başlamışlardır. Passolig bilet satış sitesinden Ocak 2015 tarihinde; "Türkiye'nin en ekonomik ve en özellikli spor, eğlence ve yaşam kartı Passolig kart artık 700 bin kişinin cüzdanında, cebinde... 81 ilin tamamından yoğun talep alan Passolig'e kavuşan futbolsever sayısı toplamda 700.000'i geçerken, kart satışlarının yakın zamanda 1.000.000'u bulması bekleniyor. Tribünlerde güvenli, huzurlu ve eğlenceli bir şekilde takımlarını desteklemek, futbol seyretmek ve keyif almak isteyen bir milyona yakın kişinin her geçen gün daha da artması kulüpleri ve futbol aşıklarını sevindirdi" cümleleri ile açıklama yapılmıştır.

Bugün güncel yansımalarına bakacak olunursak, Temmuz 2015 itibarı ile Passolig satışlarının öngörülen hedefini fazlasıyla tutturduğu (1.193.544 kişi) gözlenmektedir. Passolig Bilet satış sitesinden elde edilen Temmuz 2015 yılı verilerine göre kullanımda olan aktif kart sayıları futbol kulüpleri bazında Tablo 3.1.'deki gibi listelenmektedir:

TAKIM	PASSOLİĞ KART SAYISI	TAKIM	PASSOLİĞ KART SAYISI
Galatasaray	253,710	Antalyaspor	9,826
Fenerbahçe	204,728	Şanlıurfaspor	9,815
Beşiktaş	174,104	Osmanlıspor	9,709
Torku Konyaspor	72,738	Giresunspor	8,969
Trabzonspor	60,256	Adanaspor	8,358
Bursaspor	41,336	Akhisar B.spor	8,041
Adana Demirspor	28,038	Denizlispor	7,637
Balıkesirspor	23,217	Elazığspor	7,568
Mersin	20,992	Albimo Alanyaspor	7,022
İdmanyurdu	20,847	Kasımpaşa	5,731
Samsunspor	20,847	Gençlerbirliği	5,717
Eskişehirspor	17,736	Orduspor	4,698
Medicana	16,651	Bucaspor	4,560
Sivasspor	16,651	Karşıyaka	4,248
Çaykur Rizespor	13,780	Manisaspor	4,040
M. Başakşehir	12,345	Boluspor	3,679
Kayserispor	11,239	Gaziantep B.spor	3,464
K. Karabükspor	11,205	Altınordu	1,291
Kayseri	10,500		
Erciyesspor	10,500		
Gaziantepspor	10,114		

Tablo 3.1. Takımların Toplam Passolig Kart Satış Sayıları, Temmuz 2015.

Passolig internet sitesinde yayınlanan infografiklerde satılan passolig kart sayılarının yanı sıra, farklı analiz sonuçlarına da yer verilmiştir. Örneğin; 2015 Temmuz infografiğine göre;

- En fazla passolig kartı satın alan kadın taraftar 26.062 kişi ile Galatasaray Spor Kulübü'nde,
- Türkiye dışından satın alınan Passolig kartlarında en fazla satışın olduğu takım Galatasaray ve ülkeler ise Almanya başta olmak üzere, Kosova, Hollanda, Avusturya ve Fransa takip etmekte,
- En çok kart satışı yapılan şehirler sıralaması; %34'lük oranla İstanbul başta olmak üzere, %7,1 Ankara, %7 Konya, %5,3 Bursa, %3,8 lik oranla Trabzon ve Adana,
- E-Bilet transferinin en fazla yapıldığı kulüp; Fenerbahçe,
- Yaş ortalamalarına göre; %21,7 oranla 0-18 yaş aralığı, %50,1 oranla 19-35 yaş aralığı, %24,9 oranla 36-55 yaş aralığı, %3,3 oranla 55+ yaş aralığını oluşturan taraftarlar Passolig kart satın almıştır (Passolig.com Temmuz 2015).
- Passolig internet sitesinin 5 ay sonra yayınladığı yeni infografiğe göre; satılan passolig kart sayılarının artışının yanı sıra, yine farklı analiz sonuçlarına yer verilmiştir.

TAKIM	PASSOLİĞ KART SAYISI	TAKIM	PASSOLİĞ KART SAYISI
Fenerbahçe	334.934	Osmanlıspor	14.574
Galatasaray	334.845	K. Karabükspor	12.971
Beşiktaş	230.234	Vartaş Elazığspor	12.202
Torku Konyaspor	85.621	Giresunspor	11.306
Trabzonspor	81.873	Şanlıurfaspor	10.754
Bursaspor	55.007	Kayseri Erciyesspor	10.626
Antalyaspor	35.547	Karşıyaka	10.592
Adana Demirspor	33.391	Adanaspor	10.180
Mersin İdman Yurdu	27.824	Akhisar Belediye	9.432
Samsunspor	26.735	Denizlispor	8.802
Eskişehirspor	24.798	Yeni Malatyaspor	8.685
Balıkesirspor	24.434	Gençlerbirliği	8.251
Medicana Sivasspor	20.636	Kasımpaşa	8.175
M. Başakşehir	17.088	Alanyaspor	8.161
Çaykur Rizespor	17.031	Gaziantep BŞBS	7.060
Kayserispor	16.412	Boluspor	4.620
Gaziantepspor	15.050	Altınordu	2.770
Göztepe	14.855	1461 Trabzon	700

Tablo 3.2. Takımların Toplam Passolig Kart Satış Sayıları (Passolig.com Aralık 2015)

Aralık 2015 infografiğine göre;

- Passolig kartların %66'sı dijital yöntemle, %34'ü stadyum gişelerinde satılmış,
- Fenerbahçe, en çok Passolig sahibi takım sıralamasında ilk sıraya yerleşmiş,

- En fazla passolig kartı satın alan kadın taraftar sayısı 36.002 kişi ile Fenerbahçe Spor Kulübüne geçmiş,
- Türkiye dışından satın alınan Passolig kartlarında en fazla satışın olduğu takım Galatasaray ve ülkeler ise Almanya başta olmak üzere, Kuzey Kıbrıs, Hollanda, Avusturya, Fransa ve İsviçre takip etmekte,
- En çok kart satışı yapılan şehirler sıralaması; %36,4'lük oranla İstanbul başta olmak üzere, %6,5 Ankara, %5,8 Konya, %4,9, Bursa, %4'lük İzmir,
- Yaş ortalamalarına göre; %11,7 oranla 0-18 yaş aralığı, %53,1 oranla 19-35 yaş aralığı, %28,3 oranla 36-55 yaş aralığı, %6,7 oranla 55+ yaş aralığını oluşturan taraftarlar Passolig kart satın almıştır (Passolig.com Aralık 2015).

Bu verilerin yanı sıra başlangıçta, Passolig sistemine geçilmesiyle birlikte, her yeni sisteme geçişte olduğu gibi maça giden taraftar oranlarında protestoların da etkisiyle büyük düşüş yaşanmıştır. Bunun en büyük nedeni Türkiye Futbol Federasyonu'nun Türk futbolunun yalnızca üç büyük takımdan oluştuğunu düşündüğünü sezdirmesi olmuştur. Ancak ardından, PTT 1. Lig başta olmak üzere, 3 büyüklerin maçları dışındaki Süper Lig maçları da boş tribünlere oynanmaya başlanmıştır. Bu durumun sebebinin kamuoyu yansımalarını incelemek istersek; insanların, tüm kişisel bilgilerini bir yere vermesi, kayıt altına aldırması ve bu sayede sürekli gözetlenmesi, George Orwell'in 1984'ünde olduğu gibi "Big Brother is Watching You" durumunu, kısacası fişlenmeyi, yetmezmiş gibi sistem hataları nedeniyle tüm bilgilerin kamuya açık duruma gelebilme olasılığını göze alması (tıpkı 2014 yılında ki FB - BJK derbisinde bilgilerin sızması durumu gibi) ve taraftarların sistemi kullanmaya mecbur bırakılmış olması sayılabilir. 1 Kasım 2014 günü sosyal medya hesaplarından Twitter'da Beşiktaşlı bir taraftar tarafından yayınlanan görsele göre, Passolig kartın resmi sitesi passolig.com.tr adresinde Beşiktaş - Fenerbahçe maçına bilet alan herkesin isim soy isim,

stadyum koltuk numarası ve kimlik numaraları sistemsel bir hata nedeniyle kullanıcılara yayınlanmıştır. Sosyal medya sitesi Twitter’da taraftar ‘Özkan Yavuz Ün’ bu sistem hatası “BJK – FB maçına bileti olan herkesin adını soyadını, kimlik numaralarını görüyor olmam bir rezalet değil de nedir?” mesajıyla websitesi sayfasının görselini paylaşmıştır. Ayrıca ülkemizde tribünlerin siyasetle ne kadar iç içe olduğu hatırlanırsa, Mısır direnişinin başlangıcının adeta tribünden haber verildiği ve destek için açılan "Her yer Taksim, her yer direniş” sloganlı pankartlara ceza verildiği, hatta sahaya M. Kemal Atatürk'ün adının yazılı olduğu tişörtler ile çıkan Fethiyespor Futbol Takımı'na para cezası kesildiği göz önüne alınırsa kontrolün boyutları anlaşılabilir (Hürriyet Gazetesi 10 Aralık 2013). Bunlar sadece başlıca etkenler olmakla birlikte, bu başlıklar altında daha nice eksikler ve ihmaller sıralanabilmektedir. Benzer bir diğer etmen ise topun sahada olduğu zamanlarda azalma yaşanması, faul ve oyun durdurmaların artması ile stadyumda futboldan alınan zevkin azalması gibi yan etmenler de su yüzüne çıkmaya başlamıştır.

MAJÖR LİGLER VE TÜRKİYE'DE 116 TAKIM ARASINDA EN FAZLA FAUL YAPAN 10 EKİP			
	Takım	Lig	Faul
1	Gençlerbirliği	Süper Lig	19
2	Fenerbahçe	Süper Lig	18.8
3	Espanyol	La Liga	18.8
4	Chievo	Serie A	18
5	Kasımpaşa	Süper Lig	17.9
6	Genoa	Serie A	17.9
7	Kayserispor	Süper Lig	17.6
8	Konyaspor	Süper Lig	17.6
9	Eibar	La Liga	17.2
10	Lille	Ligue 1	16.9

Tablo 3.3. Majör Ligler de 116 Takım Arasında en fazla Faul yapan 10 takım, 2015.

3.2.1.Passolig Kart Fişleme Mi?

Bunun yanı sıra bazı kesimler tarafından inanılmaktadır ki Federasyon, sporda şiddet ve küfür konularındaki hassasiyetinde gerçekten samimi olsaydı, milli maçlarda da ‘e-bilet’ uygulaması ile ‘çok karşı olduğu’ küfre ve şiddete savaş açabilirdi. Duruma bu açıdan bakıldığında, bu kesim taraftarlarının maçlara gitmesinin istenmediği hissedilmektedir. Hatta bu durumun, canlı yayınlanan maçlarda televizyonlardan evlere giren küfürlü tezahüratlar veya ekrana yansıyan tribün arbedeleri ve şiddet yüzünden değil, insanların bir araya toplanmasının istenmediği sonucuna varmaktadır. Birlikte herhangi bir uğurda bağırması, kutlaması, üzülməsi istenmemektedir.

1980’ler sonrası dönemler göz önüne alındığında siyasetten uzak tutulmak istenen gençlik stadyumlara yönlendirilmiş, orada deşarj olmaları, sokaklarda siyasi kavgalardan uzak durmaları sağlanmaya çalışılmıştır. Günümüzde ise sokaktaki şiddet ve polis düzeni sindirmek ve bastırmak için yeterli görülüyor ki, bir bakıma adeta, “maça da gitmeyin artık, evinizde oturun” denilmeye başlanmıştır (Otonomi Blog 2014).

Taraftarların, tepki gösterip stadyumlara gitsin gitmesin, maç izlemeye olan tutkusundan vazgeçmediği, Türk televizyon kanallarında 2015 yılı boyunca en çok izlenen ilk 10 programdan 9’unun futbol maçı oluşundan açıkça gözlenmektedir.

2015 YILIN EN ÇOK İZLENEN PROGRAMLARI			
	YAYIN	KANAL	RAYTİNG
1	Türkiye-İzlanda	Show TV	16,33
2	Beşiktaş-Club Brugge	Star TV	16,33
3	Türkiye-Letonya	Show TV	15,37
4	Hollanda-Türkiye	Show TV	14,87
5	Çek Cumh-Türkiye	Show TV	14,32
6	Galatasaray-A.Madrid	Trt 1	14,21
7	Club Brugge-Beşiktaş	Star TV	14,18
8	Benfica-Galatasaray	Trt 1	13,94
9	Beşiktaş-Liverpool	Star TV	13,92
10	Diriliş Ertuğrul	Trt 1	13,69
11	Türkiye-Hollanda	Show TV	13,15
12	Liverpool-Beşiktaş	Star TV	13,08
13	Survivor All Star	TV 8	13,03
14	Diriliş Ertuğrul	Trt 1	12,79
15	Fenerbahçe-Ajax	Trt 1	12,79
16	Galatasaray-Astana	Trt 1	12,68
17	Survivor All Star	TV 8	12,59
18	Diriliş Ertuğrul	Trt 1	12,48
19	Aşk Yeniden	Fox TV	12,32
20	Paramparça	Star TV	12,11

Tablo 3.4. 2015 yılı, Türkiye’de en çok izlenen TV programları.

Passolig’in uzlaşma yoluna konmadan hayata geçirilmesi, hızlandırılan uygulama, Yenişafak Gazetesi’nde, 1 Nisan 2014 tarihinde “Türk Futbolunda Devrim: E-Bilet” başlığıyla verilen haberde, şu ifadelerle yer verilmiştir; ‘7’den 77’ye, genç, yaşlı, kadın, erkek demeden toplumun her kesiminden insanların aileleriyle birlikte, güvenli bir şekilde futbol müsabakalarını izleyebilmesinin önü Passolig Kart’la açılıyor.’ (Yenişafak Gazetesi Nisan 2014).

Passolig kartı ile girişler, nihayet 14 Nisan günü, 285 adet Passolig kart sahibi ve 2 bin kombine sahibi kişi ile toplam 2.285 taraftarın katılım gösterdiği Kayseri Erciyes - Trabzonspor maçıyla ilk kez denemiştir. Ardından ilk derbi için hazırlıkların tamamlandığı sistemde, Beşiktaş-Fenerbahçe karşılaşmasının gerçekleştirileceği Atatürk Olimpiyat

Stadı'nın tamamen Passolig uygulamasına hazır olduğu medyaya duyuruldu. 15 Nisan 2014 günü Sporx online medya kanalının da ayrıntılarını; 'Olimpiyat Stadı Passolig uygulamasına hazır!' başlığı ile verdiği haberin detaylarında '88 adet, FIFA ve UEFA standartlarında saatte 660 taraftar girişine izin veren elektronik gişenin kurulduğunu, yeni e-bilet sistemi Passolig ile ekstra güvenlik önlemleri eşliğinde sadece kart sahibi taraftarın girişine olanak sağlayacağına yer verilmiştir (Sporx.com 15 Nisan 2014).

Derbi günü Passolig kartlarıyla kapılarda sıralanan toplam 8 bin 187 taraftar, her yeni uygulamaya konulan sistemde gerçekleşeceği gibi birtakım aksaklıklarla stadyuma alınabilmiştir. Passolig kart sahibi taraftarların yanı sıra 10.803 kombine sahibi ve 1098 akredite kişinin de izlediği karşılaşmanın ardından girişlerde yaşanan sıkıntılar, medyada 'Passolig'de Önce İsyen, Sonra Sevinç!' başlığıyla yer bulmuştur (CNNTurk 20 Nisan 2014). Bu haberin ardından, Olimpiyat Stadı'nda oynanan Beşiktaş-Fenerbahçe derbisinde taraftarların zorluk yaşadığı, turnikelerde uzun süre bekleme problemi, 21 Nisan 2014 tarihli Radikal Gazetesi'nde 'Passolig Taraftarı Tanıyamadı!' başlığıyla yer almıştır (Radikal Gazetesi 21 Nisan 2014).

Taraftar derneklerinin Passolig kart yaptırımıyla ilgili yargıya başvurusu, ileri gelen taraftar gruplarının ve spor medyasının büyük bir kısmının bu uygulamaya karşı çıkması, Passo şirket yetkililerini Mayıs 2014 tarihinde yazılı medya gruplarına tam sayfa ilan vererek kendilerini koruma ve anlatma çabası içine girmelerini de beraberinde getirmiştir. Uzun yıllar boyunca Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi bünyesinde 'Spor Hukuku Komisyonu ve Doping Mevzuat Araştırma Komisyonu' üyesi olan Mert Yaşar kendi blog sayfasında, yapılan açıklamayı ayrıntılı olarak incelemiş ve uygulamanın hukuki açıdan da çıkmaz içerdiğini ileri sürmüştür.

Zamanlamanın Anayasa Mahkemesi'nin yasayla ilgili verdiği durdurma kararına yapılan itirazın sonucunun görüşüleceği duruşmaya denk getirilmesinin oldukça manidar olduğunu savunan Yaşar, ilanı inceleyip yorumlayarak;

'Dünyada sporda şiddetle mücadelede pek çok ülke e-bilet uygulamasına geçiyor'; açıklamasını oldukça manidar ve çarpıtılmış bulmuştur. Dünya'nın değil sadece 4 ülkenin futbolda e-bilet uygulamasına geçtiğinin ve İtalya'da uygulamanın başarısızlıkla sonuçlandığının altını çizmiştir. "Örneğin İngiltere'de ise e-bilet isteğe bağlı, e-bilet Türkiye dışında hiçbir Avrupa ülkesinde her müsabakada zorunlu tutulmuyor. Parlamentolar bu konuda kanun çıkarmıyor. Taraftarlar, kanun yoluyla zorla müşteri haline getirilmiyor" sözleriyle de konuya açıklık getirmiş ve hem zorunlu hem ücretli olan kartla ilgili,

"15 Lira'ya Türkiye'nin en ekonomik kart programı Passolig'tir, denildiğinde belirtmek gerekir ki, Yargıtay "yıllık aidat ücreti", "hesap işletim ücreti" adı altında talep edilen ücretleri hukuka aykırı olarak değerlendirmekte ve yapılan ödemelerin 10 yıllık zamanaşımı süresi içinde geri istenebileceğini kabul etmektedir. Buna göre Passolig'e ödenen kullanım bedeli de hukuka aykırıdır" sözlerine yer vermiştir.

En çok tartışma noktası olan 'Fişleme İddiaları' ile ilgili ise; Passolig sözleşmesinin ikinci maddesinde kişisel bilgilerinizin Aktif Bank'ın iştirakleri, bağlı bulunduğu grup şirketleri ile Türkiye Futbol Federasyonu ilgili program ortakları veya anlaşmalı kurum/kuruluşlar ile paylaşabileceği" hükmü yer almakta olduğunu belirten Yaşar, "Türkiye Futbol Federasyonu ve özel şirketler kişilerin bu denli özel bilgilerinin hangi sebeple toplamaktadır? Milyonlarca vatandaşımızın özel bilgilerinin belli bazı kişilerin eline geçmesine de neden olabilecek böyle bir sistem kurulması ile kişisel verileri tehdit altına alınan vatandaşlarımızı korumak için hangi önlemler alınmaktadır?" sözleriyle ilandaki açıklamaları sorgulamıştır (Yaşar 2014).

Passolig kamuoyunda kimileri tarafından endüstriyel futbolun son icadı olarak görülmekte ancak bir kısım insan için de olumsuz çağrışımlar yapmaktadır. Çünkü taraftar profiline uygun olsun olmasın, yine de uygulanan sistem beraberinde bir güvenlik aracından çok fişleme ve bir haraç sistemi olma sorularını akla getirmiştir. Konu ile ilgili Eurosport Türkiye Genel Yayın Yönetmeni Bağış Erten sorunun yasalarda değil yasaların uygulanma sürecinde olduğunu ve Türkiye'nin siyasi atmosferinde ne zaman işler karışsa yeni yasa tasarılarının anlık çözümler için ortaya atıldığını belirtmiş, bu yasalar kabul edildiğinde ise genelde muhaliflere karşı sert yaptırımlarla uygulandığı inancını dile getirmiştir. Bu düşünce paralelinde toplumsal muhalefetin ve siyasetin, tribündeki şiddetle ilgili olmadığını ancak Passolig uygulaması gibi pek çok benzer uygulamanın gelip vuracağı yerin muhalifler olduğuna duyulan inançtan ötürü tribünlerde ciddi bir ses yükselmesine sebep olduğunu belirten Erten; “Passolig tam da parasallaşmayı kontrol altında tutmayı, insanların yaptıklarını önce klasifiye edip sonra işine gelmeyenler üzerinde kötü etkilerini uygulayacağı bir alan, bir enstrüman olarak görülmektedir” sözleri ile özetlemiştir (Bağış Erten kişisel görüşme Aralık 2015).

Gençlik ve Spor Bakanı Akif Çağatay Kılıç'ın ‘e-bilet’ hakkındaki eleştirilere karşı konuyla ilgili yaptığı açıklama dikkatle incelenirse, kendisinin de bahsi geçen çıkarımları destekler bir tutum içerisinde olduğu gözlemlenebilir: “...e-bilet uygulaması, olumsuz olayların engellenmesi açısından ciddi bir olay. Tam olarak hayata geçince vatandaş da rahat edecek. **Önemli şey, kimin nerede olacağını bileceğiz.** Vatandaş da sorumluluk içinde olması gerektiğini bilecek” sözlerinin medyaya yansısıyla sorunu çözme odağı ve caydırıcılığı tartışmalı olan, tekile bakılıp geneli de zor durumda bırakan cümlelerden alınan net mesajın; “...Önemli şey, kimin nerede olacağını bileceğiz...” toplumsal çıktısı olması da kaçınılmaz olmaktadır (Sabah Gazetesi 8 Nisan 2014).

Passolig Gelen Müdürü Özgür Gündoğan ise medyada sıklıkla tartışılan fişleme iddiaları ile ilgili “Passolig fişleme değildir. Passolig, elektronik biletle stadyuma kimin girip girmediğini görmek için kullanılan çok basit bir giriş kartıdır. Kameralar da orada olanı biteni, gerçekten kim suç işlemiş kim işlememiş ayırt etmek için ve suçluyu tespit etmek için kurulmuş bir sistemdir.” şeklinde açıklama yaparken, benzer şekilde 360 TV Spor Müdürü Serhat Ulueren de Passolig’in insanların huzur içinde maçları seyretmesi için oldukça doğru bir uygulama olduğunu düşündüğünü dile getirmiş ve eklemiştir; “Asla bir fişleme olarak görmediğim Passolig’in evet bazı eksiklikleri var, onlar giderilebilir ama içinde bulunduğumuz durumda Passolig bir “olmazsa olmaz”dır. Türk futbolunda gerçekten bir olgu yaratmak, ailelerle kişilerin veya sadece takıma destek amacıyla orada olan grupların var olmasını istiyorsak, bunun adı Passolig olur ya da başka bir şey olur, ancak bir uygulama olmalıdır. Bu yüzden, iyi ki de girmiş hayatımıza diye düşünüyorum. Passolig güvenlik anlamında da bana göre şu ana kadar sınıfı geçti.” Kısacası fişleme iddialarının manasız olduğunu savunan Ulueren; bu anlamda insanların rahat olması gerektiğini, çünkü artık her türlü alışveriş esnasında bilgi olarak kimlik numarası, telefon ve email bilgilerinin toplandığını hatırlatarak, kişilerin devlet karşısında herhangi bir açığı yoksa bundan rahatsızlık duymalarının gereksiz olduğunu belirtmiş ve fişleme iddiaları ile ilgili düşüncelerini şu cümle ile sonlandırmıştır; “Doğal olarak bu konudaki son lafım, keşke hep fişleseler ama huzur içinde maçları seyredebilsek.”(Özgür Gündoğan ve Serhat Ulueren, kişisel görüşme Aralık 2015).

Spor yazarı Fatih Doğan da yeni elektronik sistemin fişleme yöntemi olduğu fikirlerine katılmadığını belirtmiştir. Gelişen teknoloji ile büyük şehirlerde yaşamın zorluğuna ve güvenli alanlar oluşturma sorununa değinen Doğan, yöneltilen Passolig’in insanları fişlediğini, kayıt altına aldığını düşünüyor musunuz? sorusuna, dünyadaki tüm istihbarat örgütlerinin, akıllı sistemler yardımıyla kullandığı teknoloji sayesinde kişilerin tüm bilgilerini

kayıt altına alabildiğini, özellikle büyük şehirlerde teknoloji ile iç içe yaşayan, kredi kartı ve online sistemleri kullanan, yurt dışına seyahat eden kişilerin bilgilerinin zaten veri tabanlarında yer aldığına dikkat çekerek; “Benim görüşüm; Passolig meselesinden ziyade, statlar özellikle de Türkiye’de, en çok kameranın olduğu güvenlik alanları olarak değerlendirilir. FIFA denetliyor, UEFA denetliyor, yargı denetliyor, emniyet-polis denetliyor, zaman zaman asker bile geliyor, o statlarda görev yapıyor. Zaten böyle de olmalı, bunların belli kurallarla yönetilmesi gerektiğini düşünüyorum. Passolig’in de buna hizmet ettiğini düşünüyorum.” şeklinde olan görüşlerine, zaten herkesin öyle ya da böyle her an denetim ve gözlem altında olduğunu eklemiştir. (Fatih Doğan, kişisel görüşme Aralık 2015).

3.2.2. Passolig Kart Futbolda Şiddeti Önleyebilir mi?

Passolig uygulamasının konuşulmaya başlandığından bu yana her zaman ana dayanağı, tribündeki şiddet olaylarını bitireceği şeklinde olmuştur. 2014 yılı Haziran ayında, Evrensel.net internet sitesinde, Faruk Akyıldız tarafından kaleme alınan yazıda bu noktaya değinilmiş ve tribünleri tamamen boşalttığına inandığı Passolig uygulamasına dair en çok yapılan propagandanın, tribün olaylarını bitireceği olduğunu belirtmiştir. Ancak futbol egemenleri ve stadyuma giden taraftarın ‘tribün olayı’ kavramına bakış açısının her ne kadar farklı olsa da iki tarafın da Passolig’in hiçbir sorunu engelleyici bir çözüm olmadığını savunan Akyıldız sözlerini Beşiktaş - Fenerbahçe ve Galatasaray - Kasımpaşa maçlarıyla ilgili toplam 60 kişiye ‘spor müsabakalarını seyirden men’ cezası verilmesine değinmiştir. “İstanbul Emniyet Müdürlüğü Spor Güvenliği Şube Müdürlüğü’nden yapılan açıklamada, pazar akşamı Atatürk Olimpiyat Stadı’nda oynanan Beşiktaş-Fenerbahçe derbisinde 40 kişiye ‘6222 sayılı Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun’a muhalefetten işlem yapılarak ‘Spor Müsabakalarını Seyirden Men Tedbiri’ uygulandığı kaydedildi. Açıklamanın

detayları incelendiğinde; 27 kişinin spor alanına usulsüz şekilde giriş yaptığı, 6 kişinin spor alanına yasak madde sokulması, 1 kişinin görevli memura hakaret etmek vb suçlar nedeniyle haklarında işlem yapıldığı belirtilmiştir.” Bu açıklama ile birlikte Akyıldız’ın da belirttiği gibi sahaya usulsüz girişi ve şiddeti önüyor olması gereken kartla ilgili aksi bilgiler gün yüzüne çıkmıştır (Akyıldız 2014).

Passolig Genel Müdürü Özgür Gündoğan’ın Passolig ve karşı eleştiriler ile ilgili açıklamalarına yer veren, Zaman Gazetesi Spor Sayfası Yazarı Temel Yirmibeşoğlu’nun şiddetin önlenmesi ve Passolig kart üyeliği arasındaki ilişkileri sorgulayan röportajından bazı önemli alıntılar aşağıdaki gibidir;

“E-bilet olmadan da bu işler yapılabilirdi. Siz bu işin takibi konusunda devlete güveniyor musunuz?” (Yirmibeşoğlu)

- “Ben buna kurumsal olarak bir cevap veremem çünkü kurumumun burada bir yüklenici pozisyonu var. Kurduğum sistem bütün sorunu bitirecek, şiddeti önleyecek gibi büyük büyük şeyler söyleyemem. Biz burada tanımlı bir iş yapıyoruz. Bu TFF’nin bir projesidir sonuçta” (Özgür Gündoğan).

Yirmibeşoğlu tarafından, Avrupa’da kişilerin parasını ödeyip, biletini aldığı maçı rahatlıkla izleyebildiği, ancak ülkemize getirilen e-bilet ile kayıt işlemleri ve buna benzer prosedürlerin varlığı dile getirildiğinde; Gündoğan’ın cevabı da güvenlik sorunlarına karşı bir eşit yaklaşım ilkesi benimsediklerini göstermektedir: “Türkiye’deki güvenlik sorununu aşmak için locasından kale arkasına herkese eşit yaklaşmayarak, ayrıcalıklı bir sistem yaratmadan içeri giren kişileri kontrol etmek lazım. Ve maç bileti alan kişinin stada rahat bir şekilde girmesini sağlamak amacımız. Bu durup dururken çıkmış bir kanun olsa o zaman sistemi burada sabaha kadar ırdeleyelim. Bugün e-bilet sistemi zorunlu olmasa ben kulüp olarak yapmak isterim” (Özgür Gündoğan). Gündoğan’ın bu sözlerinde de Passolig uygulamasının şiddeti önlemede ne derece yeterli olacağı açıkça belirtilmemiş, sadece projenin stadyumdaki

şiddet ve nefret suçlarının önüne geçebileceği dile getirilmiştir (Zaman Spor Gazetesi 26 Eylül 2014).

Spor yazarı Uğur Meleke tribünde şiddet olayları ile ilgili yaşanan olaylardan örnekler vererek yapılan denetlemenin ve sadece Passolig uygulamasının yeterli olmadığını, ilgili yasaların caydırıcılığının artırılması gerektiğini savunmuştur. Yenilenen 6222 sayılı ‘Sporda Şiddet ve Düzensizlik’e dair kanunun hemen ardından futbolcu Burak Yılmaz’a saha içinde çakı atılması, çakıyı atan kişinin ise sadece 1 yıl sahalara girmekten men edilme cezası almasını örnekleyen Meleke, normalde sokakta birinin suratına çakıyla vursanız, hapis yattığınız bir sistemde, stadyumda futbolcuya çakı atınca, ‘Lütfen, bir yıl evden izle maçları’ demenin tutarsız olduğunu, diğer bir örnekte ise, Beşiktaş-Kasımpaşa maçında, sahaya giren bir taraftarın, Fernandes’e uçan tekme attığı için alındığı sorgunun ardından serbest bırakılarak sadece seyirden men cezası almasını eleştirmiştir. Meleke’ye göre durum öyle bir hal almıştır ki, hem şiddet cezasız kalmış, hem de kişinin yine maçlara başkasının kartıyla gelmesinin önüne geçilememiştir. Bu da Futbol Disiplin Talimatnamesi’ne yeterince kafa yorulmadığını, bazı cezaların lüzumundan çok fazla, bazılarının ise cezasızlıkla ödüllendirildiğini “Adama ‘şike yaptın’ diye, 100 sene hapis veriliyorken; sahaya giren, tekme atan, yaralayan, hayati tehlikeye sebep olan kişiye; ‘Lütfen 1 sene evinde maç izle’ deniliyor” sözleriyle dile getirmiştir (Uğur Meleke, kişisel görüşme Aralık 2015).

Bağış Erten’in görüşleri de bu konuda Uğur Meleke ile benzerlikler göstermektedir. “Bu sistem oturmaz çünkü Türkiye’de futbol 12 Eylül’den sonra bir suç işleme özgürlüğü alanı gibi tarif edildi. Sokakta birini dövdüğünüzde ceza alırsınız, tribünde dövdüğünüzde ceza almazsınız. Sokakta birine taş attığınızda ceza alırsınız tribünde attığınızda almazsınız. Bu bir kanıksama, bir gerçek haline geldi. Oraya bir tür toplumsal tepki kanalizasyonu gibi görüyorlar, tepkilerin orada boşaltıldığı bir yer gibi. Bunun yarattığı bir hukuk ve

hukuksuzluk vardı. Hukuk vardı suç işleme özgürlüğü hukuku. Hukuksuzluk vardı, kimseler arasında soruşturma açılmadı. Bundan evvelki yasa da ondan önceki yasa da Türkiye’de tribünde şiddet uygulayan tribünde şiddeti yaratan insanların hayatını karartacak kadar ağırdı. Bir şey değişmiyor. Uygulama iradesini kulüplere, federasyonlara bıraktığımız taktirde bu sistem yürümez. Hukuki kurullar ve kurumlar üzerinden yürümesi gerekiyor. Hukukun bu alanı ciddiye aldığını görmediğiniz takdirde siz bunu engelleyemezsiniz. Hukuk bu alanı ciddiye almıyor Şunu net olarak biliyorum. Savcılıktan mahkemeye giden pek çok dava hâkimler tarafından takipsizlikle sonuçlandırıldı. Şimdi böyle bir ortamda yani parmakla sayılacak kadar az insanın cezalandırıldığı bir ortamda uygulamada problemin olduğunu 30 senedir de biliyorsak uygulamanın önüne koyduğunuz hiçbir işe yaramıyor” ifadesiyle Erten, sporda şiddetin önlenmesinde önceliğin Passolig’de değil hukukun üstünlüğünde olması gerektiğini vurgulamıştır (Bağış Erten kişisel görüşme Aralık 2015) .

Mert Yaşar’ın da özellikle dikkat çektiği ‘kişisel bilgilerin’ elektronik ortamda toplanarak 3. şahısların eline geçebilme ihtimalinin olması kısa zamanda meydana gelmiştir. Uygulamaya geçilen dönemde 2 Kasım 2014 tarihinde oynanan Fenerbahçe – Beşiktaş derbi mücadelesinde bilet alan taraftarların kimlik bilgilerinin internet ortamında yayılması vuku bulmuş ve şirket yetkililerince hiçbir acil müdahalede bulunulamamıştır. Çeşitli sosyal medya mecralarından Beşiktaş Spor Kulübü kombinesi sahibi kişilerin isim, kimlik numarası, stadyumdaki blok ve koltuk numarası bilgilerinin yer aldığı ekran görüntüleri paylaşılarak bir güvenlik sistemi olarak dayatılan Passolig Kart sisteminin yetersizliğine ve hatalarına bir kez daha dikkat çekilmiştir.

3.2.3. Avrupa'nın Büyük Liglerinde Olmayan Passolig Kart Sistemi Türkiye'de Neden Tercih Edildi?

Passolig uygulamasının ülkenin kullanımına sunulmasından önce, uygulama örneklerinin yer aldığı diğer toplum analizlerinin doğru şekilde yapılması ve kendi toplumumuz ile uyumlu bölgelerin sonuçlarına özellikle önem verilmesini dile getiren Beşiktaş Eski Tribün Lideri Alen Markaryan, Passolig uygulaması için örnek alınacak taraftar profili ve uygulanabilirlik ile ilgili fikirlerini; “Türkiye’deki taraftar modeline örnek olarak, Güney Amerika ya da Yunanistan’ı veriyorum. Hiçbir zaman İspanya’dan, İtalya’dan, Almanya’dan, İngiltere’den, Avrupa’nın önde gelen 4-5 ülkesinden vermem. Çünkü onlar gelişmiş ülkeler olarak anılırken, biz gelişmekte olan bir ülkeyiz. Daha doğrusu biz Akdeniz ülkesi insanının sıcaklığını yaşıyoruz, dinimiz, dilimiz, kültürümüz onların kültürleri çok farklı” cümleleri ile gelişmiş ülkeler ile taraftarımızın arasındaki farklılıkları vurgulamış, dolayısıyla bizim taraftar modelimize daha uygun, sıcakkanlılığıyla, olaylara bakış açısıyla, ekonomik durumlarıyla, Brezilya, Arjantin ya da Yunanistan’ı örnek verdiğini belirtmiştir. Ayrıca uygulamanın gerektireceği çok ciddi bir altyapı, yetkin personel eğitimi ihtiyacı olduğuna dikkat çekmiş ve maalesef, 195 ülkenin yer aldığı dünya teknolojik altyapı sıralamasında, gelişmiş altyapı bakımından ilk 100’de bile yer almadığımızı hatırlatmıştır (Alen Markaryan, kişisel görüşme Aralık 2015).

Passolig kart sisteminin yürütücüsü konumundaki Serdar Sümer ise sistemin gerekliliğini savunarak, Fransa’da da, İngiltere’de, Belçika’da da benzeri bir sistem kurulacağını haber veriyor. Bu tarz spor alanlarına girişlerin, aynen havalimanına, uçağa girerken geçtiğimiz gibi bir arama ve kontrol prosesinden geçilmesi gerekliliğini belirtiyor. Uçuşlarda alınan bu tür önlemlerin de insanların güvenliği için, bomba, terör ve keyfi davranışlarla zarar vermelerin önüne geçebilmek için alınması gibi, sahalarda da artan şiddet

olaylarında çözümün bu tarz kontrol sistemleri olduğunu savunarak; “Passolig çok doğru bir sistem haline geldi ancak daha pratik olmalı. Şu anda sağlanan yasal şartlar ile insanlar internette, biletini yükletip girebiliyor ancak internet kullanımının da basitleşmesi lazım, bu da zaten bizim zaten vazifemiz” sözleri ile sistemin işleyişinden memnun olduğunu dile getirmiştir (Serdar Sümer, kişisel görüşme Aralık 2015).

Diğer ülkelerde de her isteyen stadyumlara giremeyeceğini, İtalya’da ve İngiltere’deki bilet takip sistemlerinden örnekleyerek açıklayan Fatih Doğan, her bilet alanın stadyuma alınmadığı ve bilet ya da kombine kart alabilmek için de pasaport bilgilerinizin tüm detaylarının sisteme yüklendiğini belirtiyor. Ayrıca o ülkenin vatandaşı iseniz bu şekilde kimlik ya da pasaport numarası ile devlet tarafından kişi hakkında tüm bilgiye de ulaşılabilir. Ayrıca genel kitlenin yaklaşık %90’ının da kombineli seyirci olduğuna dikkat çeken Doğan, %10’luk kesimin de kontrol altında tutulmasının daha pratik olduğunu belirtiyor. Doğan: “Passolig adı altında bir sistem olmasa bile, oralarda da çok büyük e-bilet sistemleri var. Çok rahat, elinizi kolunuzu sallayarak bilet alamıyorsunuz. Ve elinizi kolunuzu sallayarak bilet alamadığınız halde, adamlar yüzde 99 tribün ortalamasıyla oynuyor. Orada insan faktörü var, hakem faktörü var, zemin faktörü var, iyi stadyum faktörü var.” (Fatih Doğan, kişisel görüşme Aralık 2015).

Yaşanılandan tecrübe edinme ve uygulamaya geçme yollarının denendiğini dile getiren Özgür Gündoğan, önceleri uçak girişlerinde herkesin apronlara kadar girdiğini, vedalaşmaların uçak kapılarında yapıldığını ve yaşanan kötü olaylarla güvenlik önlemlerinin geliştirildiğini örnekliyor. Stadyumlarda da benzer önlemler için adım atılmasında da bir ülkede tercih sırası beklemenin söz konusu olmadığını, bu tip uygulamaların tamamen kişi güvenliği gözettiğini vurgulamıştır Daha önce şiddet geçmişi olan, hatta suçlu olup aranan ve sinirlendiğinde etrafına zarar verme potansiyeli yüksek olan kişilerle bir arada olmamak için alınmış bir güvenlik önlemi olduğunun, kişinin kendisi için bu uygulamanın hayata

geçirildiğinin hatırlanması gerektiğini savunmuştur (Özgür Gündoğan, kişisel görüşme Aralık 2015).

3.2.4 Passolig Kart Stadyumları Boşalttı mı?

Passolig uygulaması pek çok kez spor medya yazarlarının da araştırma konusu olmuş ve köşe yazılarında oldukça sık yer verilmiştir. Haberler genellikle ülkemizde her durumda olduğu gibi siyasi duruşa göre yön kazanmış hükümet karşıtı medya tarafından başka açılardan yorumlanırken, hükümet yanlısı medya tarafından ise tam tersi yorumlanmıştır. Bunu birkaç örnekle açıklayacak olursak, Sabah Gazetesi, 17 Kasım 2014 tarihinde yayınlanan imzasız yazıda passolig satış oranlarına yer vererek taraftarın karta çok ilgi gösterdiğini, tamamen farklı nedenlerden dolayı maça gitmediklerini diğer medya gruplarının bunu çarpıttığını içeren ifadelerde bulunmuş; Birgün Gazetesi 30 Haziran 2015 tarihli Ziya Adnan tarafından kaleme alınan 'Ülke Futbolunun Bitmez Çilesi: Passolig' başlıklı yazıda Avrupa liglerinin seyirci sayılarıyla, Passolig önce ve sonrasının Süper Lig seyirci sayıları arasındaki büyük fark karşılaştırmalı olarak açıklamıştır (Birgün Gazetesi 30 Haziran 2015; Sabah Gazetesi 17 Kasım 2014).

Passolig uygulaması ile ilgili aniden, gazetelerde 500.000. Passolig üyesinin hediye olarak Arjantin'de bir maça götürüldüğü haberleri yer almıştır. Tarihli genç Rüçhan Özcüler yaptığı açıklamada daha önce Türkiye'de hiç maça gitmemiş olduğu ve Passolig kart uygulamasını satın alarak, şans eseri talihlisi olduğu Arjantin seyahatinin futbolseverlerin hayallerini süslediğini dile getirmiştir: "Hayatımda ilk kez maça gitmek için Passolig Kart aldım. Türkiye'de maç izlerim derken şansım yüzüme güldü harika bir seyahat kazandım. Futbolun en önemli ülkelerinden biri olan Arjantin'de maç izledim. Türkiye'de Passolig kullanmasaydım Arjantin'deki bu uygulamadan habersiz kalacaktım. En çok ilgimi çeken şeylerden biri de taraftar profili oldu. Kucağında bebeğiyle kadınlar, torunlarıyla maça gelen

dedeler... Bu benim Türkiye'de de görmek istediğim manzaralardan biri. ” şeklinde ifade eden Özcüler'in hediye olarak kazandığı ve stadyumda izlediği ilk maçta Passolig'in ve Türkiye'de henüz hiç stadyumda birebir şahit olmadığı ortamın evrensel eleştirisini yapabiliyor olması dikkat çekmiştir. 500.000'inci talihliye eşlik eden ve maç sırasında Rüçhan Özcüler'e maçın analizini de yaparak keyifli dakikalar geçirmesini sağlayan ünlü teknik direktör Hikmet Karaman ise Passolig'in gördüğü en başarılı sistem olduğunu belirttiği sözleriyle “Arjantin, İtalya, Belçika, Macaristan'ın başta olduğu birçok ülkede e-bilet sistemi devrede. Türkiye'deki sistem yani Passolig ise bunların en başarılısı. Hem taraftar dostu, hem de kulüplere büyük destek sağlıyor. E yetmiyor, yasanın söylediği gibi şiddeti ve düzensizliği de önüyor.” Passolig'in ülke futboluna çok şey katacağını vurgulamıştır (Milliyet Gazetesi 11 Aralık 2014).

Passolig kullanımının başlamasıyla maça giden taraftar sayısındaki düşüşün tek sebebi Passolig uygulaması mıdır yoksa yeni transfer politikaları, açığa çıkan şike davası veya hakem hataları gibi faktörler de etkili midir diye sorguladığımızda, Türkiye'de özellikle son beş senede ciddi sayıda tribündeki taraftarın azaldığına şahit olmaktayız. Bağış Erten'e göre, Passolig'in uygulanmaya başladığı dönem ve hemen öncesi arasındaki fark, yani 2014 Mart ayında maça gelen 15.000 taraftar olan ortalama, hızla 2014 Nisan ayında yaklaşık 7.000 rakamına düşmüştür. Erten'in konuyla ilgili açıklamaları; “70 milyon nüfusa sahip ülkemizin, yaklaşık 40 milyonluk genç nüfusu ile, en çok ilgi çeken spor dalı futbol için, ortalama ancak 7.000 kişi tribüne çekebiliyorsa, Passolig'i çıkaranların da, her türlü uygulamayı yapanların da oturup düşünmesi gerekmektedir.” bu durumun ciddiyetini gözler önüne sermektedir (Bağış Erten, kişisel görüşme Aralık 2015). Öte yandan karşıt görüş sahibi Serhat Ulueren ise, seyirci sayısındaki azalmanın Passolig ile doğrudan ilgili olmadığını, sebeplerin daha duygusal olduğunu, ülkemizde genel manada sporun sevilmediğini, yüksek reyting alan ve iş yapan karşılaşmaların büyük takımlar arasındaki derbiler olduğunu, esasen futboldan çok

futbol içeren dedikoduları seven, oyuncuların hayatını ve hakem hatalarını tartışmayı tercih eden bir toplum olduğumuzu dile getirmiştir. Medyanın da hizmet ettiği duruma ise; “Fransa’da en çok okunan gazete L’equipe, bisikleti, halteri, badminton’u manşet yaparken Türkiye’de bir gün futbol içermeyen manşet çıkan medya mensubuna patronundan uyarı gelir. Halk için de durum böyledir, bizim için sahadaki performansın nasıl olduğundan çok işin dedikodusu ön plandadır” şeklinde açıklama getirmiştir. (Serhat Ulueren, kişisel görüşme Aralık 2015).

Fatih Doğan’a göre de stadyumlardaki boşlukların tek sebebi Passolig değil. Tribün kültürü diye bir kavramın bizim toplumumuzda olmadığını söyleyen Doğan, insanların futbolu değil futbolu konuşmayı sevdiğini söylemiştir. Bunlara ilaveten, Doğan’a göre Passolig en baş sebeplerden biri gibi gözükse de, bunun altında başka sebepler olduğunu, Avrupa’da topun en az saha içerisinde kaldığı lig olduğumuzu, 90 dakikalık oyunda sadece 45 dakika futbol oynandığını, bu rakamın İngiltere’de 60 dakika olduğunu belirtmiştir. Ayrıca tribünlerde kör noktaların çokluğundan bahseden Doğan, “100 milyon lira harcanmış olan Kadir Has Stadyumu’nda, belli başlı kimi noktalardan, sahanın belli kısımlarını göremiyorsunuz. Mimari hata. Niye gitsin adam, o tribüne otursun? Sahayı görmüyor. Sen stadyumunu iyi yapmazsan, zeminlerin tarla gibi olursa seyirci de maçı tribünde izlemez” diyerek statların yapısal sıkıntılarının da stadyumunda görülen seyirci azlığına bir sebep olduğunu dile getirmiştir (Fatih Doğan kişisel görüşme Aralık 2015) .

Konu ile ilgili Passolig Genel Müdürü Özgür Gündoğan, Passolig sonrası azaldığı iddia edilen tribündeki taraftar sayısında, her yeni uygulamada olduğu gibi ortalamalarda düşüş yaşanmasının oldukça normal olduğunu, ortaya çıkan böyle bir karşıtlık ortamında kişilerin, ‘ben bu kartı çıkartacağım, ama davalar açılıyor, bu sistem iptal olacak galiba, herkes karşıyken bu iş devam da etmeyebilir, boşu boşuna kart almayayım’ gibi haklı düşüncelere kapılarak kart çıkartmak istememesinin beklenti dahilinde olduğunu belirtmiştir.

Ancak sistem içerisinde yer almak istemeyen kişilerin de zaman içinde bu düşüncelerinin kırıldığını ve hedefledikleri rakamlara doğru ilerlediklerini dile getirmiştir. (Özgür Gündoğan, kişisel görüşme Aralık 2015).

Passolig için ödeme yapmama ve zorla kayıt altına alınmama kararı alan birçok taraftar grubu bu uygulamayı reddederek, takımlarını televizyon başından desteklemeyi sürdürmektedir. Yasanın iptal edilmesi için birçok bireysel başvurunun yanı sıra taraftar dernekleri de tüketici mahkemesine başvuruda bulunmuştur.

3.2.5. Aktif Yatırım Bankası Kart Uygulaması

Passolig uygulaması basında geniş yer bulurken, aynı zamanda hem hukuki hem de sosyal açmazlar içermesi nedeniyle akademisyenlerin de ilgisini çekmiştir. Kadir Has Üniversitesi Spor Çalışmaları Merkezi Müdürü Emir Güney Passolig hakkında düşüncelerini Patrick Keddie ile yaptığı bir söyleşide; gezi protestolarının, sisteme karşı bir birliktelik fikri yarattığını, ardından 2014 Nisan'ında futbol taraftarlarının bir araya gelerek, lig maçlarına giden herkesin Passolig kartı almasını şart koşan tartışmalı e-bilet sisteminin kullanıma girmesini protesto ettiğini, Türkiye Futbol Federasyonu'nun (TFF) ise, kartın, şiddete başvuruların tespit edilmesine olanak tanıyacağını, küfürü ve kaçak izleyicileri engelleyeceğini, karaborsa bilet satışlarını önleyerek daha fazla kadın ve çocuğun maçlara gitmesini sağlayacağını savunduğunu belirtmiştir. Güney'e göre taraftarların şikâyetçi olduğu pek çok mesele var; polis şiddeti, eski ve güvenliksiz stadyumlar, yüksek bilet fiyatları, yolsuzluklar, baskıcı kural ve düzenlemeler ile tüketici haklarını ihlal edip kişisel bilgileri özel şirketlerle paylaşan ve taraftarları, Erdoğan'ın damadının yöneticisi olduğu Çalık Holding'in yan kuruluşu olan Aktif Yatırım Bankası'nın müşterisi olmaya zorlayan Passolig sistemi gibi. Çoğu taraftarın, Passolig'i, tribünlerdeki siyasi eylemleri denetleyerek bunları

kontrol altına almaya yardımcı bir araç olarak gördüğünü anlatmıştır. Güney'e göre bu sistem yüzünden kimse stadyuma gitmiyor, kimse tezahürat yapmıyor; böylece otoriteler istediklerini elde ederek futbolu bitiriyorlar. Futbol taraftarlarının birlikten doğan gücünün farkına varılmaya başladığını da ileri süren Güney, "Gerçek ve büyük bir güçleri olduğunu fark ettiler; onlar olmazsa, futbol da olmaz" şeklinde durumu özetlemiştir. Passolig boykotu, Türk futbolunun ana sponsorlarından Yıldız Holding'in Ocak 2014'te şiddet olayları artışı, gittikçe azalan izleyici ve e-bilet sistemine dair endişeler yüzünden futboldan desteğini çekmesiyle büyük bir zafer kazanmıştır (Keddie 2015).

Passolig'in fişleme ve şiddeti önlemede yetersiz kalma iddialarından sonra en çok tartışma konusu edilen parasal yanıyla ilgili tekelleşme durumu olduğuna dikkat çeken Bağış Erten; "Herkes haklı olarak istemediği bir bankayla çalışmak zorunda bırakılmaktan ve her sene karta yenileme ücreti ödemekten hoşnut değil. Önce Passolig tıkır tıkır uygulanır, sahaya atılan her şeyi görürüz, şiddet eğilimindeki insanlar yakalanır, işaretlenir, cezalanır. Bu da sürecin doğru işlendiğine dair adil bir mekanizma olduğuna bizi ikna eder, biz de bu kontrol sistemini kerhende olsa düzeltmek için kabul ederiz. Ama kontrol sistemini kurup hiç işletmeyip, bunu başka bir alanmış gibi gösterdiğinizde insanlar doğal olarak bu yalana itiraz eder" şeklinde fikirlerini açıklamıştır (Bağış Erten, kişisel görüşme Aralık 2015).

Passolig'e verilen tepkinin büyük çoğunluğunun Aktif Yatırım Bankası'na olan tepki olmasına ise Fatih Doğan; " Ülkede 55 milyon kişinin kredi kartı var. Bana diğer bankaların sahiplerini söyler misiniz? Mesela Denizbank kimin? Rusların. Finansbank'ı kime satıldı? Yunanlılara. HCBS zaten İngilizlerin. Ziraat Bankası kimin? Vakıfbank kimin? Devletin. İş Bankası kimin? Atatürk'ün partisi CHP'nin. Diğer taraftan Aktif Bank halka açık bir şirket ve şube bankacılığıyla değil, kredi seviyesi ile ilgili çalışmaları var. Yani şubesi varsa bir banka çok iyi bankadır, yoksa değildir diyemeyiz. Bu şekilde baktığımızda meseleyi de siyasete

doğru taşımanın çok doğru olmadığına inanıyorum” sözleriyle bankaya karşı olan bu tutuma asla katılmadığını belirtmiştir (Fatih Doğan, kişisel görüşme Aralık 2015).

Passolig Genel Müdürü Özgür Gündoğan’da konu ile ilgili benzer açıklamalar yaparak, yatırımlarının kısa vadeli değil, 10 yıllık bir proje olduğunu Futbol Federasyonu ile imzaladıkları sponsorluk sözleşmesinin 10 yılı kapsadığını belirtmiştir. “Biz Aktif Bank olarak, Türkiye’de sporun bankası olmaya adayız. Bu proje bir banka için önemli bir fırsattı. Bu projeye sponsor olan bankanın bir anda önemli bir kart portföyüne sahip olması söz konusuydu. Tüm bankalar için olduğu gibi Aktif Bank için de bu cazipti”cümleleriyle ihaleyi tanınmayan bir banka olarak alma tepkilerini de yanıtlayan Gündoğan, ihalenin tüm banka ve hatta bazı devlet kurumlarına açık olduğunu ancak haklı olarak kazananın tek bir kurum olacağını belirtmiştir. “Kurmayı amaçladığımız sistem için hem yatırım yapılması, hem de kulüplere sponsorluk yapılması lazım diye bütün bankalara bir davet mektubu gönderildi. Bu ağrı sadece bankalara değil devlet kurumlarına da yapıldı. PTT de 5 adet bankayı yanına alarak, bir teklif verdi. Ama Aktif Bank’ın teklifinin neredeyse yarısı kadar bir rakam önerdi. Diğer bankaların bir çoğu sadece teşekkür mektubu ile cevap verdi. Yani sonunda Aktif Bank ihaleyi almış, tekel olmuş değildir. Tekel nedir? Sadece o yetkiyi tek başına elinde tutandır. Türkiye’de futbol maçına girme yetkisi, giriş kartını basma yetkisi sadece Aktif Bank’a verilseydi, o zaman bir tekelden bahsedebilirdik. Ama açık bir davet vardı. Bu açık davete en çok teklifi kim verecek deyip birisi aldıktan sonra bunun adı tekel değil, münhasır haktır” (Özgür Gündoğan, kişisel görüşme Aralık 2015).

Aktif Yatırım Bankası Genel Müdürü Serdar Sümer, sürekli gündemde olan kartı alan taraftarın bankaya müşteri olacağı yönündeki iddialara ise 3 tip kart çeşidi olduğunu belirterek açıklık getirmiştir. “Passolig kartı almak isteyen kişilerin önünde 3 tane opsiyon var. Hangi kartı almak istediğine kişi kendi karar veriyor. n ödemeli kart almak isterse bankanın müşterisi olmuyor. Kartların neredeyse yarısı zaten bankanın müşterisi değil. İsteyenlere debit

kart ve kredi kartı opsiyonları da sağlıyoruz. Böylece tercih tamamen müşteride oluyor, Passolig’de değil.” sözleri ile yine tartışmalı olan bankaya müşteri olma mentalitesini farklı tip kartlarla olsa da onaylar nitelikte açıklamıştır. Ayrıca Passolig kartın sadece şiddeti önleme, girişlerde kolaylık ve hız sağlama faydalarının yanı sıra, yeni proje ile kulüplere mali açıdan da katkı sağladığının altını çizmiştir. Bu projeye göre maça gidemeyen ancak Passolig kartı sahibi taraftar, gelemeyeceğini sistemde bildirdiği takdirde, kulüp kullanılmayan koltuğun tekrar satışını yapabiliyor. Karşılığında da, bu koltuğun bedeli Passolig sahibine puan veya kombine kart indirimi olarak geri dönüyor. Böylece satılmış ancak boş kalan koltuklar yeniden değerlendirilerek, hem taraftar desteğinden yoksun kalmamış hem de kulüpler ekstra bir gelir elde etmiş oluyor. (Serdar Sümer, kişisel görüşme Aralık 2015).

Tartışmaların alevlenmesine sebep olan bir diğer konu ise, toplumun gözünde Aktif Yatırım Bankası’nın hükümete yakın bir banka olması idi. Konu ile ilgili de ihale sistemini ve kart sürecini açıklayan Sümer, sisteme yapılması gereken yatırım için 100 milyon dolar gibi bir rakam harcanması gerektiğini, Aktif Yatırım Bankası’nın da her ihaleye giren şirket gibi yasal süreçlerde bir yatırım yaptığını dolayısıyla ortada bir hükümet iş birliğinden ziyade ihalenin lehlerine sonlandığını belirtmiştir. Ayrıca bu kart sistemini Aktif Bank yerine, İş Bankası alsaydı hiç tepki olmayacağını, Aktif Bank aldı diye tepki oluyorsa bunun bankaya yapılan bir haksızlık olduğunu dile getirmiş, banka yerine Turkcell gibi bir GSM operatörü almış olsa yine aynı şekilde operatörün müşterisi olma sorularını gündeme geleceğini savunmuştur (Serdar Sümer, kişisel görüşme Aralık 2015).

Konuya ihalede başka firma olmaması gerçeğini de göz önüne alarak bakan Alen Markaryan ise, her ne kadar siyasetin içinde olmayı sevmese de, %50’lik oyla bir AKP ve hükümet gerçeği olduğunu belirtiyor. Ayrıca ihalede eğer itham edildiği gibi bir usulsüzlük varsa da diğer şirketlerin çıkıp haklarını savunması, yeni ihale istemesi gerektiğini “Başka bir banka çıkıp desin, Garanti çıksın, Yapı Kredi çıksın, İş Bankası çıksın desin ki; Kardeşim,

usulsüz bir ihale var, bu yüzden tekrar ihaleye açılmasını istiyorum” sözleri ile savunuyor (Alen Markaryan, kişisel görüşme Aralık 2015).

İhale süreci ve detayları ile ilgili şeffaflık konularına değinen Şekip Mosturoğlu ise, ihaleye katılan başka şirketlerin de olduğunu ancak Passolig-Aktif Bank işbirliğinin federasyon tarafından halka iyice anlatılmadığını belirtiyor. Kamuoyuna açık yapılan yayın hakları ihaleleri ile sonucunda çıkan rakam ve koşullara, alenen açıklamalar yapıldığı için de kamuoyunun güveninin daha yüksek olduğunu ve bu süreçte federasyonun şeffaf davranmayarak pazarlama hatasına düşmesinden bu tip tepkilerle karşılaştığını sözlerine ekliyor (Şekip Mosturoğlu, kişisel görüşme Aralık 2015).

Aktif Bank’ın ihaleye girdim, kazandım açıklamalarına karşın, Uğur Meleke duruma bankanın ülke genelinde yaygın hiçbir şubesi olmayışı dolayısı ile kullanıcıların karşısında herhangi bir muhattap bulamamasına değiniyor. Yapılan ihale şartnamesine en azından “81 ilde birer tane şubesi olan bankalara açıktır” maddesi eklenerek, kullanıcılara muhattap sunulabileceğini ve güven duygusunun artacağını belirtmiştir. “Hatta bunu ihale yoluyla değil, bütün bankaları toplayarak yaparsın; ‘Kardeşim bizimle çalışın çünkü ülke olarak buna ihtiyacımız var’, dersin. Gerekirse her konuya giren hükümet ve cumhurbaşkanı, buna da girer ve der ki; ‘Sporda güvenlik için buna ihtiyacımız var’, Türkiye’de hemen herkes banka müşterisi, bu bakımdan bireylerin banka müşterisi olması sistemi başlatmak için yetmeliydi” sözleri ile hemen her vatandaşın halihazırda bir bankanın müşterisi olması gerçeğinden yola çıkarak, e-bilet sisteminin herkesin kendi kart sistemine entegre edilebileceğini belirtmiştir (Uğur Meleke, kişisel görüşme Aralık 2015).

Passolig Kurumsal İletişim Direktörlüğü, basında yer almaya başlayan sorulara cevap olarak yaptığı basın açıklamasında, farklı bir noktaya dikkat çekerek Passolig kartlarının yenilenmesiyle ilgili beyanat vermiştir ve; “Passolig ve Aktif Bank’ın kamuoyunda farklı algılanmasına yol açabilecek” bazı eksik bilgilerin yer aldığını açıklamıştır. İletişim

Direktörlüğünün yaptığı yazılı açıklamaya göre; “Passolig kart sahiplerinden alınan yıllık ücret, kartın yenilenme maliyetinden kaynaklanan bir ücret değildir. Bu tutar, Süper Lig ve PTT 1. Lig karşılaşmalarını izlemek üzere elektronik bilet sisteminden yararlanma hakkına karşılık alınan bir ücrettir. Üyelik yenilemeleriyle toplanan tutar da sadece Passolig’in geliri olmaz, yarısından fazlası sözleşme çerçevesinde kulüplere aktarılır. İhale kapsamında, 10 yıl içerisinde Passolig kartların satışından ve kullanımından oluşacak gelirden futbol kulüplerine 150 milyon lira aktarılması Aktif Bank tarafından taahhüt edilmiştir.” (Fanatik Gazetesi Mayıs 2015).

3.2.6. Passolig Kart Karaborsaya mı Teşvik Ediyor?

Passolig hakkındaki olumsuz iddialardan bir diğeri de tribünlerde olay çıkaranları anında tespit edip, kimlik bilgilerine ulaşmak için dayatılan ve statların boş kalmasında etkili olan Passolig kartın, müthiş bir karaborsa hizmetine farkında olmadan aracılık ettiği söylemi Fanatik gazetesi spor yazarı Alperen Delibaş’ın kaleminden tüm ayrıntıları ile açıklanmıştır. Öyle ki, kombine sahipleri internetten yasal olarak, rahat rahat başka kartlara bilet yükleyebilmektedir. Alperen’in tecrübe ederek yaşadığı olayın detaylarını; “Konya maçının oynanacağı 12 Şubat Perşembe günü kişinin bize verdiği hesap numarasına İş Bankası’ndan 50 Lira yatırdık. Adama haber verdik ve 1 dakika içinde biletin Passolig kartımıza yattığı mesajı geldi. Koltuğun, Odeabank tribünü olduğunu öğrendik. Sezon ortalaması maç başına 70 Lira olan koltukta, 2 maç için 50 Lira’ya anlaşmak, gayet hesaplı görünüyordu. Akşam maç saatine yakın Passolig başvurumuzun ‘5 iş günü içinde tamamlanacak’ denmesine rağmen elimize ulaşmaması nedeniyle, gazetemizde çalışan bir başka arkadaşımızın Passolig kartını aldık. Karşılaşmanın oynanacağı TT Arena’ya geldik ve kartımız okundu. Onay sağlanmış oldu. Bir başka skandal ise bu noktada başladı. Herkesin kendi kartıyla maçlara

girmesi gerekirken, bu konuda da sınıfta kalındığını gördük. Çünkü elimdeki kartın ve üzerindeki fotoğrafın benimle uzaktan yakından ilgisi olmamasına, hatta büyük profil fotoğrafının ekranda çıkmasına rağmen görevliler 1 kez bile bunu kontrol etmeye gerek görmedi. Çantamı 3 kez arayan güvenlik, kartıma bakmamıştı bile. Böylece ‘Beşiktaş Passolig’i ile Galatasaray-Konya maçındaki yerimi aldım. Aynı şekilde, sonraki Galatasaray-Balıkesir maçı için de Passolig kartıyla tribüne girdim ve en ufak bir sorun bile yaşamadım” şeklinde kaleme aldığı yazısında paylaşmıştır. Passolig sisteminde kullanıcılara sunulmuş olan bilet transferi diye bir imkan bulunmaktadır. Passolig Kart sahibi bir kullanıcı, başka bir kişiye gidemediği ancak daha önce yükleme yaptığı karşılaşma için bilet transfer edebilmektedir. Passolig’in internet sitesine üye girişi yapılmasının ardından ‘Kombinelerim’ sekmesinden ‘Kombine Transferi’ bölümünde, transfer edilecek kişinin ‘TC Kimlik No’ girişi yapıldıktan sonra, anında transferi gerçekleştirmek mümkün olmaktadır. Ancak Delibaş’ın da hem tecrübe ettiği hem de yazısından dile getirdiği şekilde, esas sorun bu transfer sisteminin suistimale ve elden para alışverişine de oldukça açık olmasıdır (Fanatik Gazetesi Şubat 2015). Alperen Delibaş’ın dikkat çektiği kart sisteminde bulunan bu açık yönün karaborsaya sebep olduğu, Süper Lig yöneticileri tarafından da farklı mecralarda dile getirilmiştir. Örneğin; Fenerbahçe Spor Kulübü Asbaşkanı aynı zamanda bir avukat olan Şekip Mosturoğlu kart sisteminin karaborsayı legal hale getirdiğini savunmaktadır. Hem sosyal medyada hem de stadyum etrafında karaborsanın oldukça rahat işlediğini, federasyonun bu konuda devreye girerek ya bilet devrine bir sınırlama getirmesi, ya da bedelin ya kulübe veya Federasyon’a aktarılarak, ardından ikinci alıcıdan birinci alıcıya intikal ettirecek bir sistem düzenlemesi gerektiğini dile getirmiştir. Mosturoğlu; “ Gazete haberlerinden anladığımız kadarıyla işler şöyle yürüyor; adam bileti devretmeden önce banka hesabından parayı alıyor, sonra bileti devrediyor. Aldığı paranın ne olduğu belli değil, kayıt dışı. Bankada kayıt altında ama ne için aktarıldığı belli değil, o gün ben maça 150 liraya bilet satabilirim, başka bir adam aynı bileti

100 liraya satabilir. Günün sonunda ekstradan vergisiz bir kazanç sağlanmış oluyor” şeklinde örnekleyerek durumu açıklamıştır (Şekip Mosturoğlu, kişisel görüşme Aralık 2015). Alen Markaryan’ın görüşü de karaborsanın önüne geçmenin mümkün olmadığı yönünde. “Sistemi fotoğraf, isim soyad şeklinde yapmak lazım. Bu karttan başka da hiç kimse giremez denecek. O zaman olur. Ama şimdi yok oradan ona aktarıyorsun, ondan ona aktarıyorsun. Bazen basit bir şekilde de sorunlar halledilebilir. En en önemli konu şu esasında; 5 sene evvel söyledim, gene söylüyorum; spor polisi gelmeli, yani çevik kuvvet gibi. Bu işin eğitimini alacak, buna ayrı bir bütçe ayrılacak. Spor polisi bu iş için eğitilecek hem psikolojik hem felsefi olarak. Yalnızca spor polisi olacak bu işin içinde. Yani şimdi Spor Asayiş kuruldu. Spor Asayiş’in zaten normal işi var. Gaspa gidiyor, kap kaçma gidiyor, oraya koşuyor, buraya koşuyor. Maç günü de maça geliyor, olmaz. İş yalnızca spor olacak. O zaman karaborsayı da engellersin, düzensiz girişi de engellersin” diyerek karaborsanın çözümsüz olmadığı, çözümün de eğitilmiş spor polislerinden geçtiğini vurgulamıştır.

Özgür Gündoğan ise karaborsa konusunda, işin o kısmının kendi konuları olmadığını, bunun adının karaborsa diye değil ‘ikinci el bilet satışı’ olarak tanımlanması gerektiğini söylüyor. Karaborsanın tanımını Gündoğan şu şekilde yapıyor: “Mesela ben bu telefonu satıyorum. Çok güzel bir telefon, bir tane var bundan. Diyelim başka telefonda yok. Bu cep telefonundan diyorum ki, 1000 tane satacağım. 100 tanesini normal markete koyuyorum. 900 tanesini simsarlara veriyorum. İnsanlar bu telefonu almak istiyor, ve yüksek bedelle almaya çalışıyor. Karaborsa bu. Şimdi bizim yaptığımız sistemde karaborsa diye bir şeyin tanım olarak olmaması lazım. Zaten çünkü bütün biletler adil koşullarla satışa çıkıyor. Sezon başında kulüpler kombinelere satışa çıkartıyor. Kalan biletler de belli maçlarda çıkıyor ama tabii bilet az, çabuk bitiyor. Ama bütün biletler satışa sunulmuş durumda. Ondan sonra alan kişiler kendi aralarında ikinci elini yapıyor olabilirler. Bu benim konum değil. İkinci el araba da

satan birisi başka birisine satabiliyor. Yani bu ikinci el dünyada kabul görüyor. Ama bizde ikinci el piyasası regüle edilmediği için, tamamıyla bir karaborsa mantığıyla hareket ediliyor. Sanki biletler satışa çıkmıyor da, karaborsaya veriliyor, orada başka birileri rant sağlıyor gibi konular ortaya çıkıyor. Dediğim gibi bunda bir şey yok. Yani sistemin engellemek istediği karaborsa aslında engelleniyor” (Özgür Gündoğan, kişisel görüşme Aralık 2015).

3.2.7. Passolig Kart Hakkında Mahkeme Kararları

Yürürlüğe girdiğinden bu yana hukuksal süreçler içinde yer alan uygulama, ‘Taraftar Hakları Dayanışma Derneği’nin Passolig’in iptali için açtığı dava ile ilgili tüketici mahkemesinin 18 Kasım 2014’te aldığı kararda ‘6222 sayılı Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun’un bazı maddeleri gereği; Anayasa, İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşme’lerine aykırı düzenlemeler bulunduğu hükmedilmiş ve iptali için Anayasa Mahkemesi’ne başvurulması kararlaştırılmıştır. Yüksek mahkemede alınan son kararlara göre; tüketici mahkemesi; e-bilet ile ilgili 5. Maddenin 4. Fıkrasındaki, ‘Spor müsabakası için bilet almak isteyenlere yönelik elektronik kart düzenlenmesi’ ile 11. Fıkrasındaki ‘elektronik kart için alınacak kişisel bilgilerin federasyon bünyesinde oluşturulan merkezi veri tabanında tutulacağı’, ‘elektronik kart bilgilerinin kulüpler adına ve pazarlamasında federasyonların yetkili olacağı’ ve ‘federasyonların buna ilişkin yetkilerini kısmen veya tamamen üçüncü kişilere devredebileceği’ hükümlerinin iptalini istemiştir.

Yüksek mahkeme tüketici mahkemesinin talebi doğrultusunda karar verirse Passolig otomatikman yasal dayanağı kalmayacağı için iptal olmak durumunda kalacaktır. Bu durumda TFF’nin mahkeme kararlarını da gözeterek yeni bir e-bilet uygulamasına gitmesi gerekmektedir. Öte yandan e-biletin iptali istemiyle açılan davanın görülmesine Ankara 16.

Tüketici Mahkemesi'nde 30 Haziran 2015'te devam edilmiştir. Duruşmada, dernek avukatlarından Ertuğrul Cem Cihan, 'Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun'un, Passolig uygulamasına olanak tanıyan hükümlerinin iptali için mahkemenin daha önce Anayasa Mahkemesine başvurduğunu hatırlatarak, "Başvurunun sonuçlanma ihtimali var. Bu dava bütün taraftarı ilgilendiriyor. O yüzden, sonraki duruşmanın, yeni sezon öncesine verilmesini istiyoruz" şeklinde isteklerini belirtmiştir. Cihan, yeni sezona yönelik taraftarlardan Passolig bedeli alınacağına dikkati çekerek, bunun tedbiren durdurulmasını istediğini belirtmiştir. Asli müdahil Oğuz da Passolig sahibi olduğunu belirterek, "Son dönemde sık sık aranarak, kartımı yenileyip, yenilemeyeceğim soruluyor. Bu yüzden uygulamanın, tedbiren durdurulmasını talep ediyorum" ifadelerini kullanmıştır. TFF'nin avukatı Oktay Çakmak ise mahkemenin, uygulamaya ilişkin tedbir talebini daha önce reddettiğini anımsatarak, Anayasa Mahkemesine başvurudan bu yana 5 aydan fazla süre geçmesine karşın, karar çıkmadığına işaret etmiş, bu nedenle mevcut mevzuata göre davanın sonuçlandırılarak, reddedilmesi isteminde bulunmuştur. Aktif Yatırım Bankası'nın avukatı Özlem Aydemir Özsan da mevcut uygulamaların yasaya aykırı olmadığını savunarak, görevsizlik nedeniyle davanın reddi gerektiğini belirtmiştir. Mahkemede geçici olarak görevlendirilmiş olan Hakim Neşe Kara, Anayasa Mahkemesinin kararının beklenmesini ve tedbir talebinin reddini kararlaştırarak, duruşmayı 12 Kasım 2015 tarihine ertelemiştir (Haberler.com Haziran 2015).

Davanın hukuksal süreci devam ederken, ülkenin içinde bulunduğu siyasal süreçler üzerinde de etkisi sürmektedir. 7 Haziran 2015 ayında gerçekleştirilen Türkiye Genel Seçimler'inin sonucunda galip gelen AK Parti'nin koalisyon kuramaması sonucu erken seçimlere gidilmiştir. 1 Kasım 2015 tarihinde gerçekleşmesi planlanan seçim ile ilgili tüm partiler hazırlıklarını yaparken, CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu hazırladığı seçim bildirgesine hükümete yakınlığı ile siyasi tartışmalara sebep olan Çalık Grubu - Aktif Yatırım Bankası'nın

uygulamasını üstlendiği TFF'nun kartı Passolig kart sistemini de dahil etmiştir. HaberSol internet sitesinin "Kılıçdaroğlu'ndan 1 Kasım vaatleri: Passolig ve YÖK'ü kaldıracamız!" başlığı ile verdiği haberde, CHP'nin hedef olarak ülke popülasyonunda büyük bir güç olan gençleri seçtiğinin altını çizmiştir. HaberTürk "CHP İktidarının ilk 100 gününde" başlığını takipleyen açıklamada, Kılıçdaroğlu'nun Passolig ile ilgili cümlelerine de yer vermiştir; "Passolig belasını kaldıracam. Özgürce maçlara gireceksiniz. Herkes istediği sloganı atacak"(HaberTürk 30 Eylül 2015).

Anayasa Mahkemesi, 12 Kasım 2015 tarihinde görüşülen davada Passolig uygulamasının iptali istemini karara bağlamıştır. AYM, Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun'un, "Passolig" olarak bilinen e-bilet uygulamasına olanak tanıyan hükümlerinin iptali istemiyle yapılan başvuruyu reddetmiştir (Cumhuriyet Gazetesi 12 Kasım 2015).

Mahkeme, Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun'un, 'Passolig' olarak bilinen e-bilet uygulamasına olanak tanıyan hükümlerinin iptali istemiyle yapılan davada gerekçeli kararını resmi gazetede yayınlanan kararında, 'elektronik kart ve bilet satışı ile denetimlerin, uygulamanın düzenli ve kurallara uygun olmasını, her alanda yaşanan aksaklığın yeksanlığın temin edeceği, ayrıca güvenliğin yanında vergisel olarak mali denetimin de daha kolay yapılabileceği belirtilerek, uygulama ile sporda şiddetin önlenmesine katkı sağlanabileceği' kaydedilmiştir.

Anayasa Mahkemesi verdiği bu kararla e-bilet sisteminin tüm hükümlerinin iptal istemini reddetmiştir ancak 'Elektronik kart bilgilerinin kulüpler adına reklam ve pazarlama yetkisinin ilgili federasyonlara verilmesi'ni öngören hükmün iptaline ilişkin gerekçede, kişisel veri niteliğindeki elektronik kart bilgilerinin, ilgili kişilerin rızası alınmaksızın federasyonca reklam ve pazarlama amacıyla üçüncü kişilere verilmesi sonucuna yol açan kuralın, özel hayat ve kişisel verilerin korunması haklarına bir sınırlama getirdiği de belirtmiştir. Ardından

yasanın, anayasaya aykırılığı iddiasıyla Anayasa Mahkemesine yapılan başvurunun sonucunun beklenmesine karar verilerek dava 2 Mart 2016 tarihine tekrar ertelenmiştir. İnadına Haber internet sitesi ise erteleme kararını, “Passolig’de Uzatmalar Oynanıyor, Son Düdük ise 2 Mart’ta Çalacak” manşeti ile vermiştir (Resmi Gazete Aralık 2015).

Ankara 16. Tüketici Mahkemesi’nce, 2 Mart 2016 tarihinde görülen, Taraftar Hakları Dayanışma Derneğinin Passolig uygulamasının iptali için açtığı davada, Passolig uygulamasının devam etmesine karar verilmiş, ancak mahkeme, kart sahipleri ile Aktif Yatırım Bankası arasında imzalanan ‘kart hizmet sözleşmesi’ndeki kişisel verilerin kullanımına ilişkin maddelerde düzenlemeye giderek, bazılarının hükümsüzlüğünü kararlaştırmıştır. Konu ile ilgili Türkiye Futbol Federasyonu resmi internet sitesinden bir açıklama yayınlarak; "Sayın Mahkeme'nin kararıyla sabit olduğu üzere, bundan sonraki mevcut elektronik bilet uygulamasında herhangi bir değişiklik ortaya çıkmamıştır. Kamuoyunun bilgisine saygıyla arz ederiz." uygulamanın aynı şekilde devam edeceğini duyurmuştur (TFF 2 Mart 2016).

Geçen süre içinde toplumun ertelenen Passolig davalarına karşı ilgisini kaybettiği de medyaya yansıyan sınırlı sayıda haber ile gözler önüne serilmektedir. Dava sonucu hemen hemen tüm online gazetelerde TFF’den alıntılanan kısa açıklama metni ile yer almış ve sosyal medya da ise dava tartışmaları gün geçtikçe yerini Passolig uygulamasının kullanım esnasında verdiği hata ve zorluklara bırakmıştır. Görülmektedir ki, kullanımından memnun olsunlar ya da olmasınlar artan sayıda kişiler kartı satın almaya, kullanmaya ve her elektronik sistemde olduğu ve sosyal medyaya yansıdığı gibi hataları ile ilgili yorum yapmaya bir nevi kabullenme aşmasına geçmişlerdir. Her ne kadar hakkındaki tartışmalar mahkeme ile son bulmasa da, Passolig kullanıcıları gün geçtikçe artmaktadır. Şu anda tartışmanın boyutlarının taşındığı bir diğer gerçeklik ise tribünlerdeki kitlenin değişim gösterip göstermediğidir. Konu ile ilgili birebir görüşmelerde çoğunluğun fikirleri nihayet ortak bir kanıda toplanıyor. Fatih

Doğan'a göre; bu uygulama kaliteli insanların da tribünlere gelmesine olanak veriyor. Çünkü insanlar biliyor ki artık burası insanların suç işleme özgürlük alanlarının olduğu, suç işleme mekanları değildir. Aktif Bank Genel Müdürü Serdar Sümer ise değişen tribün profilinin istedikleri bir çıktı olmadığını ancak sürecin bir getirisi olduğunu vurguluyor. Eskiden cretsiz maçlara giren kitlenin kart sisteminde elenmesiyle, tribünlerde düşüş yaşandığını ve futbolu çok fazla kişinin para vererek izlemeye niyetli olmadığına, dolayısıyla gelen kitlede gözle görünür bir değişim olduğuna değiniyor. Bu değişimi kabul eden ancak değişimin sebebinin Passolig kart bedelleri ve artan ma bileti fiyatlarıyla birleştiğinde orta sınıfın imkanlarını zorladığı kanısında olan Bağış Erten durumu; "Passolig'in orta sınıfın maça gitme imknlarını zorlaştırdığı için, onları iyice tribünlerden çektiğini düşünüyorum. Passolig'i alabilecek tek kesim, takımını deli gibi seven, gelir sınıfı ne olursa olsun Passolig bile olsa ben o maça gitmek istiyorum diyen kesim kaldı. Tersine Passolig'in tribünlere davet etmek istediği aileler, orta sınıftan insanlar, bunların hiçbiri artık maçlara gitmiyor." cümleleriyle özetliyor. Erten'in kaygılarını destekler nitelikte görüşleri ile Fenerbahçe Spor Kulübü Asbaşkanı Avukat şekip Mosturoğlu da ma giriş fiyatlarının dolaylı yoldan pahalaştırılarak, belirli bir kesimin tribüne gelmesinin nnn açıldığını, diğerlerinin ise maddi yönden sınırlandığını belirtiyor. Birinci etkenin maliyet olduğuna dikkat çeken Mosturoğlu, ikinci kaygı olarak güvenliği ne sürüyor ve hem maliyete katlanma gücü olan hem de sistemin içinde yer aldığı için fişlenme korkusu duymayan kesimin dışında kalan insanların, 'halk'ın, çok etkilendiğini ve bu kişilerin toplumun yaklaşık %60'ını oluşturduğunu dile getiriyor. Passolig Genel Müdürü zgr Gündoğan da kişisel gzlemininin stadyuma gelen insan kalitesinde bir artış olduğu yönünde olduğunu belirtiyor ve ekliyor; "Stadyuma gelen kişilerin kalitesi değişti. Bunu emniyet müdürleri de, kulüp yöneticileri de söylüyor. Ama ben buna insan ayırıştırma olarak bakmıyorum."

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Günümüzün popüler spor dalı olan futbol kitleselliği arttıkça siyasetin ilgi alanına girmiştir. Bu araştırmada büyüyen ve dünyanın en büyük ekonomilerinden biri halini alan futbolun, Türkiye’de siyaset ilişkileri, yeni uygulamaya geçilen elektronik bilet yöntemi Passolig ve bu sistemin medya yansımaları incelenmiştir. Araştırmada öncelikle literatür, durum saptamaya yönelik genel tarama modeli ile taranmıştır. Araştırmayı derinleştirmek üzere genelden özele bir yaklaşımla sekiz farklı kişi ile birebir görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Benzer sorulara alınan yanıtlar karşılaştırıldığında, fikir hatta söylem birliğine varan kişilerin yanı sıra keskin fikir ayrılıkları içeren cevaplar da gözlenmiştir. Görüşmelerin soru içeriği gereği, konu Passolig özelinde yoğunlaşmış ve dolayısıyla keskin fikir ayrılıkları da Passolig uygulamasının şiddeti önleme sürecindeki etkinliği sorusunda kendini göstermiştir.

Genel anlamda duruma bakıldığında futbol kültürü ancak sponsorların artması, devletin yasal düzenlemeleri ve taraftarların bilinçlenmesi ile ayakta kalabilecektir. Araştırmanın içeriğinde de bahsedildiği üzere işte bu noktada siyasi güç dengeleri de işin içine girmektedir. Dünyanın hızla büyüyen ekonomilerinden biri olan futbolda belki de taraftardan çok devlet ve sponsorların sözü geçtiğinden, futbolu siyasi düşünceden ve paranın gücünden ayrı düşünmek olanaksız hale gelmiştir. Futbolun giderek ticarileşmesi, kulüplerin de bu endüstrinin temel öğelerinden biri haline gelmesi şüphesiz ki markalaşmayı beraberinde getirmiş, hızla büyüyen markalaşmış kulüpler de hem rakipleri karşısında avantaj sağlamaya başlamış, hem de toplulukları yönetme ve yönlendirmede bulunmaz bir fırsat halini almıştır. Benzer amaç ve inançla bir araya gelen ve somut işlere imza atabilen insan toplulukları da tarih boyunca siyasetin takibinde olmuştur. Siyasilerin futbol ile yakından ilgilenmelerinin birincil sebebi spora destek olmak değil, toplum üzerindeki öneminin farkında olmalarıdır.

Siyasetin sağlayacağı ekonomik ve sosyal güçten faydalanmak futbol kulüpleri için de vazgeçilmez olmuştur.

Gelişmiş ülke liglerine ve elektronik bilet uygulama örneklerine bakıldığında Türkiye ligi ile dünyadaki pek çok ligin arasındaki en büyük fark taraftarlar olarak göze çarpmaktadır. Holigan olarak anılan fanatik gruplar bir yana ülkemizde kulüp taraftarları gerçekten kulüplerine yürekten bağlı birer futbol aşığı olarak davranmaktadır. Getirilen yeni elektronik bilet sistemi 'Passolig' uygulamasının da yıllarca süren mücadele ve kabullenemeyişin ardından kartın üye sayısının hızla artması ancak insanların takımlarına olan bağlılıklarına ve sevgilerine duydukları özlemle açıklanabilmektedir. Hakkında süren tüm fişleme, banka müşterisi olma, özgürlükleri kısıtlama, karaborsayı legalleştirme iddialarına istinaden hakkında açılan iptal davaları Passolig'in lehine sonuçlanmış ve Aktif Yatırım Bankası kart sistemini uygulamaya, protesto eden insanlar da yıllardır alışmış oldukları bir aktivite olan stadyumda maç izleme özlemine yenik düşerek kartın üyesi olmaya başlamışlardır. Stadyumlara giren kitlenin değiştiği, azalan izleyici sayısı ile doğru orantılı olarak tribünlerdeki şiddet olaylarının sayısının azaldığı ancak dozunun azalmadığı, dolayısıyla Passolig'in başlatılma gerekçelerini tam verimli olarak henüz yerine getiremediği aşikardır. Ancak kurum yetkililerinin de belirttiği gibi bu uzun soluklu bir projedir ve şu an hakkındaki spekülasyonların azalmaya başlamasıyla uyum sürecini tamamlamak, etki gösterme sürecine geçmek üzeredir.

Sonuç olarak; siyasilerin iktidarlarını devam ettirmek, oy potansiyellerini artırmak ve rant sağlamak için yıllarca futbolu propaganda aracı olarak kullanmışlar ve bu durum medya aracılığı ile topluma yansıtılmıştır. Son dönemde ise bir elektronik bilet yöntemi olan Passolig Kart Sistemi kullanılarak futbol üzerinde kontrol mekanizması pekiştirilmeye çalışılmıştır. Sistemin ana uygulayıcısının öncelikle hükümetin desteklediği bir kurum olması karşıt düşüncelerin sesini artırırken, ardından bu kurumun bir banka olması ve futbol izleyicisinden

zorunlu birer banka müşterisi yaratma sürecine girişilmesi, daha doğrusu topluma durumun bu şekilde ayrıntılı olarak açıklanmadan yansıtılması daha fazla karşıt görüşü ve hukuki davaları beraberinde getirmiştir. Yasal süreçlerin gölgesinde, büyük rakamlı anlaşmalar ile ilerleyen Passolig sistemi tartışmaları yine Türkiye'de futbol, para ve siyaset ilişkisinin iç içe olduğunu ve spor medyasının da bunu açıkça gözler önüne serdiğini göstermiştir.

Kaynaklar

Açıksözlü, Haldun. *Çarşı'yı Ararım Abi*. İstanbul, Destek Yayınları:2013.

Akkaya, Cihan. "Küreselleşme ve Futboldaki Dönüşüm", *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar* (Temmuz 2008): 6-7.

Akkaya Cihan. "Toplumsal Bir Problem Olarak Şiddet", *Sosyal Problemler Sosyolojisi*, Nurşen ADAK, Ed. Ankara, Siyasal Kitabevi: 2009.

Akşar, Tuğrul. *Endüstriyel Futbol*. İstanbul, Literatür Yayıncılık:2005.

Akşar, Tuğrul ve Merih, Kutlu. *Futbol Yönetimi*. İstanbul, Literatür Yayıncılık:2006.

Akşar, Tuğrul. "Avrupa'da naklen yayın gelirleri nasıl dağıtılıyor?" *Futbol Ekonomi* (2014)
Erişim Adresi: <<http://www.futbolekonomi.com/index.php/haberler-makaleler/ekonomi/35-tugrulaksar/2352-avrupada-naklen-yayn-gelirleri-nasl-datlyor.html>>. [21.05.2016].

Akşar, Tuğrul. "Passolig, passo eziyet." *Futbol Ekonomi* (21.04. 2014)
Erişim Adresi: <http://www.futbolekonomi.com/index.php/haberler-makaleler/genel/122-tugrul-aksar/3060-passo-lig-passo-eziyetpassoligkart-e-bilete-ticketing-futbol-.html>
[21.05.2016].

Akyıldız, Faruk. "Hani Passolig sorunları çözecekti?" *Evrensel.net* (06.11. 2014)
Erişim Adresi: <<http://www.evrensel.net/haber/96500/hani-passolig-sorunlari-cozecekti>>. [20.05.2016].

Akyüz, Vecdi. *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam*. İstanbul, Ensar Neşriyat Yayınları: 2007:1045.

Aktifbank.com. "Aktifbank 2014 Faaliyet Raporu."
Erişim Adresi: <http://www.aktifbank.com.tr/tr/Documents/2014_Faaliyet_Raporu.pdf>. [01.03.2016].

Alver, Füsün. "Kapitalist Üretim Sürecinde Irkçılık, Futbol ve Medya." *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Sayı 26, Kış-Bahar (2008): 223-248.

Anonim. "Elektronik para: tarihçesi ve gelişimi." *Özetler*,
Erişim Adresi: <http://ozetler.xyz/index.php?newsid=47531&news_page=12>. [10.02.2016].

Arat, Yeşim. "Violence, Resistance, and Gezi Park", *International Journal of Middle East Studies* 45 (2013) :04.

Arat, Yeşim. Aycan, Zeynep. Buğra, Ayşe. Gürkaynak, Refet. Kalaycıoğlu, Ersin ve Keyder, Çağlar. "Siyaset ve Toplum Bilim Perspektifinden Gezi Parkı Olayları." *Bilim Akademisi Derneği Çalışma Grubu Raporu*, s.34, 2013.

Arıpınar, Erdoğan. *Türk Futbol Tarihi*. Ankara: Türkiye Futbol Federasyonu Yayınları:1992.

Arık, M. Bilal. “Futbol ve Televizyon Bağı: Simbiyoz Beslenme”, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Sayı 26, Kış-Bahar (2008): 197-222.

Armstrong, Gary. Testa, Alberto. *Football, Fascism and Fandom: The UltraS of Italian Football*. Londra: A & C Black Publishers: 2010:113-115.

Ata, Tekin. Ve Topkaya, İsmail. “Futbola Genel Kuramsal Bir Bakış ve Futbol Eğitim Öğretimi.” *Üniversiteler Ofset*: 1998:7.

Atabeyoğlu, Cem. “*Sporda Devlet Mi, Devlette Spor Mu?*” *Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi*:2001.

Babacan, Doğan. *Futbol ve Hakem*. Ankara, TFF Eğitim Yayınları: 1993:4.

Baltacı, Ali. “Futbol ve Siyaset.” *Gazete Bilkent*, 31 Ocak 2014.

Erişim Adresi: <<http://www.gazetebilkent.com/2014/01/31/futbol-ve-siyaset/>>. [07.01.2016].

Basım, Nejat ve Arğan, Metin. *Spor Yönetimi*. Ankara, Detay Yayıncılık: 2009:175.

Başaran, Başar. “Villarreal gerçeği” 27.04.2006.

Erişim Adresi: <<http://www.birgun.net/haber-detay/villarreal-gercegi-4949.html>>. [14.03.2016].

Bahçeşehir.edu. “‘Türkiye’de Stadyum Güvenliği’ Araştırmasının Sonuçları Açıklandı.”

Erişim Adresi: <<http://www.bahcesehir.edu.tr/icerik/2190-turkiyede-stadyum-guvenligi-arastirmasinin-sonuclari-aciklandi>>. [04.01.2016].

BBC Sport. “Premier League TV Rights:Sky and BT Pay £5.1 for Live Games.” 10.02.2015.

Erişim Adresi: <<http://www.bbc.com/sport/0/football/31357409>>. [10.04.2015].

Birgün Gazetesi, “Ülke Futbolunun Bitmez Çilesi.” 30.06.2015.

Erişim Adresi: <<http://www.birgun.net/haber-detay/ulke-futbolunun-bitmez-cilesi-passolig-83813.html>>. [19.04.2016].

Bloombergnews. “Investment Bank’s Soccer Deal Gets Fans’ Red Card: Turkey Credit.” 17.

04. 2014. Erişim Adresi: <<http://www.bloomberg.com/news/articles/2014-04-17/soccer-boon-for-calik-owned-bank-given-red-card-turkey-credit>>.[14.07.2015].

Bora, Tanıl. “Yeşil-Kırmızı, Şark’ın Yıldızı “Boş Kale, Qibrak!” *Üç Aylık Düşünce Dergisi*. Yapı Kredi Yayınları: 2010.

Bora, Tanıl ve Erdoğan, Necmi. *Dur Tarih, Vur Türkiye: Türk Milletinin Milli Sporunu Olarak Futbol*. Futbol ve Kültürü: Takımlar, Taraftarlar, Endüstri, Efsaneler. İstanbul, İletişim Yayınları: 2009.

CNNTurk.com. “Passolig’de Önce İsyân, Sonra Sevinç!” 20.04.2014.

Erişim Adresi: <<http://www.cnnturk.com/video/spot/futbol/passoligde-once-isyân-sonra-sevinc>>. [13.04.2016].

Corelly, Liz ve Hand, David. *Football and European Identity: Historical Narratives, Through the Press*. Routledge: 2006.

Cumhuriyet Gazetesi. “Passolig Dayatması Bitti Kart Ücretleri İade Edilecek mi?” 12.11.2015.
Erişim Adresi: <http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/futbol/415896/_Passolig_dayatmasi_bitti...__Kart_ucre_tleri_iade_edilecek_mi_.html>. [10.02.2016].

Cumhuriyet Gazetesi. “Passolig’e Karşı Omuz Omuza.” 24.09.2014.
Erişim Adresi: <http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/spor/123091/Passolige_karsi_omuz_omuza.html>. [15.03.2016].

Cumhuriyet Gazetesi. Kızılyalın, Arif. “Taraftara da fişleme.” 29.07.2013.
Erişim Adresi: <http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/436552/Taraftara_da_fisleme.html>. [17.03.2016].

Çoban, Barış. “Futbol ve Toplumsal Muhalafet”, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Sayı 26, Kış-Bahar (2008): 59-88.

Çupi, İslam. *Futbolun Ölümü*. İstanbul, İletişim Yayınları: 2002.

Darby, Paul. *Africa, Football and FIFA: Politics, Colonialism and Resistance*. Londra, Routledge: 2002.

Deloitte. “Captains of Football Money League.”
Erişim Adresi: <<http://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Audit/gx-deloitte-football-money-league-2013.pdf>>. [12.04.2016].

Demir, Gökalp. *Uluslararası Spor Organizasyonlarında Görsel Medya ve İletişim Analizi*. İstanbul: 2013.

Demirtaş, Çağatay ve Orçun, Mehmetcan. “Gelişen Futbol Ekonomisinde Taraftarların Kulüp Değerlerine Olan Bakış Açıları: Bucaspor Örneği.” *Uşak Üniversitesi Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi* (2015).

Doğan İsmail, “Türk Futbolunda Potansiyel İstanbul Ruhü.” *Düşünen Siyaset*, 1(2): 1999.

Donuk, Bilge. Şenduran, Fatih, S. *Futbolun Anatomisi*. İstanbul, Ötüken Yayınevi: 2006.

Dorsey, James. “Soccer's Impact on Middle East Politics.” Washington Institute: 2013.
Erişim Adresi: <<http://www.dunyabulteni.net/haber/279535/futbolun-ortadogu-siyasetine-etkisi-james-dorsey-rapor>>. [12.05.2015].

Duman, Savaş. Fişekçioğlu, Bülent ve Özdağ, Selçuk. “Futbolda Şiddet Ve Yasal Karşı Tedbirler.” *Türkiye Kickboks Federasyonu Spor Bilimleri Dergisi*, Volume: 3, Sayı:2, Temmuz 2011.

- Duruk, Alper. Turkfutbolu, "Futbolun tarihçesi." 1998.
Erişim Adresi: <<http://www.turkfutbolu.net/tarihce.htm>>. [23.05.2015].
- Ekren, Nazım ve Çağlar, Bülent. "Spor Ekonomisi: Teorik Bir Çerçeve." *Active*, 32 (2003) :1-16.
- Elibol, Halil ve Kesici, Burcu. "Çağdas İşletmecilik Açısından Elektronik Ticaret", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Kırıkkale Üniversitesi (2004).
- Erdoğan, İrfan. "Futbol ve Futbolu İnceleme Üzerine", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi, 26 (2008): 1-59.
- Erhart, Itr. "United in Protest: From 'Living and Dying with Our Colours' to 'Let All the Colours of the World Unite.'" *History of Sport* (2014).
- Evlilyaoğlu, Gökhan. *Nerede Duruyoruz ?* İstanbul: Hareket Yayınları: 1971.
- Evrensel.net. "Macaristan'da Futbol ve Taraftar Grupları." 04.10.2014.
Erişim Adresi: <<http://www.evrensel.net/haber/93246/macaristanda-futbol-ve-taraftar-gruplari>>. [13.05.2016].
- Fanatik Gazetesi. "Passoligle Karaborsa!" 26.02.2015.
Erişim Adresi: <<http://www.fanatik.com.tr/2015/02/25/passoligle-karaborsa-415325>>. [12.03.2016]
- Fanatik Gazetesi. "Süper Lig Şampiyonunun Kasası Dolacak" 06.05. 2015.
Erişim Adresi: <http://www.fanatik.com.tr/2015/05/06/super-lig-sampiyonunun-kasasi-dolacak-602054> [12.03.2016].
- Fanizadeh, Michael. "Kulturalismus und die globalisierung im fußball." *Antirassistische interventionen in der popkultur*. Kurswechsel heft. No:1:14-22. Wien: 2000.
- Fanseurope, Anonim. "Roma fans almost successful in fight against tessera del tifosi."
Erişim Adresi: <<http://www.fanseurope.org/en/news/79-roma-fans-almost-successful-in-fight-against-tessera-del-tifosi.html#prettyPhoto>>. [14.012.2015].
- Fişekçioğlu, İ. Bülent Ve Çağlayan, Harun, "Futbol Seyircisini Şiddete Yönelten Faktörler", *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (2011).
- Friedrichsen, Maria. "Fußball und fernsehwerbung." C.Holtz-Bacha (der.). *Fußball - fernsehen – politik*. (36-49). Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften: 2006.
- FourFourTwo.com. "Which Team Has Got the Toughest Run-in? Find Out Here."04.03.2016.
Erişim Adresi: <<http://www.fourfourtwo.com/features/which-team-has-got-toughest-run-find-out-here>>. [14.04.2016].
- Fuat, Selim. "Futbol, Taraftar Grupları, Siyaset." *Marksist Tutum Dergisi*, 102 (Eylül 2013).
- Galeano, Eduardo. *Gölgede ve Güneşte Futbol*. İstanbul, Can Yayınları: 1998.

Gazete Bilkent. "Futbol ve Siyaset."

Erişim Adresi: <<http://www.gazetebilkent.com/2014/01/31/futbol-ve-siyaset/>>. [18.03.2015].

Giulianotti, Richard. ve Robertson, Roland. "The Globalization of Football: a Study in the Glocalization of the Serious Life." *The British Journal of Sociology*, Volume 55 Issue 4, (2004).

Gökalp, Emre. "Medya Ve Spor Yada Spor/Futbol Medyası." *Toplum ve Bilim*, Sayı 103 (2005): 121-138.

Gökdemir, Oktay. "Bir Politik Söylem Aracı Olarak Futbol." *Düşünen Siyaset Dergisi*, 2 (1999): 32-39.

Grunert, Jeanne. "Mobile Ticketing Is a Must-Have: Five Surprising Mobile Marketing Statistics", <ticketingtoday.com>. [11.05.2015].

Gürkan, Nilgün. "Türkiye'de Siyasal Tıkanma ve Medya." *Birikim Dergisi* (Aralık 1997): 104. Erişim Adresi: <<http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/5779/turkiye-de-siyasal-tikanma-ve-medya#.V09Vk5GLQ2w>> [10.05.2015].

Haberler.com "Passoligin İptaline İlişkin Dava." 30.06.2015.

Erişim Adresi: <<http://www.haberler.com/passolig-in-iptaline-iliskin-dava-7464772-haberi/>>. [21.03.2016].

Hafif.org, "Futbol ve Siyaset." 2007.

Erişim Adresi: <<http://hafif.org/yazi/futbol-ve-siyaset/>>. [18.04.2015].

HaberTurk. "Kemal Kılıçdaroğlu CHP 1 Kasım Seçim Bildirgesini Açıklıyor." 30.09.2015

Erişim Adresi: <<http://www.haberturk.com/gundem/haber/1134203-kemal-kilicdaroglu-chpnin-1-kasim-secim-bildirgesini-acikliyor>>. [14.04.2016].

Haber365. "Anadolu Takımlarının Yükselişi ve Ak Parti." 2013.

Erişim Adresi:

<http://www.haber365.com/Haber/Anadolu_Takimlarinin_Yukselisi_ve_AK_Partii/> [01.04.2016].

Hall, Simon. "Kültür, medya ve ideolojik etki." Der. M. Küçük Medya, *İktidar ve İdeoloji*, İstanbul, Ark Yayınları: 1993.

Huizinga, Johan. Mehmet Ali Kılıçbay (çev.). "*Homo Ludens - Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme*", İstanbul, Ayrıntı Yayınları: 2006.

Hürriyet Gazetesi. "Futbolda en Yüksek Yayın Geliri İngiltere'de."

Erişim Adresi: <<http://www.hurriyet.com.tr/futbolda-en-yukse-yayin-geliri-ingilterede-28415709>> [23.08.2015].

Hürriyet Gazetesi. "PFDK 'Yüce Atatürk' kararını verdi." 10.12.2013.

Erişim Adresi: <<http://www.hurriyet.com.tr/pfdk-yuce-aturuk-kararini-verdi-25325999>>. [19.07.2015].

- Hürriyet Gazetesi. "Aziz Yıldırım'dan Başbakan'a Cevap." 26.01.2014.
Erişim Adresi: <<http://www.hurriyet.com.tr/spor/futbol/25650274.asp>>. [19.02.2016].
- Hürriyet Gazetesi. "Çarşı Davası 26 Haziran'a Ertelendi." 02.04.2015.
Erişim Adresi: <<http://www.hurriyet.com.tr/spor/futbol/28624519.asp>>. [19.02.2016].
- IAT. "Annual General Meeting, Electronic Ticketing." 2004.
Erişim Adresi: <<http://www.iata.org/pressroom/pr/Pages/2008-31-05-01.aspx>>. [09.02.2016].
- İHA Haber Ajansı, "Futbolda şiddetin çözümü: Bursa."
Erişim Adresi: <<http://www.iha.com.tr/bursa-haberleri/futbolda-siddetin-cozumu-bursa-632936/>>. [07.01.2016].
- İnal, Ayşe. *Haberi Okumak*. İstanbul, Temuçin Yayınları: 1996.
- İnan, Tuğbay. "Türkiye'deki Futbol Kulüplerinin Gişe Gelirlerini Arttırmaya Yönelik Uygulamaların İncelenmesi." *Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi*, Adana: 2007.
- Kamu Aydınlatma Platformu. "Pay Dışında Sermaye Piyasası Aracı İşlemlerine İlişkin Bildirim." Erişim Adresi: <<https://www.kap.org.tr/tr/Bildirim/341601>>. [13.03.2016].
- Karataş, Özgür. "Türkiye'de Futbol ve Siyaset İlişkisi." *İnönü Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 2014.
- Kazan, Betül. "Türkiye'de Futbol, Fanatizm ve Şiddet, Mimar Sinan Üniversitesi." *Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, 2009.
- Keddie, Patrick. "*Dinamo Mesken: Turkish Football as a Political Football*." (2015)
Erişim Adresi: <<http://lareviewofbooks.org/essay/dinamo-mesken-turkish-football-political-football>>. [19.07.2015].
- Kılıç, Ecevit. "*Politik Goller Futbol ve Siyaset*." İstanbul, Güncel Yayıncılık: 2006.
- Kidwell, David. Ve Peterson, Richard. "*Financial Institutions, Markets and Money*", London, Dryden Press: 1990.
- Kola, Necati. "Delikanlı taraftar ayağa kalksın." Aralık 1995.
Erişim Adresi: http://www.aksiyon.com.tr/necati-kola/delikanli-taraftar-ayaga-kalksin_501207. [12.03.2016].
- Kola, Necati. "Sporu Siyasete Alet Etmeyin." 1997.
Erişim Adresi: <http://www.aksiyon.com.tr/necati-kola/sporu-siyasete-alet-etmeyin_502404>. [12.03.2016].
- Kuper, Simon. *Futbol Adamları*. İstanbul, İthaki Yayınları: 2012.
- Kuper, Simon. *Futbol Asla Sadece Futbol Değildir*. İstanbul, İthaki Yayınları: 2014.

Kuyumcu, Ender. “Şike davasının kilometre taşı olayları.”

Erişim Adresi: <<http://www.61saat.com/sike-davasinin-kilometre-tasi-olaylari-makale,1220.html>>

Kuyumcu, Zekerya. “Futbol ve Toplum.” 2009.

Erişim Adresi: <<http://zekeryakuyumcu.blogcu.com/futbol-ve-toplum/249874>>. [12.04.2015].

Martin, Simon. *Football and Fascism: The National Game Under Mussolini*. Londra, Berg Publishers: 2004.

Meneses, Filipe, Ribeiro. *Salazar: A Political Biography*. New York, Enigma Books: 2009.

Milliyet Gazetesi. “İngilizler Şapka Çıkardı.” 26.10.2007.

Erişim Adresi: <<http://www.milliyet.com.tr/ingilizler-sapka-cikardi/spor/haberdetayarsiv/26.10.2007/219759/default.htm>>. [04.04.2016].

Milliyet Gazetesi. “Türkiye’de Maç İzlemek İsterken KEmdimi Arjantin’de Buldum.” 11.12.2014. Erişim Adresi: <<http://www.milliyet.com.tr/-turkiye-de-mac-izlemek-isterken---1988592-skorerhaber/>>. [04.04.2016].

Muhalefet.org, “Hepimiz Pluton’uz!”

Erişim Adresi: <<http://muhalefet.org/haber-hepimiz-plutonuz-carsi-32-7379.aspx>>. [21.05.2016].

Mutlu, Erol. “Avrupa'yı Salladık, İngiltere'yi Sarsacağız: Futbol, Milliyetçilik ve Şiddet.” *Cogito* (1996) : 6-7.

Ntv.com, “Endüstriyel Futbolda Naklen Yayın Kavgası.”

Erişim Adresi: <<http://arsiv.ntv.com.tr/news/279850.asp>> . [20.04.2016].

ODA Tv. “ÇArşı grubu liderlerinden Cem Yakışkan Gezi davasının ilk duruşmasından önce sosyal medyadan mektup yayımladı.”

Erişim Adresi: <<http://odatv.com/n.php?n=idamliksam-ne-mutlu-bana-1012141200>>. [13.03.2016].

Orhan, İsmet. *Siyaset, spor, sermaye imparatorluğu*. İstanbul, Tarihçi Kitabevi: 2011.

OtonomiBlog. “Passolig fiyaskosu.” 17 Kasım 2014.

Erişim Adresi: <<http://otonomi.tumblr.com/post/102883552724/passolig-fiyaskosu>>. [20.08.2015].

Öcal, Alper. “Futbol Ne Kadar Milli?” *Dünya Futbolu. HF 102* (01.11.2013): 3-5.

Erişim Adresi: <<http://www.hayatimfutbol.com/Sayilar/102/hayatimfutbol-102sayi.pdf>>. [12.12.2015].

Parlak, Emre. “Politika ve Futbol: Modern Tarihte Etkileşim Süreci.” *Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, 2013.

Passolig.com. “Takımların Toplam Passolig Kart Satış Sayıları.” Temmuz 2015. Erişim Adresi: <<https://www.passolig.com.tr/taftar-ligi>>. [12.11.2015].

Passolig.com. “Takımların Toplam Passolig Kart Satış Sayıları.” Aralık 2015. Erişim Adresi: <<https://www.passolig.com.tr/taftar-ligi>>. [12.02.2016].

Pew Research Center. “Mobile Technology Fact Sheet.” Erişim Adresi: <<http://www.pewinternet.org/fact-sheets/mobile-technology-fact-sheet/>>. [16.04.2015].

Resmi Gazete. “Sporda Şiddet Ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun” Erişim Adresi: <<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/04/20110414-6.htm>>. [17.04.2015].

Quitza, Jörn. “Profis mit gehalt.” *ZEIT* (02.03.2007).

Quitza, Jörn. “Angefochtener Monopolist.” *ZEIT* (01.09.2009).

Radikal Gazetesi. “Passolig Taraftarı Tanıyamadı.” 21.04.2014. Erişim Adresi: <http://www.radikal.com.tr/spor/passolig_taraftar_taniyamadi-1187773>. [04.04.2016].

Rekabet Kurumu. “Aralık 2011 Bülteni.” Erişim Adresi: <<http://www.rekabet.gov.tr/File/?path=ROOT/1/Documents/B%C3%BClten/RekabetBulteni41.pdf>>. [07.01.2016].

Sabah Gazetesi. “Bakandan e-bilet Açıklaması.” 08.11.2014. Erişim Adresi: <<http://www.sabah.com.tr/spor/futbol/2014/04/08/bakandan-ebilet-aciklamasi>>. [19.07.2015].

Sabah Gazetesi. “Passolig Sayısı Stat Kapasitesini Aştı.” 17.11.2014. Erişim Adresi: <<http://www.sabah.com.tr/spor/futbol/2014/11/17/passolig-sayisi-stat-kapasitesini-asti>>. [19.07.2015].

Sert, Mustafa. “Gol Atan Galip Futbola Sosyolojik Bir Bakış.” İstanbul, Bağlam Yayın: 2000.

Smith, Aaron. “Introduction to Sport Marketing.” Elsevier: 2008.

Solaçık.org. “Endüstriyel futbol ve direniş.” 03.11.2014. Erişim Adresi: <<http://www.solacik.org/endustriyel-futbol-ve-direnis/solacik.org>>. [3.10.2015].

Somalı, Vala. *Futbol ve Tarihi*. İstanbul, İnkılâp Kitabevi: 1989.

Sönmez, Mustafa. “Futbolun Ekonomi Politikası”, *Toplumsal Tarih*. İstanbul, 2002: 102.

Sporx.com. “Olimpiyat Stadı Passolig Uygulamasına Hazır!” 15.04. 2014. Erişim Adresi: <<http://www.sporx.com/olimpiyat-stadi-passolig-uygulamasina-hazir-SXHBQ379824SXQ>>. [02.11.2015].

Stadiumdb. "Stadium of the Year 2015."

Erişim Adresi: <http://stadiumdb.com/competitions/stadium_of_the_year_2015>. [23.04.2016].

Stemmler, Timothy. *Futbolun Kısa Tarihi*. Ankara, Dost Kitabevi: 2000.

Suğur, Serap. "Tamamlanmamış Bir Proje Olarak Modernite: Jürgen Habermas." *Sosyolojide Yakın Dönem Gelişmeler, Anadolu Üniversitesi Yayınları*, 1. Baskı, Eskişehir (2011).

Şen, S. Onur. "Futbolun Sunumunda Fotoğrafın Endüstriyel ve Politik işlevleri." *Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Fotoğraf Anasanat Dalı*, Yüksek Lisans Tezi, İzmir: 2008: 15.

Taha, Mustafa. "Gelişen Futbol Endüstrisinin Bir Başka Yüzü Statlar." 2005.

Erişim Adresi: <<http://paper.li/mustafataha>>. [17.04.2016].

Taha, Mustafa. "Futbol Kulüplerinin Değişen Sahipleri." 2005.

Erişim Adresi: <<http://paper.li/mustafataha>>. [17.04.2016].

Talimciler, Ahmet. "Türkiye'de Futbol Fanatizmi ve Medya İlişkisi." Bağlam Yayın: 2014.

Talimciler, Ahmet. "Değil İş: Endüstriyel Futbol." *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, s.26, Kış-Bahar (2008): 89-114.

Talimciler, Ahmet, "Türkiye Futbol Medyası." *Birikim Dergisi*, s.117, İstanbul (1999).

Taraf-Der, "Legianın stadı herkese açık."

Erişim Adresi: <<http://www.tarafder.org/dunyadan/legianin-stadi-herkese-acik.html>>. [06.01.2016].

Tesyev. "Deniz Gökçe ile söyleşi." 20.04.2010.

Erişim Adresi: <<http://www.tesyev.org/default.aspx?k=4&b=7&i=1089>>. [02.04.2016].

TFF. "TFF Doğan TV Holding A.Ş.'nin talebini cevapladı." 05.09.2007.

Erişim Adresi: <<http://www.tff.org/default.aspx?pageID=285&ftxtID=1978>>. [04.04.2016].

TFF. "2010-14 TFF Süper Lig ve TFF 1. Lig Medya Hakları İhalesi Yapıldı" 14.01.2010.

Erişim Adresi: <<http://www.tff.org/default.aspx?pageID=285&ftxtID=8876>>. [04.04.2016]

TFF. "Futbolda Elektronik Bilet (E-bilet) devri başlıyor." 07.03.2014.

Erişim Adresi: <<http://www.tff.org/default.aspx?pageID=285&ftxtID=20107>>. [03.04.2016].

TFF. "2010-14 TFF Süper Lig ve TFF 1. Lig Medya Hakları İhalesi yapıldı."

Erişim Adresi: <<http://www.tff.org/default.aspx?pageID=285&ftxtID=8876>>.

TFF. "TFF'den Açıklama." 02.03.2016.

Erişim Adresi:<<http://www.tff.org/default.aspx?pageID=285&ftxtID=24638>>. [03.05.2016].

Timur, Taner. *Habermas'ı Okumak*. İstanbul, Yordam Kitap: 2008.

Tribün Dergi. "Siyaset-Spor İlişkisinde Dünden Bugüne."

Erişim Adresi: <<http://www.tribundergi.com/forum/viewtopic.php?t=33192#axzz2eaDMsXKT>>. [05.01.2016].

Türkiye Gazetesi. Markayan, Alen. "Çarşı Gezi'de Olmamalıydı!" 23.08.2013. Erişim Adresi: <<http://www.turkiyegazetesi.com.tr/gundem/66294.aspx>>. [13.03.2016].

Wahl, Alfred. *Historia del Futbol: Del juego al deporte*. Barcelona, Ediciones B: 1997:15.

Wegner, Etienne, "Sachsen, sachsen-anhalt, thüringen: Termine von left-action."

Erişim adresi: <<http://www.left-action.de>>. [08.11.2015].

Weil, Eric ve Wodak, Ruth. "AFA-Plus Ticket System." 26.10.2012.

Erişim adresi: <<http://www.buenosairesherald.com/article/115205/afaplus-ticket-system-hmm!>>. [12.08.2015].

Wikipedia, "Gezi parkı protestoları."

Erişim Adresi: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Gezi_Park%C4%B1_protestolar%C4%B1>. [12.04.2015].

Wurbs, Daniela. 11.08.2011. "Roma fans (almost) successful in fight against Tesser del Tifosi." *Football Supporters Europe*.

Erişim Adresi: <<http://www.fanseurope.org/en/news/79-roma-fans-almost-successful-in-fight-against-tessera-del-tifosi.html>>. [17.04.2016].

Yaşar, Mert. "Passolig'ten Gazete İlanı: Para para para!" 13 Mayıs 2014.

Erişim Adresi: <<http://sporvehukuk.blogspot.com.tr/2014/05/passoligten-gazete-ilan-para-para-para.html>>. [19.07.2015].

Yazıcı, A. Gökhan. "Toplumsal Dinamizm ve Spor." *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* Sayı: 3/1 (2014): 394-405.

Yedigün, Naci. "Futbol-Siyaset Kol Kola Hep Beraber Sandığa" 18.07.2007.

Erişim Adresi:

<<http://www.tribundergi.com/forum/viewtopic.php?t=33192#axzz2eaDMsXKT>>. [19.02.2016].

Yeniçeri, Zuhal ve Kökdemir, Doğan. "Tencere Dibin Kara" 17.10.2004.

Erişim Adresi: <<http://www.radikal.com.tr/radikal2/tencere-dibin-kara-871906/>>. [03.02.2016].

Yenişafak Gazetesi. "Türk Futbolunda Devrim: e-bilet." 01.04.2014.

Erişim Adresi: <<http://www.yenisafak.com/spor/turk-futbolunda-devrim-e-bilet-632171>>. [05.05.2016].

Yıldıran, İbrahim. “Tepük Futbol Mudur?: XI. Yüzyıl Türk Spor Faaliyetlerinden “Tepük” Oyununun Mahiyeti Üzerine Bir Araştırma.” *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 2 (1) (1997): 54-62.

Zaman Spor Gazetesi. “E-Biletle Şiddet Önlenemez!” 26.09.2014.

Erişim Adresi: <http://www.zaman.com.tr/spor_e-biletle-siddet-onlenemez_2246675.html>. [13.01.2016].

Zelyurt, M. Kerem. “Türkiye'de futbolun Tarihine Bir Bakış: Toplumsal Sonuçları Açısından Futbol ve Siyaset İlişkisi.” *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/2*, Ankara (2014): 1763-1779.

Zeytinoğlu, Emre. “Futbol Endüstrisi.” *Karizma*, Sayı 11 (Temmuz 2002): 8-10.

Kişisel Görüşmeler:

Alen Markaryan.	Beşiktaş Amigosu-Eski Tribün Lideri
Bağış Erten.	Eurosport Türkiye Genel Yayın Yönetmeni ve Spor Yazarı
Fatih Doğan.	Sabah Gazetesi Spor Yazarı
Özgür Gündoğan.	Passolig Genel Müdürü
Serdar Sümer.	Aktif Yatırım Bankası Genel Müdürü
Serhat Ulueren.	360 TV Spor Müdürü
Şekip Mosturoğlu.	Fenerbahçe Spor Kulübü Asbaşkanı ve Avukat
Uğur Meleke.	Hürriyet Gazetesi Spor Yazarı